CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अथश्रीमद्भागवतद्वादशस्कंधःप्रारभ्यते.

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

श्रीगणेशायनमः जयंतिश्रीपरानंदकृपापांगलसदृशः यानित्यमनुवर्तंतेसंपदोविगताहृशः १ उक्तस्त्रयोदशाध्यायैर्दृ
दृशोत्वाश्रयःस ततः अधिष्ठानावधित्वाभ्यामाश्रयश्चेश्वरःस ततः २ उक्तोलयावधित्वेनप्राकृतात्यंतिकेलये अधिष्ठानतयाचो
क्तोमहापुरुषवर्णने ३ तत्रादौषड्भिरध्यायैःशुकःप्राहपरीक्षिते शेषैस्तत्रविलान्याहसूतःपृष्टोऽथसत्रिभिः ४ स्वाश्रयश्रव
णेकार्येन विलंबोमनीषिणा इत्येतत्कालवैषम्यंचतुर्भिस्तावदुच्यते ५ तत्रतुप्रथमेभाविमागधान्वयभूमिपान् कलिप्रभा
वतःप्राहसंकरादिमलीमसान् ६ एवंभूतेसोमवंशेमुकुंदस्वैरक्रीडावर्णिताव्यासपुत्रैःवंशोभावीवर्ण्यतेकृष्णभक्तिंसुत्वासु

श्रीकृष्णायनमः राजोवाच स्वधामानुगतेकृष्णे यदुवंशविभूषणे कस्यवंशोऽभवत्पृथ्व्या
मेतदाचक्ष्वमेमुने १ श्रीशुकउवाच योंत्यःपुरंजयोनामभाव्योबार्हद्रथोनृपः तस्यामात्य
स्तुशुनकोहत्वास्वामिनमात्मजम् प्रद्योतसंज्ञंराजानंकर्तायत्पालकःसुतः २ विशाखयूपस्त-
त्पुत्रोभविताराजकस्ततः नंदिवर्धनस्तत्सुतःपंचप्रद्योतनाइमे ३ अष्टत्रिंशोत्तरशतंभोक्ष्यंतिपृ
थिवींनृपाः शिशुनागस्ततोभाव्यःकाकवर्णस्तुतत्सुतः क्षेमधर्मातस्यसुतःक्षेत्रज्ञःक्षेमधर्मजः ४

सेष्ववर्त्मनास्तीतिवक्तुम् ७ तदेवंवैवस्वतमनुवंशेसोमवंशप्रस्तावेनश्रीकृष्णावतारचरितानिसप्रपंचमनुवर्णितानि अथे
दानींभाविसोमवंशः कलौविजातीयसंकरादिमलीमसोवैराग्यद्वाराश्रीकृष्णैकभक्तिनिगमनायानुवर्ण्यते तत्रतुसोमवं
शशाखास्वाचिरकालानुवर्तितयामागधवंशोऽनुक्रम्यते तत्रपूरोर्वंशेउपरिचरोवसुस्तस्यबृहद्रथस्तस्यजरासंधस्तस्यसह
देवःपुत्रोभूदित्युक्तंनवमस्कंधेतत्रैवसहदेवान्मार्जारिस्ततःश्रुतश्रवाःइत्यादयोरिपुंजयांताविंशतिर्भाविनोराजानोनि
रूपिताः १ तत्रराजापृच्छति इदानींतदुपरितनंवंशंसंकरादिदोषैःप्रपंचयति योंत्यइतिरिपुंजयएवपुरंजयःस्वामिनंपुरं
जयंहत्वास्वपुत्रंप्रद्योतसंज्ञंराजानंकरिष्यति तस्यपालकोनामसुतोभविष्यति २ प्रद्योतनाःप्रद्योतसंज्ञाः ३ ४

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

५ ६ ७ नंदोनामकश्चित् महापद्मसंख्यायाः सेनायाः धनस्य वा पतिर्भविष्यति अतएवं महापद्म इत्यपि तस्य नाम ८ एकमेव छत्रं यस्यां तां पृथ्वीं शासिष्यति पालयिष्यति क्षत्रोत्सादने दृष्टांतः भार्गवः परशुराम इव ९ समाः संवत्सरान् १० नवनंदानु नंदं च तत्पुत्रांश्चैवमेवं न वप्रपन्नान् शरणागतान् विश्वस्तान् विख्यातान्वा द्विजः कौटिल्य वात्स्यायनादिपर्यायश्चाणक्य उद्धरिष्य

विधिसारः सुतस्तस्याजातशत्रुर्भविष्यति दर्भकस्तत्सुतो भावी दर्भकस्याजयः स्मृतः ५ नंदिवर्धन आजेयो महानंदिः सुतस्ततः शिशुनागा दशैवैते षष्ट्युत्तरशतत्रयम् ६ समा भोक्ष्यंति पृथिवीं कुरुश्रेष्ठ कलौ नृपाः महानंदिसुतो राजन् शूद्रीगर्भोद्भवो बली ७ महापद्मपतिः कश्चिन्नंदः क्षत्रविनाशकृत् ततो नृपा भविष्यंति शूद्रप्रायास्त्वधार्मिकाः ८ स एकछत्रां पृथिवीमनुल्लंघितशासनः शासिष्यति महापद्मो द्वितीय इव भार्गवः ९ तस्य चाष्टौ भविष्यंति सुमाल्यप्रमुखाः सुताः य इमां भोक्ष्यंति महीं राजानः स्म शतं समाः १० नव नंदान्द्विजः कश्चित्प्रपन्नानुद्धरिष्यति तेषामभावे जगतीं मौर्या भोक्ष्यंति वै कलौ ११ स एव चंद्रगुप्तं वै द्विजो राज्येऽभिषेक्ष्यति तत्सुतो वारिसारस्तु ततश्चाशोकवर्द्धनः १२ सुयशा भविता तस्य संगतः सुयशःसुतः शालिशूकस्ततस्तस्य सोमशर्मा भविष्यति १३ शतधन्वा ततस्तस्य भविता तद्बृहद्रथः मौर्या ह्येते दश नृपाः सप्तत्रिंशच्छतोत्तरम् १४ समा भोक्ष्यंति पृथिवीं कलौ कुरुकुलोद्वह अग्निमित्रस्ततस्तस्मात्सुज्येष्ठोऽथ भविष्यति वसुमित्रो भद्रकश्च पुलिंदो भविता सुतः १५ ततो घोषः सुतस्तस्माद्वज्रमित्रो भविष्यति ततो भागवतस्तस्माद्देवभूतिरिति श्रुतः १६ शुंगा दशैते भोक्ष्यंति भूमिं वर्षशताधिकम् ततः काण्वानियं भूमिर्यास्यत्यल्पगुणान्नृप १७

ति उन्मूलयिष्यति

मौर्याः मौर्यसंज्ञाः ११ कथं भोक्ष्यंतितदाह सएवेति चंद्रगुप्तं मौर्यं प्रथमम् १२ १३ तेषां प्रथमो दशरथः पराशरादिरुक्तो नाऽप्यनुसंधेयस्तेन सह मौर्या दश सप्तत्रिंशच्छतोत्तरं सप्तत्रिंशदुत्तरं शतं समाः १४ १५ १६ बृहद्रथस्य सेनापतिः पुष्यमित्रो नाम-स्वामिनं हत्वा राज्यं करिष्यति स च शुंगानां प्रथमः ततोग्निमित्रादयो न च इत्येवं शुंगा दश वर्षशताधिकं द्वादशाधिकं वर्षशतं १७

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कथंकाण्वान्यास्यतितदाह शुंगमिति परस्त्रीकामिनंदेवभूतिनामानंशुंगंहत्वातदमात्योवसुदेवनामाकण्वोराज्यंकरिष्यति १८ काण्वानांचतुर्थःसुशर्मा इमेवसुदेवादयःकाण्वायनावर्षाणांत्रीणिशतानिपंचचत्वारिंशद्वर्षाणिचभूमिंभोक्ष्यंति १९ काण्वानामंतिमंसुशर्माणंहत्वाबलीनामातद्भृत्योगांभोक्ष्यति २० २१ २२ २३ यत्रयेषुबहुसंज्ञेषुअष्टसुनवमःशिवस्वातिनामाभविता

शुंगंहत्वादेवभूतिंकण्वोमात्यस्तुकामिनम् स्वयंकरिष्यतेराज्यंवसुदेवोमहामतिः १८ तस्यपुत्रस्तुभूमित्रस्तस्यनारायणःसुतः काण्वायनाइमेभूमिंचत्वारिंशच्चपंचच शतानित्रीणिभोक्ष्यंतिवर्षाणांचकलौयुगे १९ हत्वाकाण्वंसुशर्माणंतद्भृत्योवृषलोबली गांभोक्ष्यत्यंध्रजातीयःकंचित्कालमसत्तमः २० कृष्णनामाथतद्भ्राताभवितापृथिवीपतिः श्रीशांतकर्णस्तत्पुत्रःपौर्णमासस्तुतत्सुतः २१ लंबोदरस्तुतत्पुत्रस्तस्माद्विविकलोनृपः मेघस्वातिश्चविकलादटमानस्तुतस्यच २२ अनिष्टकर्माहालेयस्तलकस्तस्यचात्मजः पुरीषभीरुस्तत्पुत्रस्ततोराजासुनंदनः २३ चकोरोनवमोयत्रशिवस्वातिररिंदम तस्यापि गोमतीपुत्रःपुरीमान्भवितातनः २४ मेदशिराःशिवस्कंदोयज्ञश्रीस्तत्सुतस्ततः विजयस्तत्सुतोभाव्यश्चंद्रविज्ञःसलोमधिः २५ एतेत्रिंशन्नृपतयश्चत्वार्यब्दशतानिच षट्पंचाशच्चपृथिवींभोक्ष्यंतिकुरुनंदन २६ सप्ताभीराआवभृत्यादशगर्दभिनोनृपाः कंकाःषोडशभूपालाभविष्यंतिचलोलुपाः २७ ततोऽष्टौयवनाभाव्याश्चतुर्दशचपुष्कसाः भूयोदशगुरुंडाश्चमौनाएकादशैवतु २८ एतेभोक्ष्यंतिपृथिवींदशवर्षशतानिच नवाधिकांचनवतिंमौनाएकादशक्षितिम् २९ भोक्ष्यंत्यब्दशतान्यंगत्रीणितैः संस्थितेततः किलिकिलायांनृपतयोभूतनंदोऽथवंगिरिः ३०

२४ २५ २६ आवभृत्याःअवभृतिर्नगरीतद्राजानः २७ २८ एतेआभीरादयोमौनव्यतिरिक्ताः पंचषष्टिनृपाः एकोनशताधिकंवर्षसहस्रंपृथिवींभोक्ष्यंति ततःपूर्वोक्ताएवैकादशमौनाः २९ त्रीण्यब्दशतानिक्षितिंभोक्ष्यंति तैःसंस्थितेतेषुमौनेषु मृतेषु किलिकिलायांपुर्य्यांनृपतयोभविष्यंतीत्युत्तरेणान्वयः ३० ५ ५ ५ ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अधिकानिचषड्वर्षाणि ३१ तेषांमूलनंदादीनांयथायथंबाल्हिकनामानस्त्रयोदशसुताभविष्यंति अथपुष्यमित्रोनामा ऽन्योरा
जन्यः अस्यचदुर्मित्रोनामपुत्रः ३२ तथाआंध्राः कोशलाः वैदूरपतयः नैषधाश्च एतेचतत्तद्देशनामभिः प्रख्याताः तुल्यकालाः स्वं
डमंडलेषुभूपाः ततएतेभ्योबाल्हिकेभ्यएवभाव्याभविष्यंति ३३ ततश्चमागधानांतुराजाविश्वस्फूर्जिर्नामभविता सचपूर्वोक्ता
त्पुरंजयात्परः पुरंजयइतिप्रसिद्धः सन्वर्णान्ब्राह्मणादीन्पुलिंदयदुमद्रकसंज्ञान् म्लेच्छप्रायान् करिष्यति अपरानितिपाठे अ-
न्यान्पुलिंदादिसंज्ञान्वर्णान्करिष्यतीत्यर्थः ३४ सचएवंकृत्वा अब्रह्मभूयिष्ठा अत्रैवर्ण्यप्रचुराःसतीः प्रजाः स्थापयिष्यति पालयिष्य

शिशुनंदिश्चतद्भ्रातायशोनंदिः प्रवीरकः इत्येतेवैवर्षशतंभविष्यंत्यधिकानिषट् ३१ तेषांत्रयोदशसुता
भवितारश्चबाल्हिकाः पुष्यमित्रोथराजन्योदुर्मित्रोऽस्यतथैवच ३२ एककालाइमेभूपाः सप्तांध्राःसप्त
कौशलाः वैदूरपतयोभाव्यानैषधास्ततएवहि ३३ मागधानांतुभविताविश्वस्फूर्जिः पुरंजयः करिष्यत्य
परोवर्णान्पुलिंदयदुमद्रकान् ३४ प्रजाश्चाब्रह्मभूयिष्ठाः स्थापयिष्यतिदुर्मतिः वीर्यवान्क्षत्रमुत्साद्यप-
द्मवत्यांसवैपुरि अनुगंगामाप्रयागंगुप्तांभोक्ष्यतिमेदिनीम् ३५ सौराष्ट्रावंत्याभीराश्चशूद्राअर्बुद
मालवाः व्रात्याद्विजाभविष्यंतिशूद्रप्रायाजनाधिपाः ३६ सिंधोस्तटंचंद्रभागांकौंतींकाश्मीरमंडलम् भो
क्ष्यंतिशूद्राव्रात्याद्याम्लेच्छाश्चाब्रह्मवर्चसः ३७ तुल्यकालाइमेराजन्म्लेच्छप्रायाश्चभूभृतः एतेधर्मानृ
तपराःफल्गुदास्तीव्रमन्यवः ३८ स्त्रीबालगोद्विजघ्नाश्चपरदारधनाहृताः उदितास्तमितप्रायाअल्पस
त्त्वाल्पकायुषः ३९

ति सचपद्मवत्यांपुरि अनुगंगांगंगाद्वारमारभ्यप्रयागपर्यंतंगुप्तांपालितांमेदिनीं भोक्ष्यति ३५ त
दनंतरंच सौराष्ट्रादिदेशवर्तिनोद्विजाः व्रात्याउपनयनरहिताभविष्यंति ३६ अब्रह्मवर्चसः वेदाचारशून्याः ३७ इमेचम्लेच्छ-
प्राया भूभृतः तुल्यकालाभविष्यंति किंच एतेसर्वे अधर्मानृतपराः अधर्मे अनृतेचपरिनिष्ठिताः फल्गुदाः अल्पदातारः ३८ उ
दितास्तमितप्रायाः हर्षशोकादिबहुलाः ३९ ५ ५ ५ ५ ५ २

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

असंस्कृताः गर्भाधानादिसंस्काररहिताः प्रजाः भक्षयिष्यंति धनाद्यपहारादिनापीडयिष्यंति ४० किंच तन्नाथाः तेनाथायेषां तेजनपदादेशवर्त्तिनोमनुष्याः तच्छीलाचारवादिनः तेषामिवशीलमाचारोवादश्चनइंतः ४१ इतिद्वादशेटीकायांप्रथमोऽध्यायः १ द्वितीयेतुकलेर्दोषवृद्धोकल्क्यवतारतः अधर्मिष्ठेजनेनष्टेपुनःकृतयुगागमः १ कलिधर्मान्प्रपंचयनि ततश्चेत्यादिना १ धर्मन्याययोर्व्यवस्थायांबलमेव २ दांपत्येभार्यापतिभावेअभिरूचिरेवहेतुः नकुलगोत्रादिः व्यावहारिके क्रयविक्रयादौस्त्री

असंस्कृताःक्रियाहीनारजसातमसावृताः प्रजास्तेभक्षयिष्यंतिम्लेच्छाराजन्यरूपिणः ४० तन्नाथास्तेजनपदास्तच्छीलाचारवादिनः अन्योऽन्यतोराजभिश्चक्षयंयास्यंतिपीडिताः ४१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेप्रथमोऽध्यायः १ श्रीशुकउवाच ततश्चानुदिनंधर्मःसत्यंशौचंक्षमादया कालेनबलिनाराजन्नंक्ष्यत्यायुर्बलंस्मृतिः १ वित्तमेवकलौनृणांजन्माचारगुणोदयः धर्मन्यायव्यवस्थायांकारणंबलमेवहि २ दांपत्येभिरुचिर्हेतुर्मायैवव्यावहारिके स्त्रीत्वेपुंस्त्वेचहिरतिर्विप्रत्वेसूत्रमेवहि ३ लिंगमेवाश्रमख्यातावन्योऽन्यापत्तिकारणम् अवृत्त्यान्यायदौर्बल्यंपांडित्येचापलंवचः ४ अनाढ्यतैवासाधुत्वेसाधुत्वेदंभएवतु स्वीकारएवचोद्वाहेस्नानमेवप्रसाधनम् ५ दूरेवार्ययनंतीर्थंलावण्येकेशधारणम् उदरंभरतास्वार्थःसत्यत्वेधार्ष्ट्यमेवहि ६ दाक्ष्यंकुटुंबभरणंयशोऽर्थेधर्मसेवनम् एवंप्रजाभिर्दुष्टाभिराकीर्णेक्षितिमंडले ७ ब्रह्मविट्क्षत्रशूद्राणांयोबलीभवितानृपः प्रजाहिलुब्धैराजन्यैर्निर्घृणैर्दस्युधर्मभिः ८

त्वे पुंस्त्वेचतयोःश्रेष्ठ्येरतिकौशलमेवहेतुर्नकुलमाचारोवा ३ आश्रमाणांख्यातौज्ञानेलिंगमेवदंडाजिनादिकंहेतुर्नत्वाचारविशेषः अन्योन्यापत्तिकारणं आश्रमादाश्रमांतरप्राप्तौचकारणं यद्वा बहूदकहंसादीनामन्योऽन्यापत्तौनमस्कारादिव्यवहारेकारणम् अवृत्त्यामुद्रार्पणादिदानासामर्थ्येनन्यायदौर्बल्यंपराजयः चापलंवचः बहुभाषणम् ४ असाधुत्वेचौर्याद्यभियोगे प्रसाधनमलंकारः ५ दूरेवर्तमानंवार्ययनंजलाशयस्तीर्थंनतुगुर्वादिस्वार्थः पुरुषार्थः ६ ७ ८

• Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

आच्छिन्ना अपहृतादाराद्द्रविणानि च यासां ताः अष्टिर्बीजम् ९ १० ११ क्षीयमाणेष्वित्यादीनामिमं कलौ गतप्राय इति पंचमेन अन्वयः क्षियमाणेषु अल्पप्रायेषु १२ दस्युप्रायेषु चोरतुल्येषु चौर्यानृतवृथाहिंसाद्या नानावृत्तयो येषां तेषु १३ छागप्रायासु प्रमाणतः क्षीरतश्च अजातुल्यासु १४ स्थास्नुषु वृक्षेषु विद्युत्प्रायेषु तडिद्बहुलेषु शून्यप्रायेषु धर्मादिरहितेषु सद्मसु गृहेषु १५ जनेषु खरधर्मिणि दुःसहचेष्टिते कलौ गतप्राये समाप्तप्राये १६ एतत्पंचयतिचतुर्भिः चराचरगुरोः ईश्वरस्यैव धर्मत्राणे हेतुः गुरुत्वेश्वरत्वयो

आच्छिन्नदारद्रविणा यास्यंति गिरिकाननम् शाकमूलामिषक्षौद्रफलपुष्पाष्टिभोजनाः ९ अनावृष्ट्या विनंक्ष्यंति दुर्भिक्षकरपीडिताः शीतवातातपप्रावृड्हिमैरन्योऽन्यतः प्रजाः १० क्षुत्तृड्भ्यां व्याधिभिश्चैव संतापेन च चिंतया त्रिंशद्विंशतिवर्षाणि परमायुः कलौ नृणाम् ११ क्षीयमाणेषु देहेषु देहिनां कलिदोषतः वर्णाश्रमवतां धर्मे नष्टे वेदपथे नृणाम् १२ पाखंडप्रचुरे धर्मे दस्युप्रायेषु राजसु चौर्यानृतवृथाहिंसानानावृत्तिषु वै नृषु १३ शूद्रप्रायेषु वर्णेषु छागप्रायासु धेनुषु गृहप्रायेष्वाश्रमेषु यौनप्रायेषु बंधुषु १४ अणुप्रायास्वोषधीषु शमीप्रायेषु स्थास्नुषु विद्युत्प्रायेषु मेघेषु शून्यप्रायेषु सद्मसु १५ इत्थं कलौ गतप्राये जने षु खरधर्मिणि धर्मत्राणाय सत्त्वेन भगवानवतरिष्यति १६ चराचरगुरोर्विष्णोरीश्वरस्याखिलात्मनः धर्मत्राणाय साधूनां जन्म कर्मापनुत्तये १७ शंभलग्राममुख्यस्य ब्राह्मणस्य महात्मनः भवने विष्णुयशसः कल्किः प्रादुर्भविष्यति १८ अश्वमाशुगमारुह्य देवदत्तं जगत्पतिः असिनाऽसाधुदमनमष्टैश्वर्यगुणान्वितः १९

रूपादानम् अखिलस्य विश्वस्यात्मनः कारणस्येति एवंभूतस्य विष्णोर्जन्म साधूनां धर्मत्राणाय धर्मत्राणप्रयोजनमाह कर्मापनुत्तये मोक्षाय १७ शंभलग्रामे मुख्यस्य प्रधानस्य नाम्ना विष्णुयशसो ब्राह्मणस्य भवने गृहे १८ धर्मत्राणप्रकारमाह अश्वमिति असाधवो दस्यंते येन तमश्वमारुह्य असिना दस्यून्कोटिशो निहनिष्यतीत्यध्याहारेणान्वयः असाधुदमन इति पाठे कल्किविशेषणम् १९ ३

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तस्य पंच: आशुनाशीघ्रगामिनातेनहयेन अश्वेन क्षोण्यांपृथिव्यांविचरन् आणिमाद्यष्टैश्वर्याणिगुणाश्चसत्यसंकल्पादयःतैर न्वितः नृपलिंगच्छदः राजवेषच्छन्नान् २० ततश्चपुनः कृतयुगप्रवृत्तिंवक्तुमाह अथेतिसार्द्धाभ्याम् तेषांपौरजानपदानांमनांसिवि शदानिभविष्यंति तत्रहेतुः वासुदेवस्यांगरागेणचंदनादिनाऽतिपुण्यगंधोऽनिलस्तंस्पृशंतीतितथातेषाम् २१ स्थविष्ठःस्थूलः २२ कृत युगप्रवृत्तिमाह यदावतीर्णइति प्रजानांसूतिःप्रसूतिः २३ तदवतारकालोपलक्षणमाह यदा चंद्रश्चेति तिष्यःपुष्यः अयमर्थः चंद्रसू र्यबृहस्पतीनांयदापुष्यनक्षत्रेयोगः तदातत्कृतयुगंभविष्यतियद्यपिच प्रतिद्वादशाब्दंकर्कराशौबृहस्पतौवर्तमानेद्वित्रासु अमा वस्यासुतेषांत्रयाणामपिपुष्ययोगःसंभवतितथाऽपितेषांसहप्रवेशोऽत्रविवक्षितःसमेष्यंतीतिवचनात् अतोनातिप्रसंगः २४

विचरन्नाशुनाक्षोण्यांहयेनाप्रतिमद्युतिः नृपलिंगच्छदोदस्यून्कोटिशोनिहनिष्यति २० अथतेषां
भविष्यंतिमनांसिविशदानिवै वासुदेवांगरागातिपुण्यगंधानिलस्पृशाम् पौरजानपदानांवैहतेष्व
खिलदस्युषु २१ तेषांप्रजाविसर्गश्चस्थविष्ठःसंभविष्यति वासुदेवेभगवतिसत्वमूर्तौहृदिस्थिते २२
यदावतीर्णोभगवान्कल्किर्धर्मपतिर्हरिः कृतंभविष्यतितदाप्रजासूतिश्चसात्विकी २३ यदाचंद्रश्च
सूर्यश्चतथातिष्यबृहस्पती एकराशौसमेष्यंतितदाभवतितत्कृतम् २४ येऽतीतावर्तमानायेभविष्यं
तिचपार्थिवाः तेतउद्देशतःप्रोक्तावंशीयाःसोमसूर्ययोः २५ आरभ्यभवतोजन्मयावन्नंदाभिषेचनम्
एतद्वर्षसहस्रंतुशतंपंचदशोत्तरम् २६

एवंनवमस्कंधमारभ्यानुक्रांतंवैवस्वतमनोर्वंशद्वयंनिगमयति येऽतीता इतिउद्देशतः संक्षेपतः २५ कलियुगावांतरविशेषंवक्तुमाह आरभ्येत्यादिना वर्षसहस्रंपंचदशोत्तरंशतंचेतिकयाऽपिविवक्ष याऽवांतरसंख्येयंपरीक्षिन्नंदयोरंतरं द्वाभ्यांन्यूनंवर्षाणांसार्द्धसहस्रंभवति परीक्षित्समकालंमागधंमार्जारिमारभ्यरि पुंजयांताविंशतिराजानःसहस्रसंवत्सरंभोक्ष्यंतीत्युक्तंनवमस्कंधे येबार्हद्रथभूपालाःभाव्याःसाहास्रवत्सरमितिततः प रंपंचप्रद्योतनाः अष्टत्रिंशोत्तरंशतं शिशुनागाश्चषष्ठ्युत्तरशतत्रयंभोक्ष्यंतिपृथिवीमित्यत्रैवोक्तत्वात् २६

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कलेः प्रवृत्तिंवृद्धिंचनिरूपयितुंकालज्ञानोपलक्षणमाह सप्तर्षिणांत्विति अयमर्थः प्रागग्रशकटाकारंतारासप्तकंसप्तर्षिमंडलम्
तत्रकिंचिदुन्नतेषाग्रस्थानीयोमरीचिः ततःपश्चादानम्रयुगकंधराकारोवसिष्ठःसभार्यः ततःपश्चादीषदुन्नतेषामूलस्थानीयों
ऽगिराः ततःपश्चाच्चतुरस्रताराचतुष्केईशानेऽत्रिः ततोदक्षिणतःपुलस्त्यःपुलस्त्यात्पश्चिमतः पुलहः ततउत्तरतः क्रतुः एवंस्थिते
तेषांमध्येयौपूर्वौउदयसमयेप्रथममुदितौपुलहक्रतुसंज्ञौतयोस्तुमध्येतयोरेकपूर्वयोस्तुमध्येयत्समंदक्षिणतः समदेशावस्थितम
श्विन्यादिषुयदन्यतमंनक्षत्रंदृश्यते २७ तेनतथैवयुक्तानृणामब्दशतंतिष्ठंति तेचद्विजास्त्वदीयेकालेऽधुनामघाआश्रितावर्तंते
यदाविष्णोर्भानुः भातीतिभानुः शुद्धसत्वात्मकोदेहः दिवंवैकुंठंगतः तदाकलियुगमविशत् यदास्मिन्युगेजनः पापेरमतइति

सप्तर्षीणांतुयौपूर्वौदृश्येतेउदितौदिवि तयोस्तुमध्येनक्षत्रंदृश्यतेयत्समंनिशि २७ तेनैतऋषयो
युक्तास्तिष्ठंत्यब्दशतंनृणाम् तेत्वदीयेद्विजाःकालअधुनाचाश्रितामघाः २८ विष्णोर्भगवतोभानुः
कृष्णाख्योऽसौदिवंगतः तदाविशत्कलिर्लोकंपापेयद्रमतेजनः २९ यावत्सपादपद्माभ्यांस्पृशन्नास्ते
रमापतिः तावत्कलिर्वैपृथिवींपराक्रांतुंनचाशकत् ३० यदादेवर्षयःसप्तमघासुविचरंतिहि तदा
प्रवृत्तस्तुकलिर्द्वादशाब्दशतात्मकः ३१ यदामघाभ्योयास्यंतिपूर्वाषाढांमहर्षयः तदानंदात्प्रभृत्ये
षकलिर्वृद्धिंगमिष्यति ३२

कलिफगस्यलक्षणम् २९ ननुश्रीकृष्णेपृथिव्यांवर्तमानेऽपिसंध्यारूपेणकलिः प्रवि
ष्टएवासीत् सत्यंतथापितावत्तस्यपराक्रमोनाभवदित्याह यावदिति पराक्रांतुमभिभवितुम् ३० अतोयथोक्तएवकलिप्र
वेशकालइत्याह यदादेवर्षयइति द्वादशाब्दशतात्मकइतिदिव्येनमानेनसंध्यांशाभ्यांसहयोद्वादशाब्दशतात्मकः सकलिः
तदासंध्यामतिक्रम्यप्रविष्टइत्यर्थः ३१ कलेःप्रवेशकालमुक्त्वातस्यवृद्धिकालमाह यदेति तदाप्रद्योतनात्प्रभृतिवृद्धिंगच्छ ४
न्नंदात्प्रभृत्यपिवृद्धिंगमिष्यतीत्यर्थः ३२

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ननुयदाकलेर्लिंगमुपलब्धंतदैवप्रविष्टइतियुक्तंततःपूर्वमेवप्रवेशःततःपरंवृद्धिरित्यत्रकिंप्रमाणंतत्राह यस्मिन्निति प्रति
पन्नंप्रविष्टमितिज्ञातं पुराविदःपूर्वज्ञातारः ३३ कलेरनंतरंकृतयुगप्रवेशमाह दिव्याब्दानामिति चतुर्थेकलौप्रवेशेनाब्दपरि
मितेनांशेनापिसहान्तेसतीत्यर्थः कृतयुगप्रवेशचिन्हमाह यदानृणांमनःआत्मप्रकाशकं भविष्यतितदेति ३४ राजवं
शोक्तांस्थितिंब्राह्मणादिवंशेष्वप्यतिदिशति इत्येषइति यथायाभिरुच्चनीचावस्थाभिःतास्ताअवस्थाः वंशाइतिवापाठः
३५ एतत्कीर्तनस्यवैराग्योपयोगितामाह एतेषामितिनामैवलिंगंज्ञापकंयेषांतेषांकथामात्रेणैवावशिष्टानांकीर्तिरेवस्थिता

यस्मिन्कृष्णोदिवंयातस्तस्मिन्नेवतदाऽहनि प्रतिपन्नंकलियुगमितिप्राहुःपुराविदः ३३ दिव्याब्दा
नांसहस्रान्तेचतुर्थेतुपुनःकृतम् भविष्यतियदानृणांमनआत्मप्रकाशकम् ३४ इत्येषमानवोवंशो
यथासंख्यायतेभुवि तथाविट्शूद्रविप्राणांतास्ताज्ञेयायुगेयुगे ३५ एतेषांनामलिंगानांपुरुषाणां-
महात्मनाम् कथामात्रावशिष्टानांकीर्तिरेवस्थिताभुवि ३६ देवापिःशंतनोर्भ्रातामरुश्चेक्ष्वाकुवंशजः
कलापग्रामआसातेमहायोगबलान्वितौ ३७ ताविहेत्यकलेरन्तेवासुदेवानुशिक्षितौ वर्णाश्रमयुतंध-
र्मंपूर्ववत्प्रथयिष्यतः ३८ कृतंत्रेताद्वापरंचकलिश्चेतिचतुर्युगम् अनेनक्रमयोगेनभुविप्राणिषुवर्त
ते ३९ राजन्नेतेमयाप्रोक्तानरदेवास्तथापरे भूमौममत्वंकृत्वान्तेहित्वेमांनिधनंगताः ४० कृमिविड्
भस्मसंज्ञान्तेराजनाम्नोऽपियस्यच भूतध्रुक्तत्कृतेस्वार्थंकिंवेदनिरयोयतः ४१

नतुराज्यपुत्रादयोवा-
३६ कलावुत्सन्नानांराजवंशादीनांपुनःप्रवृत्तिप्रकारमाह देवापिःसोमवंशजःमरुस्तुसूर्यवंशजःकलापग्रामोनामयोगि-
नामावासःप्रसिद्धः ३७ ३८ इममेवप्रकारंप्रतिचतुर्युगंदर्शयति कृतमिति ३९ एतेषांनामलिंगानामित्यादियदुक्तं तत्प्रपंच
यति राजन्नितिपंचभिः ४० ममत्वंकृत्वेत्यनेनसूचितांभूतद्रोहप्रवृत्तिंनिंदति कृमीति राजनाम्नः राजेतिनामयस्यतस्यापि
देहस्यान्तेकृमयोविष्ठाभस्मेतिवासंज्ञाभविष्यति तत्कृतेतदर्थंयोभूतध्रुक् भूतेभ्योद्रुह्यतिसकिंस्वार्थंवेदकुत इत्यपेक्षायांहेतु
त्वेनभूतद्रोहंविशिनष्टि यतोभूतद्रोहात्निरयोभवति ४१

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ममत्वप्रकारं प्रपंचयति कथमिति सेयमखंडाभूः मे पूर्वजैः धृतासती इदानीं मत्पूर्वा च सती मत्पुत्रादेः कथं स्यादित्येवम् ४२ उभौ महीं
कायं च अदर्शनं मृत्युम् ४३ उपसंहरति येयेइति ते सर्वे न कथास्तु क्रियमाणास्तु कथामात्राः कालेन कृताः ४४ इति द्वाद-
शटीकायां द्वितीयोऽध्यायः २ तृतीये भूमिगीतैश्च राज्यदोषादि वर्ण्यते कलौ च दोषभूयिष्ठे दोषहंत्री हरेर्नतिः १ देहे ऽहंता
भूमौ च ममतां कुर्वंत्यतो ऽबुधा इत्युक्तं तदेव भूमिगीतैः प्रपंचयति दृष्ट्वेत्यादिना आत्मनि पृथिव्यां जये व्यग्रान् उद्युक्तान् हा
सप्रकारमेवाह अहो इति १ येन कामेन फेनोपमे पिंडे देहे विश्रंभिना विश्वासं नीता येन तेषां नरेंद्राणामेष कामो मोघ एव स्यात् २

कथं सेयमखंडा भूः पूर्वैर्मे पुरुषैर्धृता मत्पुत्रस्य च पौत्रस्य मत्पूर्वा वंशजस्य च ४२ तेजोऽबन्नमयं का
यं गृहीत्वाऽत्मतयाऽबुधाः महीं ममतया चोभौ हित्वांऽते ऽदर्शनं गताः ४३ ये ये भूपतयो राजन्भुंजंति
भुवमोजसा कालेन ते कृताः सर्वे कथामात्राः कथासु च ४४ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कं
धे द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीशुक उवाच दृष्ट्वाऽत्मनिजये व्यग्रान्नृपान्हसति भूरियम् अहो मां
विजिगीषंति मृत्योः क्रीडनका नृपाः १ काम एष नरेंद्राणां मोघः स्याद्विदुषामपि येन फेनोपमे पिंडे येति
विश्रंभिता नृपाः २ पूर्वं निर्जित्य षड्वर्गं जेष्यामो राजमंत्रिणः ततः सचिवपौराप्तकरींद्रानस्य कंटका
न् ३ एवं क्रमेण जेष्यामः पृथ्वीं सागरमेखलाम् इत्याशाबद्धहृदया न पश्यंत्यंतिकेऽंतकम् ४ समुद्रा
वरणां जित्वा मां विशंत्यब्धिमोजसा कियदात्मजयस्यैतन्मुक्तिरात्मजये फलम् ५

कामभेव दर्शयति द्वाभ्यां
पूर्वमिति इंद्रियार्थं उपरतस्य न राज्यप्राप्तिः स्यादिति प्रथममिंद्रियषड्वर्गं निर्जित्य राजमंत्रिणो जेष्यामः वशीकरिष्यामः सचिवा
अमात्याः करींद्रा हस्तिपाः तांश्च जेष्यामः कंटकान् प्रतिपक्षान् अस्य अपास्य अथ कंटकानिति वा पाठः ३ इति एवं केचिदाशाबद्धहृ
दयाः ४ एवं केचित्तु न मां जित्वा ऽप्यतितृष्णया अब्धिं विशंति तदेव मिंद्रियजयेन ये राज्यं साधयितुमिच्छंति ते ऽतिमंदा इत्याह किय
दिति ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अतः अंतकेनपश्यंतीत्युक्तंतदेवाह यामिति कुरूद्वहेति भूमिगीतंकथयन्शुकःसंबोधयति कुलोद्वहेतित्रुपाठःसुगमः ६ अबुद्धय इत्युक्तंतत्प्रपंचयति मत्कृतइति ७ ८ रामोनामकश्चित् यद्वा लोकदृष्ट्यादाशरथिरेवनिर्दिष्टः ९ १० लोकंरावयतिरोदयतीति लोकरावणः ११ १२ मयिउच्चैर्ममतांकृत्वाये अवर्तंत तेकालेनकथाऽवशेषाः कृताः हेविभोइतिसंबोधनंकुरूद्वहेतिवत् १३ राजवंशानुकथनस्यतात्पर्यमाह कथाइमाइति विज्ञानंविषयासारताज्ञानं ततोवैराग्यम् तयोर्विवक्षयापरेयुषांमृता-

यांविसृज्यैवमनवस्तत्सुताश्चकुरूद्वह गतायथागतंयुद्धेतांमांजेष्यंत्यबुद्धयः ६ मत्कृतेपितृपुत्राणांभ्रातॄणांचापिविग्रहः जायतेह्यसतांराज्येममताबद्धचेतसां ७ ममैवेयंमहीकृत्स्नानतेमूढेतिवादिनः स्पर्द्धमानामिथोघ्नंतिम्रियंतेमत्कृतेनृपाः ८ पृथुःपुरूरवागाधिर्नहुषोभरतोऽर्जुनः मांधातासगरोरामःखट्वांगोधुंधुहारघुः ९ तृणबिंदुर्ययातिश्चशर्यातिःशंतनुर्गयः भगीरथःकुवलयाश्वःककुत्स्थोनैषधोनृगः हिरण्यकशिपुर्वृत्रोरावणोलोकरावणः नमुचिःशंबरोभौमोहिरण्याक्षोऽथतारकः ११ अन्येचबहवोदैत्याराजानोयेमहेश्वराः सर्वेसर्वविदःशूराःसर्वेसर्वजितोऽजिताः १२ ममतांमय्यवर्तंतकृत्वोच्चैर्मर्त्यधर्मिणः कथाऽवशेषाःकालेनह्यकृतार्थाःकृताविभो १३ कथाइमास्तेकथितामहीयसांवितायलोकेषुयशःपरेयुषाम् विज्ञानवैराग्यविवक्षयाविभोवचोविभूतीर्नतुपारमार्थ्यम् १४ यस्तूत्तमश्लोकगुणानुवादःसंगीयतेऽभीक्ष्णममंगलघ्नः तमेवनित्यंशृणुयादभीक्ष्णंकृष्णेऽमलांभक्तिमभीप्समानः १५
राजोवाच केनोपायेनभगवन्कलेर्दोषान्कलौजनाः विधमिष्यंत्युपचितांस्तन्मेब्रूहियथामुने १६ युगानियुगधर्मांश्चमानंप्रलयकल्पयोः कालस्येश्वररूपस्यगतिंविष्णोर्महात्मनः १७

नांवचोविभूतीः वाग्विलासमात्ररूपाः नतुपारमार्थ्यंपरमार्थयुक्तंकथनंनभवतीत्यर्थः १४ कस्तर्हिपुरुषाणामुपादेयः परमार्थस्तमाह यस्त्विति नित्यंप्रत्यहंतत्राप्यभीक्ष्णं १५ कलिदोषोपचयेसतिभक्तेरसंभवंमन्यमानःपृच्छतिकेनोपायेनेति विधमिष्यंति नाशयिष्यंति यथायथावत् १६ कलियुगेकःपरोधर्मइतिबुभुत्सयापृच्छति युगानीति ब्रूहीत्यनुषंगः आत्यंतिकजिज्ञासयापुनः पृच्छति प्रलयकल्पयोः संहारस्थितिकालयोः नत्वायंबहिर्मुखः प्रश्नइत्याह कालस्येति १७ ६९

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तत्र युगधर्मांस्तावदाह कृत इति तज्जनैस्तत्कालीनैर्जनैः दानमरागद्वेषतया अभयदानं तदेव प्रथमस्कंधे शौचशब्देनोक्तम् विभोः संपूर्ण
स्य धर्मस्य १८ तदानींतनजनानाह संतुष्टा इति मैत्राः भूतमैत्रीयुक्ताः श्रमणाः आत्माभ्यासवंतः १९ २० ब्रह्मोत्तराः ब्राह्मणाधिकाः
२१ अनृतेन सत्यम् हिंसया दया असंतोषेण तपः विग्रहेण दानम् इति यथासंख्यं योज्यम् हिंसातुष्ट्यनृतद्वेषैरित्ययं क्रमो न
विवक्षितः धर्मस्यार्द्धं ह्रसति क्षीयते अधर्मस्य लक्षणैश्चिन्हैः पादैरित्यर्थः २२ यशस्विनः कीर्तिप्रियाः क्षत्रद्विजोत्तराः क्षत्रिय-

श्रीशुक उवाच कृते प्रवर्तते धर्मश्चतुष्पात्तज्जनैर्धृतः सत्यं दया तपो दानमिति पादा विभोर्नृप १८
संतुष्टाः करुणा मैत्राः शांता दांतास्तितिक्षवः आत्मारामाः समदृशः प्रायशः श्रमणा जनाः १९ त्रेतायां
धर्मपादानां तुर्यांशो हीयते शनैः अधर्मपादैरनृतहिंसासंतोषविग्रहैः २० तदा क्रियातपोनिष्ठा नाति
हिंस्रा न लंपटाः त्रैवर्गिकास्त्रयीवृद्धा वर्णा ब्रह्मोत्तरा नृप २१ तपःसत्यदयादानेष्वर्द्धं ह्रसति द्वापरे हिं
सातुष्ट्यनृतद्वेषैर्धर्मस्याधर्मलक्षणैः २२ यशस्विनो महाशालाः स्वाध्यायाध्ययने रताः आढ्याः कुटुंबि
नो हृष्टा वर्णाः क्षत्रद्विजोत्तराः २३ कलौ तु धर्महेतूनां तुर्यांशोऽधर्महेतुभिः एधमानैः क्षीयमाणो ह्यंते सो
ऽपि विनंक्ष्यति २४ तस्मिन् लुब्धा दुराचारा निर्दयाः शुष्कवैरिणः दुर्भगा भूरितर्षाश्च शूद्रदासोत्तराः प्र
जाः २५ सत्त्वं रजस्तम इति दृश्यंते पुरुषे गुणाः कालसंचोदितास्ते वै परिवर्तंत आत्मनि २६ प्रभवंति य
दा सत्त्वे मनोबुद्धींद्रियाणि च तदा कृतयुगं विद्याज्ज्ञाने तपसि यद्रुचिः २७ यदा कर्मसु काम्येषु भक्तिर्य
शसि देहिनाम् तदा त्रेता रजोवृत्तिरिति जानीहि बुद्धिमन् २८ यदा लोभस्त्वसंतोषो मानो दंभोऽथ मत्स
रः कर्मणां चापि काम्यानां द्वापरं तद्रजस्तमः २९

ब्राह्मणप्रधानाः २३ कलौ धर्मपादानां तुर्यांशश्चतुर्थांशोऽवशि
ष्यते २४ शूद्रदासोत्तराः शूद्रकैवर्तादिप्रधानाः २५ युगानामेवंभूतवैषम्ये कारणमाह सत्त्वमिति पंचभिः २६ मनश्च बुद्धि
श्चेंद्रियाणि च सत्त्वे यदा प्रभवंति अतिशयेन वर्तंते २७ यदा कर्मादिषु भक्तिः प्रीतिस्तदा रजोवृत्तिप्रधानं त्रेतायुगमिति जा
नीहि २८ काम्यानां कर्मणां विषये यदा प्रीतिस्तदा रजस्तमः प्रधानं द्वापरं जानीहि २९

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

विषादनंदुःखं ३० कलिदोषान्प्रपंचयति यस्मादित्यादिना यस्मात्कलेर्हेतोः क्षुद्रदृशः मंदमतयः क्षुद्रभाग्याः अल्पभाग्याः
महाशनाः बह्वाहाराः वित्तहीना अपि कामिनश्च स्वैरिण्यः पुंश्चल्यः असतीः असत्यः ३१ दस्यवः उत्कृष्टाः प्रचुरा येषु ते ३२ अव्रता
विहिताचारशून्याः अशौचाः शौचशून्याश्च बटवो ब्रह्मचारिणो भविष्यंति कुटुंबिनश्च गृहस्थाः स्वयं भिक्षाटनपरा भविष्यंति न
तु भिक्षां दास्यंति तपस्विनो वनस्थाः वनं हित्वा ग्रामवासा भविष्यंति न्यासिनो यतयः अनिधनादिलोलुपा भविष्यंति ३३ पुनर-
पि स्त्रीणां स्वभावमाह ह्रस्वकाया इति कटुकभाषिण्यः अप्रियवादिन्यः चौर्यं च माया कपटं च उरु च साहसं यासां ताः ३४ किंच कि

यदा मायानृतं तंद्रा निद्रा हिंसा विषादनम् शोको मोहो भयं दैन्यं स कलिस्तामसः स्मृतः ३० यस्मात्क्षु
द्रदृशो मर्त्याः क्षुद्रभाग्या महाशनाः कामिनो वित्तहीनाश्च स्वैरिण्यश्च स्त्रियोऽसतीः ३१ दस्यूत्कृष्टाजन
पदा वेदाः पाखंडदूषिताः राजानश्च प्रजाभक्षाः शिश्नोदरपरा द्विजाः ३२ अव्रता बटवोऽशौचा भिक्षवश्च
कुटुंबिनः तपस्विनो ग्रामवासा न्यासिनोऽत्यर्थलोलुपाः ३३ ह्रस्वकाया महाहाराः भूर्यपत्या गतह्रियः श
श्वत्कटुकभाषिण्यश्चौर्यमायोरुसाहसाः ३४ पणयिष्यंति वै क्षुद्राः किराटाः कूटकारिणः अनापद्यपि
मंस्यंते वार्तां साधु जुगुप्सिताम् ३५ पतिं त्यक्ष्यंति निर्द्रव्यं भृत्या अप्यखिलोत्तमम् भृत्यं विपन्नं पतयः
कौलं गाश्चापयस्विनीः ३६ पितृभ्रातृसुहृज्ज्ञातीन् हित्वा सौरतसौहृदाः ननांदृश्यालसंवादा दीनाः
स्त्रैणाः कलौ नराः ३७ शूद्राः प्रतिग्रहीष्यंति तपोवेषोपजीविनः धर्मं वक्ष्यंत्यधर्मज्ञा अधिरुह्योत्तमा
सनम् ३८

टीका: वणिजः पणयिष्यंति क्रयविक्रयादिव्यवहारं प्रवर्तयिष्यंति किंच सर्वे जनाः अनापद्यपि जुगुप्सिताम् निं
दितां वार्तां वृत्तिं साधु मंस्यंते ३५ सर्वोत्तममपि पतिं द्रव्यहीनं भृत्यास्त्यक्ष्यंति पतयश्च विपन्नं रोगादिभिर्व्यापाराक्षमं कौलं कुलप
रंपरायातं त्यक्ष्यंति अपयस्विनीर्दुग्धदोहाः ३६ सौरतं सुरतनिमित्तं सौहृदं येषां ते अत एव ननांदा अंकभार्याभगिन्यः श्यालाः
भार्याभ्रातरः तैः संवादो मंत्रालोचनं येषां ते ननांदृ इति वा पाठः ३७ ३८ ७ ५ ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

३९ पिशाचसंदर्शाः पिशाचसदृशाः ४० काकिणिके विंशतिवराटकमात्रे ऽप्यर्थे विषयभूते विगृह्य वैरं कृत्वा ४१ ४२ महांतमन र्थमाह द्वाभ्यां कलाविति त्रिलोकनाथैरचनर्तनमस्कृतं पादपद्मं यस्य तं नयक्ष्यंति न पूजयिष्यंति पाखंडैर्विभिन्नमन्यथाकृ तं चेतो येषां ते ४३ विवशो गृणन्सन् विमुक्ताः कर्मरूपा अर्गला प्रतिबंधा यस्य सः ४४ तदेवं कलिदोषान्प्रपंच्य प्रस्तुतं त-

नित्यमुद्विग्नमनसो दुर्भिक्षकरपीडिताः निरन्ने भूतले राजन्ननावृष्टिभयातुराः ३९ वासोऽन्नपान शयनव्यवायस्नानभूषणैः हीनाः पिशाचसंदर्शा भविष्यंति कलौ प्रजाः ४० कलौ काकिणिकेऽप्यर्थे विगृह्य त्यक्तसौहृदाः त्यक्ष्यंति च प्रियान्प्राणान्हनिष्यंति स्वकानपि ४१ न रक्षिष्यंति मनुजाः स्थविरौ पितरावपि पुत्रान्सर्वार्थकुशलान्क्षुद्राः शिश्नोदरंभराः ४२ कलौ न राजन्जगतां परं गुरुं त्रिलोकनाथानतपादपंकजम् प्रायेण मर्त्या भगवंतमच्युतं यक्ष्यंति पाखंडविभिन्नचेतसः ४३ यन्नामधेयं म्रि यमाण आतुरः पतन्स्खलन्वा विवशो गृणन्पुमान् विमुक्तकर्मार्गल उत्तमां गतिं प्राप्नोति यक्ष्यंति न तं क लौ जनाः ४४ पुंसां कलिकृतान्दोषान्द्रव्यदेशात्मसंभवान् सर्वान्हरति चित्तस्थो भगवान्पुरुषोत्तमः ४५ श्रुतः संकीर्तितो ध्यातः पूजितश्चादृतोऽपि वा नृणां धुनोति भगवान्हृत्स्थो जन्मायुताशुभम् ४६ य थाहेम्नि स्थितो वन्हिर्दुर्वर्णं हंति धातुजम् एवमात्मगतो विष्णुर्योगिनामशुभाशयम् ४७ विद्यातपः प्राणनिरोधमैत्रीतीर्थाभिषेकव्रतदानजप्यैः नात्यंतशुद्धिं लभतेऽन्तरात्मा यथा हृदिस्थे भगवत्यनंते ४८ तस्मात्सर्वात्मना राजन्हृदिस्थं कुरु केशवम् म्रियमाणो ह्यवहितस्ततो यासि परां गतिम् ४९ म्रि यमाणैरभिध्येयो भगवान्परमेश्वरः आत्मभावं नयत्यंग सर्वात्मा सर्वसंश्रयः ५०

न्निस्तारोपायमाह पुंसामिति षड्भिः द्रव्यदेशात्मभिः संभवो येषां तान् चित्तस्थः चित्ते स्फुरितः ४५ ४६ अयमेवोपायो नान्य इति सदृष्टांतमाह यथेति धातुजं ताम्रादिसंश्लेषजातं हेम्नो दुर्वर्णं मालिन्यं तत्र स्थितो वन्हिरेव हरति न तु तोयादि एवं योगिना मपि विष्णुरेव न तु योगादिकमित्यर्थः ४७ एतदेव विवृणोति विद्येति विद्या देवतोपासना ४८ ४९ आत्मभावं स्वस्वरूपम् ५०

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इदानींकलिस्तौतिद्वाभ्यां कलेर्दोषनिधेराजन्निति नत्सर्वंहरिकीर्तनादेवकलौभवति ५१ ५२ इतिद्वादशेटीकायांतृतीयोऽध्यायः
३ चतुर्थेतुचतुर्धोक्तालयानैमित्तिकादयः तत्रसंसारनिस्तारोहरिकीर्त्यैववर्ण्यते १ कलिदोषनिवर्तकंहरिनामसंकीर्तनादिकंतदेव च कलौपरमोधर्मइतिप्रश्नद्वयस्योत्तरमुक्तम् यच्चान्यत्पृष्टंप्रलयकल्पयोर्मानंब्रूहीति तदिदानींतृतीयस्कंधोक्तकालानुवादपूर्वकं निरूपयति कालइति सकालः परमाणुर्वैयोभुंक्तेपरमाणुतामित्यादिनाकालः कथितः चत्वारित्रीणिद्वेचैकंकृतादिषुयथाक्रमम् संख्यातानिसहस्राणिद्विगुणानिशतानिचेतियुगमानंकथितं १ तत्रकल्पमानमाह चतुर्युगेति यत्रचतुर्दशमनवःक्रमेणभवंति २ प्र

कलेर्दोषनिधेराजन्नस्तिह्येकोमहान्गुणः कीर्तनादेवकृष्णस्यमुक्तबंधः परंव्रजेत् ५१ कृतेयद्ध्यायतोविष्णुंत्रेतायांयजतोमखैः द्वापरेपरिचर्यायांकलौतद्धरिकीर्तनात् ५२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे द्वादशस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ३ श्रीशुकउवाच कालस्तेपरमाण्वादिर्द्विपरार्द्धावधिर्नृप कथितोयुगमानंचशृणुकल्पलयावपि १ चतुर्युगसहस्रंचब्रह्मणोदिनमुच्यते सकल्पोयत्रमनवश्चतुर्दश विशांपते २ तदंतेप्रलयस्तावान्ब्राह्मीरात्रिरुदाहृता त्रयोलोकाइमेतत्रकल्पंतेप्रलयायहि ३ एषनैमित्तिकः प्रोक्तः प्रलयोयत्रविश्वसृक् शेतेऽनंतासनोविश्वमात्मसात्कृत्यचात्मभूः ४ द्विपरार्द्धेत्वतिक्रांतेब्रह्मणः परमेष्ठिनः तदाप्रकृतयः सप्तकल्पंतेप्रलयायवै ५

लयस्तुचतुर्विधः नैमित्तिकः प्राकृतआत्यंतिकोनित्यश्चेति तत्रनैमित्तिकंप्रलयंमानसहितमाह तदंतइतिद्वाभ्याम् तावान्चतुर्युगसहस्रप्रमाणः सैवब्राह्मीरात्रिः ३ नैमित्तिकत्वंदर्शयतियत्रयदाविश्वसृक् श्रीनारायणः विश्वमात्मसात्कृत्यस्वस्मिन् उपसंहृत्यशेते आत्मभूर्ब्रह्माचतस्मिन्शेते तयोरभेदविवक्षयावाब्रह्मणएवानंतासनत्वमुक्तम् ब्रह्मणोनिद्रांनिमित्तीकृत्यप्रवर्तमानोलोकत्रयप्रलयोनैमित्तिकइत्यर्थः ४ प्राकृतिकंप्रलयमाहद्वाभ्यां द्विपरार्द्धेत्विति ब्रह्मण आयुषिसप्तप्रकृतयः महदहंकारपंचतन्मात्राणि ५ ६२ ६२

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संघातोमहदादिकार्यभूतः प्रकृतीनांतत्कार्यब्रह्मांडस्यचप्रलयात् प्राकृतिकइत्यर्थः विघातेविघातकारणेउपसादितेसति ६
तदेवाह पर्जन्यइत्यादिनाबुद्धींद्रियार्थरूपेणेत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ७ सामुद्रादिकंसर्वरविः पिबते आकर्षति ८ अनिलवेगोत्थः
वायुवेगोद्भूतः अनिलवेगोवाइतिपाठे अनिलेनवेगोयस्यसः वाः रविणारश्मिभिः पीत सुदकंचदहतीत्यर्थः अनिलवेगोवेइति
तुपाठः ऊर्गमः भूविवरान्पातालादीन् शून्यान्विणादेहिकरसाकर्षणात् प्राणिरहितान् ९ शिखाभिर्ज्वालाभिः १० किंचिदधिकं

एषः प्राकृतिकोराजन्प्रलयोयत्रलीयते अंडकोशस्तुसंघातोविघातउपसादिते ६ पर्जन्यःशतवर्षाणि
भूमौराजन्नवर्षति तदानिरन्नेह्यन्योऽन्यंभक्षमाणाःक्षुधार्दिताः क्षयंयास्यंतिशनकैःकालेनोपद्रुताःप्र-
जाः ७ सामुद्रंदैहिकंभौमंरसंसांवर्तकोरविः रश्मिभिःपिबतेघोरैःसर्वंनैवविमुंचति ८ ततःसंवर्तको
वह्निःसंकर्षणमुखोत्थितः दहत्यनिलवेगोत्थःशून्यान्भूविवरानथ ९ उपर्यधःसमंताच्चशिखाभि
र्वह्निसूर्ययोः दह्यमानंविभात्यंडंदग्धगोमयपिंडवत् १० ततःप्रचंडपवनोवर्षाणामधिकंशतम् परः
संवर्तकोवातिधूम्रंखंरजसावृतम् ११ ततोमेघकुलान्यंगचित्रवर्णान्यनेकशः शतंवर्षाणिवर्षंतिनदं
तिरभसस्वनैः ततएकोदकंविश्वंब्रह्मांडविवरांतरम् १२ तदाभूमेर्गंधगुणंग्रसंत्यापउदप्लवे ग्रस्तगंधा
तुपृथिवीप्रलयत्वायकल्पते १३ अपांरसमथोतेजस्तालीयंतेऽथनीरसाः ग्रसतेतेजसोरूपंवायुस्तद्र-
हितंतदा १४ लीयतेचानिलेतेजोवायोःखंग्रसतेगुणम् सवैविशतिखंराजंस्ततश्चनभसोगुणम् १५
शब्दंग्रसतिभूतादिर्नभस्तमनुलीयते तैजसश्चेंद्रियाण्यंगदेवान्वैकारिकोगुणैः १६ महान्ग्रसत्यहं-
कारंगुणाःसत्वादयश्चतम् ग्रसतेऽव्याकृतंराजन्गुणान्कालेननोदितम् १७

वर्षाणांशतंसंवर्तकः प्रलयहेतुः परोवायुर्वाति तदारजसावृतंखंधूम्रंभवति ११ रभसस्वनैः तीव्रगर्जितैः ब्रह्मांडविवरांतरं
ब्रह्मांडविवरमध्यगतंविश्वमेकोदकमेकार्णवोदकंव्याप्तंभवति १२ उदप्लवेउदकेनाप्लावितेमतिप्रलयत्वायअभावाय १३ ८
१४ १५ भूतादिस्तामसोऽहंकारःगुणैर्वृत्तिभिःसह १६ अव्याकृतंप्रधानम् १७ ७ ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तस्य तुल्यो नास्तीत्याह नतस्येति कालावयवैरहोरात्रादिभिः गुणाः भावविकाराः परिणामः विपरिणामः अव्यक्तमस्तित्ववि
कारशून्यं नित्यं सर्वदैकरूपं वृद्धिरहितमित्यर्थः अव्ययमपक्षयशून्यम् सर्वत्र हेतुकारणमिति १८ किंच वागादिगोचरस्य सवि
शेषस्य विकारा भवंति इदं तु न तथेत्याह नयत्रेति द्वाभ्यां लोककल्पः लोकरूपः सन्निवेशो रचनाविशेषः १९ स्वप्नजाग्रत् स्वप्नजा
गरावस्थायुक्तं सुषुप्तवत् इंद्रियाभावात् शून्यसादृश्ये हेतुः अप्रतर्क्यं न पुनः शून्यमेवेत्याह तदिति २० उपसंहरति लय इति
शक्तयः सत्वादयः २१ आत्यंतिकलयमाह बुद्धींद्रियेति द्वादशभिः आत्यंतिकलयो मोक्षः स च ब्रह्मज्ञानेन सर्वप्रपंचलयात्मकः
न च प्रपंचस्यात्मवत्सत्यत्वे लयः संभवतीति ज्ञानरूपाद्ब्रह्मणः पृथग्भूतस्य तस्यासत्वमुपपादयति बुद्धींद्रियाणि च अर्था

न तस्य कालावयवैः परिणामादयो गुणाः अनाद्यनंतमव्यक्तं नित्यं कारणमव्ययम् १८ न यत्र वाचो न मनो
न सत्वं तमो रजो वा महदादयोऽमी न प्राणबुद्धींद्रियदेवता वा न सन्निवेशः खलु लोककल्पः १९ न स्वप्न
जाग्रन्न च तत्सुषुप्तं न खं जलं भूरनिलोऽग्निरर्कः संसुप्तवच्छून्यवदप्रतर्क्यं तन्मूलभूतं पदमामनंति
२० लयः प्राकृतिको ह्येषः पुरुषाव्यक्तयोर्यदा शक्तयः संप्रलीयंते विवशाः कालविद्रुताः २१ बुद्धींद्रिया
र्थरूपेण ज्ञानं भाति तदाश्रयम् दृश्यत्वाव्यतिरेकाभ्यामाद्यंतवदवस्तु यत् २२ दीपश्चक्षुश्च रूपं च
ज्योतिषो न पृथग्भवेत् एवं धीः खानि मात्राश्च न स्युरन्यतमादृतात् २३

श्चेत्येवं ग्राहककरणग्राह्यरू
पेण तेषामाश्रयं ज्ञानमेव भाति न पृथक् तत्र हेतुमाह दृश्यत्वाव्यतिरेकाभ्यामिति अतो यदाद्यंतवत्तदवस्तु अत्रैवं प्रयोगः विम
तं सन्न भवति दृश्यत्वात्कारणाव्यतिरेकात् आद्यंतवत्वाच्च रज्जुसर्पादिवदिति २२ तत्राव्यतिरेके दृष्टांतेन प्रपंचयति दीप इति
दीपचक्षूरूपाणां तेजसो यथा न व्यतिरेकः तथा धीः कर्त्री खानि करणानि मात्राः विषयाः ऋतात् ब्रह्मणः पृथक् न स्युः ब्रह्मकार्य-
त्वात् नन्वेवं कार्यकारणयोरभेदे कार्यासत्वे कारणस्याप्यसत्वं प्रसज्येत तत्राह अन्यतमादिति कार्यात्सत्यं तद्व्यतिरिक्तात् ब्रह्मणः
प्रपंचाद्ब्रह्मणोऽस्ति व्यतिरेकः प्रपंचस्य तु ततो नास्ति व्यतिरेक इत्यर्थः २३

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यदा तु बुद्धेरसत्त्वं तदा तदवस्थानां सुतरामसत्त्वमित्याशयेनाह बुद्धेरिति ननु विश्वतैजसप्राज्ञानामेता अवस्था न बुद्धेरित्याशंक्याह मायामात्रमिति इदं विश्वतैजसप्राज्ञरूपं २४ आद्यंतवत्त्वादित्यस्य हेतोरसिद्धिमाशंक्य सावयवत्वेन साधयति यथेति अवयवीनि यत्सावयवं तदाद्यंतवत् घटादिवदित्यर्थः अत उदयाप्ययादाद्यंतवत्त्वाद्विश्वं सन्न भवतीत्यर्थः यद्वा पृथगेवागमापायित्वाद्विश्वं मिथ्या ब्रह्म तु तदवधित्वात्सत्यमित्यनेन साध्यते दृष्टांतस्तु पूर्वोक्त एव रज्जुसर्पवदिति यथा जलधरा व्योम्नि इति सदृष्टांतस्त्वागमापायितदवधित्वमात्रे नतु मिथ्यात्वे २५ अन्यतमाद्दृतादिति प्रतिज्ञातकारणस्य सत्यत्वमुपपादयति सत्यमिति अवयवः कारणं प्रोक्तः वाचारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमित्यादिश्रुतिभिः अत्र युक्तिमपि दर्शयति विनेति अंग हे राजन् हि यस्मादर्थेनावयविना विना पृथगेवावयवाः प्रतीयेरन् यथा पटस्यावयवाः तंतवः पटात् पृथक् प्रतीयंते तद्वदिति २६ ननु कार्याभावे कारण

बुद्धेर्जागरणं स्वप्नः सुषुप्तिरिति चोच्यते मायामात्रमिदं राजन्नानात्वं प्रत्यगात्मनि २४ यथा जलधरा-
व्योम्नि भवंति न भवंति च ब्रह्मणीदं तथा विश्वमवयव्युदयाप्ययात् २५ सत्यं ह्यवयवः प्रोक्तः सर्वावयवि-
नामिह विनार्थेन प्रतीयेरन्पटस्येवांग तंतवः २६ यत्सामान्यविशेषाभ्यामुपलभ्येत स भ्रमः अन्योन्यापा-
श्रयात्सर्वमाद्यंतवदवस्तु यत् २७ विकारः ख्यायमानोऽपि प्रत्यगात्मानमंतरा न निरूप्योऽस्त्यणुरपि स्या-
च्चेच्चित्सम आत्मवत् २८

त्वं ब्रह्मणः कुतो घटेत सत्यम् तदपि नातीव सत्यमित्याह यदिति सामान्यं कारणं विशेषः कार्यं तद्रूपेणान्योन्यापाश्रयात् परस्परापेक्षत्वेन निरूपणासहत्वादित्यर्थः अतः कारणत्वमवधित्वं व्यापकत्वमित्यादिकमपि परस्परापेक्षत्वादाद्यंतवत्तत्सर्वमवस्त्वित्यर्थः यद्वा तत्रैव हेत्वंतरमेतत् यदुपलभ्येत स भ्रमः सामान्यविशेषरूपत्वात् स्वप्नवत् अन्योन्यापाश्रयादिति इदमपि हेत्वंतरं गुणगुणीति विशेषणविशेष्यव्याप्यव्यापकत्वादिरूपेण परस्पराधीनसिद्धत्वात्तथाभूतस्वप्नवदिति निगमनं अतो यदाद्यंतवत्तत्सर्वमवस्त्वित्यर्थः २७ तदेवमनेकैर्हेतुभिः प्रपंचस्यासत्वं प्रसाधितं तत्र शंका ननु प्रपंचस्यापि प्रकाशमानत्वादात्मवत् सत्वं किं न स्यादिति तत्राह विकार इति ख्यायमानः प्रकाशमानोऽपि विकारः प्रपंचः प्रत्यगात्मप्रकाशं विना अणुमात्रोऽपि न निरूप्योऽस्ति तं विना निरूप्यः स्याच्चेत्तर्हि सोऽपि चित्समः स्यात् चिद्रूपेणात्मना समः स्वप्रकाशो भवेत् तथा च सति सोऽप्यात्मवत्स्यात् एकरूपः स्यादित्यर्थः २८ ९

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कुतइत्यत आह नहीति ननुसत्यस्याप्यात्मनोजीवब्रह्मरूपंनानात्वमस्त्येवतत्राह यद्येवंनानात्वंमन्यतेनर्हि अविद्वान् कथंतर्हि
तयोः भेदव्यवहारःउपाधिकृतइत्याह नानात्वमिति तत्रच्छिद्रयोर्घटाकाशमहाकाशयोरिवेतिपरिच्छेदापरिच्छेदे दृष्टांतः ज्योतिषोः
आकाशजलस्थयोः सूर्ययोरिवेतिउपाधिकृतविकारसदसद्भावेवातयोर्बाह्यशारीरस्थवाय्वोरिवेतिक्रियाभेदे २९ ब्रह्मण एवप्रपंच
व्यवहारालंबनत्वंदृष्टांतेनस्पष्टयति यथेति क्रियाभिस्तत्तद्रचनाभेदैर्बहुधा कटककुंडलादिरूपेणलौकिकवैदिकैर्वचोभिर्जनैरहं
कारोपहितैः ३० नन्वहंकारस्यकथंब्रह्मस्वरूपावरणेन भेदव्यवहारहेतुत्वंतस्यस्वकारणभूतब्रह्मावरकत्वासंभवात् आवरणेवास्य
स्यापिप्रकाशासंभवादित्याशंक्यसदृष्टांतमाह यथेति अर्करश्मयइव मेघरूपेणपरिणतावर्षंति अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमु

नहिसत्यस्यनानात्वमविद्वान्यदिमन्यते नानात्वंछिद्रयोर्यद्वज्ज्योतिषोर्वातयोरिव २९ यथाहिरण्यंबहु
धासमीयतेनृभिःक्रियाभिर्व्यवहारवर्त्मसु एवंवचोभिर्भगवानधोक्षजोव्याख्यायतेलौकिकवैदिकैर्जनैः
३० यथाघनोऽर्कप्रभवोऽर्कदर्शितोह्यर्कांशभूतस्यचचक्षुषस्तमः एवंत्वहंब्रह्मगुणस्तदीक्षितोब्रह्मांशक
स्यात्मनआत्मबंधनः ३१ घनोयदार्कप्रभवोविदीर्यतेचक्षुःस्वरूपंरविमीक्षतेतदा यदाह्यहंकारउपाधि
रात्मनोजिज्ञासयानश्यतितर्ह्यनुस्मरेत् ३२ यदैवमेतेनविवेकहेतिनामायामयाहंकरणात्मबंधनम्
छित्वाऽच्युतात्मानुभवोऽवतिष्ठतेतमाहुरात्यंतिकमंगसंप्लवम् ३३ नित्यदासर्वभूतानांब्रह्मादीनां-
परंतप उत्पत्तिप्रलयावेकेसूक्ष्मज्ञाःसंप्रचक्षते ३४

पतिष्ठते आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नंततः प्रजा इत्या
दिवचनात् तस्मादर्कप्रभवः अर्केणेवदर्शितः प्रकाशितश्च तमः स्वरूपभूतार्कदर्शनप्रति बंधकोभवति अहमहंकारः ब्रह्मगुणः
ब्रह्मकार्यभूतः तदीक्षितस्तेनैव प्रकाशितश्च आत्मनोजीवस्यात्मबंधनः ब्रह्मस्वरूपदर्शनप्रतिबंधकोभवति ३१ अतएवाहंकार-
नाशेस्वरूपदर्शनंभवतीतितेनैवदृष्टांतेनाह घनइति आत्मनः उपाधिः जिज्ञासयाविचारेण तर्हितदाअनुस्मरेत् ब्रह्माहमितिपश्य
तीत्यर्थः ३२ सोऽयमात्यंतिकः प्रलयइत्युपसंहरति यदैवमिति विवेकहेतिनाज्ञानशस्त्रेणाहंकारमेवात्मबंधनं अच्युतंपरिपूर्ण
मात्मानमनुभवतीत्यर्थः ३३ नित्यप्रलयमाह नित्यदेति ३४

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0:In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कुतइत्यतआह कालेति परिणामिनांनदीप्रवाह प्रदीपज्वालादीनांयाउच्चनीचावस्थास्ताः कालरूपश्रोतसोवेगेनाशुह्रियमाणस्य
देहादेर्दृश्यमानाः तद्वदेवनित्यदाजन्मप्रलयहेतवोभवंति ३५ देहः प्रतिक्षणंप्रध्वंसीप्रतिक्षणमवस्थाभेदस्यविद्यमानत्वात् प्रदीपादिव
दित्यनुमानं यदिप्रतिक्षणमवस्थाभवंति तर्हिकिंन्नदृश्यंते अतोहेतुरसिद्धइत्याशंक्याह अनाद्यंतवताकालेनजायमाना अवस्थानैव
लक्ष्यंते आकाशेगच्छतांज्योतिषांचंद्रादीनांगमनावस्थाविशेषाः यथानैवलक्ष्यंते तद्वत् अतोयथातेषांप्रदेशांतरप्राप्त्याप्रतिक्षणंग
त्यवस्थाः कल्प्यंते तद्वत्त्रापितारुण्यादिदर्शनेनमध्यवर्तिन्योऽवस्थाः कल्प्यंतइतिनहेतुरसिद्धइत्यर्थः ३६ उपसंहरतिनित्यइति ३७

कालस्रोतोजवेनाशुह्रियमाणस्यनित्यदा परिणामिनामवस्थास्ताजन्मप्रलयहेतवः ३५ अनाद्यंतवता
ऽनेनकालेनेश्वरमूर्तिना अवस्थानैवदृश्यंतेवियतिज्योतिषामिव ३६ नित्योनैमित्तिकश्चैवतथाप्राकृति
कोलयः आत्यंतिकश्चकथितः कालस्यगतिरीदृशी ३७ एताःकुरुश्रेष्ठजगद्विधातुर्नारायणस्याखिलस
त्वधाम्नः लीलाकथास्तेकथिताःसमासतःकार्त्स्न्येननाजोऽप्यभिधातुमीशः ३८ संसारसिंधुमतिदुस्तरमु
त्तितीर्षोर्नान्यः प्लवोभगवतः पुरुषोत्तमस्य लीलाकथारसनिषेवणमंतरेणपुंसोभवेद्विविधदुःखदवार्दि
तस्य ३९ पुराणसंहितामेतामृषिर्नारायणोऽव्ययः नारदायपुराप्राह कृष्णद्वैपायनायसः ४० सवैमह्यं
महाराजभगवान्बादरायणः इमांभागवतींप्रीतः संहितांवेदसंमिताम् ४१ एतांवक्ष्यत्यसौसूतऋषि
भ्योनैमिषालये दीर्घसत्रेकुरुश्रेष्ठसंपृष्ठः शौनकादिभिः ४२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वा
दशस्कंधेपारमहंस्यांसंहितायांचतुर्थोऽध्यायः ४

पुराणार्थमुपसंहरति एताइति लीलाविषयाः कथा अजोब्रह्मा
ऽपिकार्त्स्न्येनाभिधातुंनेशः ३८ ननुयदिसाकल्येनाभिधातुंनशक्यंनेतर्हिकिंतदभिधानेनतत्राह संसारेति विविधंदुःखमेव
दवोदावानलस्तेनार्दितस्यपीडितस्यानउत्तितीर्षोः पुंसः भगवतोयालीलास्तासांकथास्तासांरसः तन्निषेवणमंतरेणान्यः प्लवः
तरणसाधनंनभवेत् उपायांतरासंभवात् तत्कथाश्रवणमेवयथाशक्तिनिषेव्यमित्यर्थः ३९ श्रोतुरादरदार्ढ्यायसंप्रदायप्रवृत्तिमा
ह पुराणसंहिता मितित्रिभिः ४० सवैबादरायणः प्रीतः सन्मह्यमिमांसंहितांप्राहेतिपूर्वेणान्वयः ४१ असौसूतइतिपुरतः स्थि
तमंगुल्यानिर्दिश्याह नैमिषालयेनिमिषारण्यस्थाने ४२ इतिद्वादशटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ४ ॐ ॐ

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पंचमेतु समासेन परब्रह्मोपदेशतः राज्ञस्तक्षकसंदंशात् मृत्युभीतिनिवारणम् १ एतत्पुराणं शृण्वन्नभयं प्राप्नोतीत्यभिप्रेत्य पुराणार्थमनुस्मारयति अत्रेति अयंभावः जगतः कर्ता ब्रह्मा ऽपि यस्य प्रसादजः प्रसादो ऽत्र रजोवृत्तिर्हर्षः ततो जातत्वात्परतंत्रः सर्वसंहर्ता रुद्रश्च यस्य क्रोधसंभवः नतु स्वतंत्रः स विश्वस्यात्मा नियंता भगवानत्रानुवर्ण्यते अतएवंभूतं भगवंतं शृण्वतः कुतो ऽन्यस्माद्भयशंकेति १ त्वंपुनः कृतार्थ एवेत्यनुस्मारयति त्वंत्विति पशुबुद्धिमविवेकं यस्मान्न नंक्ष्यसि कुत इत्यत आह नजात इति यथा देहः प्रागभूत एवाद्य जातो नंक्ष्यति नचैवं त्वं पूर्वं नाभूः नचाद्य जातोऽसि अतो न नंक्ष्यसि २ ननु बीजांकुरवत् स्वस्मात्पुत्ररूपेण स्वयमेव भवति यथाह श्रुतिः अंगादंगात्संभवसि हृदयादधिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमिति ततः पुनरंकुरात् बीजमिव पौत्रादिरूपेणापि स्वयमेव भवति पितापुत्रेण पितृमान्योनियोनाविति श्रुतेः अतस्तेषु नश्यत्सु कथं न नंक्ष्यामीति

श्रीशुकउवाच अत्रानुवर्ण्यते ऽभीक्ष्णं विश्वात्मा भगवान् हरिः यस्य प्रसादजो ब्रह्मा रुद्रः क्रोधसमुद्भवः १ त्वंतु राजन्मरिष्येति पशुबुद्धिमिमां जहि नजातः प्रागभूतोऽद्य देहवत्त्वं न नंक्ष्यसि २ न भविष्यसि भूत्वा त्वं पुत्रपौत्रादिरूपवान् बीजांकुरवद्देहादेर्व्यतिरिक्तो यथा ऽनलः ३ स्वप्ने यथा शिरश्छेदं पंचत्वाद्यात्मनः स्वयम् यस्मात्पश्यति देहस्य तत आत्मा ह्यजो ऽमरः ४ घटे भिन्ने यथा ऽकाश आकाशः स्याद्यथा पुरा एवं देहे मृते जीवो ब्रह्म संपद्यते पुनः ५

चेत्तत्राह नभविष्यसीति भूत्वा पुत्रपौत्रादिरूपवान् बीजांकुरवन्न भविष्यसि यस्माद्देहादेर्व्यतिरिक्तस्त्वं यथा ऽनलः काष्ठात् देहाद्देहो जायते नात्मेति भावः ३ जन्मादीनां देहधर्मत्वं दृष्टांतेन प्रपंचयति स्वप्ने यथा ऽऽत्मनः शिरश्छेदं स्वयं पश्यति एवं जागरणे ऽपि यथा यस्माद्देहस्य पंचत्वादिकं पश्यति ततस्तद्द्रष्टुरात्मनो द्रष्टृत्वमात्रं वस्तुतस्त्वात्मा ऽजो ऽमरश्चेत्यर्थः तदुक्तं आत्मनः पितृपुत्राभ्यामनुमेयो भवाप्ययौ न भवाप्ययवस्तूनामभिज्ञो द्वयलक्षणइत्यादि ४ यस्माद्देहोपाधिको ऽयमात्मनो जन्मादिसंसारभ्रमः तस्मादुपाधिनिवृत्तौ मुच्यतइति सदृष्टांतमाह घटइति यथा पुरा घटोपाधेः पूर्वमिव पुनर्घटे भिन्ने तदंतर्वर्त्यवकाशः आकाश एव स्याद्यथा एवं देहे मृते तत्त्वज्ञानेन लीनेसति ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

ज्ञानेनक्षयंसंभावयितुंमायाकृतमात्मनोदेहाद्युपाधिसंबंधप्रकारमाह मनइति मनआत्मनोदेहादीन्सृजति नचमनोमायासृ
जति ततोमायाद्युपाधिसमुदायात् जीवस्यसंसृतिर्नवस्तुतः ६ एतदेवसदृष्टांतमाहसार्द्धेन स्नेहेतिदीपस्यज्योतिषःदीपत्वंज्वाला
रूपःपरिणामः तत्रतैलस्थानीयंकर्मतदधिष्ठानस्थानीयंमनः वर्तिस्थानीयोदेहः अग्निसंयोगस्थानीयश्चैतन्याध्यासः दीपस्था
नीयःसंसारइतियोज्यं देहकृतः देहनिबंधनः यद्वा देहकृतोमनसः नत्वात्मनः ७ अतोदीपवत्संसारएवनश्यति नत्वात्मज्योति
र्वदित्याह नेति ननुतत्रप्रतीयमानः आत्माकुतइत्यतआह यइति व्यक्ताव्यक्तयोः स्थूलसूक्ष्मदेहयोः परः अन्यः अतःस्वयंज्योतिः
परत्वंप्रपंचयति आकाशइवेति आधारोदेहादेः प्रपंचस्य ध्रुवोनिर्विकारः नास्त्यंतउपमाचयस्यसोऽनंतोपमः ततोविभुः ८ अतस्त्व

मनःसृजतिवैदेहान्गुणान्कर्माणि चात्मनः तन्मनःसृजतेमायाततोजीवस्यसंसृतिः ६ स्नेहाधिष्ठानव
र्त्यग्निसंयोगोयावदीयते ततोदीपस्यदीपत्वमेवंदेहकृतोभवः रजःसत्वतमोवृत्त्याजायतेचविनश्यति ७
नतत्रात्मास्वयंज्योतिर्योव्यक्ताव्यक्तयोःपरः आकाशइवचाधारोध्रुवोऽनंतोपमस्ततः ८ एवमात्मानमात्मस्थ
मात्मनैवामृशप्रभो बुद्ध्यानुमानगर्भिण्यावासुदेवानुचिंतया ९ चोदितोविप्रवाक्येननत्वांधक्ष्यतितक्षकः
मृत्यवोनोपधक्ष्यंतिमृत्यूनांमृत्युमीश्वरम् १० अहंब्रह्मपरंधामब्रह्माहंपरमंपदम् एवंसमीक्षन्नात्मानमा
त्मन्याधायनिष्कले ११ दशंतंतक्षकंपादेलेलिहानंविषाननैः नद्रक्ष्यसिशरीरंचविश्वंचपृथगात्मनः १२ एत
त्तेकथितंतातयथात्मापृष्टवान्नृप हरेर्विश्वात्मनश्चेष्टांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १३ इतिश्रीभा० ब्रह्मोपल
क्षणंनामपंचमोऽध्यायः ५

मेवंचिंतयेत्याह एवमिति आत्मस्थंदेहाद्युपाधिस्थितं आमृशविचारय अनुमानगर्भिण्या द्रष्टृदृ
श्यान्वयव्यतिरेकयुक्तया ९ एवंचसतित्वांतक्षकोनदहेदित्याह चोदितइति तत्रहेतवः मृत्यवइति मृत्युहेतवः १० विमर्शप्रकारंदर्शय
न्तक्षकादर्शनंदर्शयतिद्वाभ्याम् योऽहंसब्रह्मैवयद्ब्रह्मतदहमेवेतिसमीक्षन् तत्राहंब्रह्मेति भावनयाजीवस्यशोकादिनिवृत्तिः ब्रह्मा
हमिति भावनयाचब्रह्मणःपरोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीतिव्यतिहारोदर्शितः निष्कलेनिरुपाधौ आत्मनिब्रह्मणि ११ विषयुक्तैराननैर्दशंतं
ग्रसंतंतक्षकंलेलिहानंसर्पम् यद्वा लेलिहानंजिह्वाभिरोष्ठप्रांतंसानिध्येषमास्वादयंतम् आत्मनःपृथक् १२ हरेश्चेष्टाम् आत्मात्वंय ११
त्पृष्टवान्तदेतत्तेकथितम् शिष्यस्यकृतार्थतापरीक्षणायपृच्छति किमिति १३ इतिद्वादशेटीकायांपंचमोऽध्यायः ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

षष्ठेपरीक्षितोमोक्षःसर्पहोमादितस्ततः वेदशास्त्रविभागोक्तौचवेदव्यासवर्णनम् १ एतत्पुराणंनिशम्यनिखिलात्माहरिस्तंपश्यति निखिलंचात्मनिपश्यतीतितथातेन अतःसमेनननतेन अवनतेनमूर्ध्नातस्मादत्तस्मुपसृत्यतत्सांदोशिरसिनिधायेत्यर्थः १ सिद्धःकृतार्थोऽस्मियतः अनुग्रहीतोऽस्मि अनुग्रहमेवाह यद्यस्मात् श्रावितः चशब्दात्प्राप्तिसाधनंच २ करुणात्मनाभिनंदनिहाभ्यां नात्यद्भुतमिति ३ अश्रौषमश्रुतवंतः भवतःसकाशात् ४ सिद्धोऽस्मीत्युक्तंतदेवाविष्करोति भगवन्निति यतः त्वयादर्शितंब्रह्मप्रविष्टः कथंभूतमभयं यतोनिर्वाणंकैवल्यरूपम् ५ किंभूयःश्रोतुमिच्छसीतियदुक्तंतत्रसिद्धोऽहंनकिंचिद् श्रोतुमि

सूतउवाच एतन्निशम्यमुनिनाऽभिहितंपरीक्षिद्व्यासात्मजेननिखिलात्मदृशासमेन तत्पादमूलमुपसृत्यनतेनमूर्ध्नाबद्धांजलिस्तमिदमाहसविष्णुरातः १ राजोवाच सिद्धोस्म्यनुगृहीतोऽस्मिभवताकरुणात्मना श्रावितोयच्चमेसाक्षादनादिनिधनोहरिः २ नात्यद्भुतमहंमन्येमहतामच्युतात्मनां अज्ञेषुतापतप्तेषुभूतेषुयदनुग्रहः ३ पुराणसंहितामेतामश्रौष्मभवतोवयम् यस्यांखलूत्तमश्लोकोभगवाननुवर्ण्यते ४ भगवंस्तक्षकादिभ्योमृत्युभ्योनबिभेम्यहम् प्रविष्टोब्रह्मनिर्वाणमभयंदर्शितंत्वया ५ अनुजानीहिमांब्रह्मन्वाचंयच्छाम्यधोक्षजे मुक्तकामाशयंचेतःप्रवेश्यविसृजाम्यसून् ६ अज्ञानंचनिरस्तंमेज्ञानविज्ञाननिष्ठया भवतादर्शितंक्षेमंपरंभगवतःपदम् ७ सूतउवाच इत्युक्तस्तमनुज्ञाप्यभगवान्बादरायणिः जगामभिक्षुभिःसाकंनरदेवेनपूजितः ८ परीक्षिदपिराजर्षिरात्मन्यात्मानमात्मना समाधायपरंदध्यावस्पंदासुर्यथातरुः ९ प्राक्कूलेबर्हिष्यासीनोगंगाकूलउदङ्मुखः ब्रह्मभूतोमहायोगीनिःसंगश्छिन्नसंशयः १०

च्छामिकेवलमनुज्ञांदेहीत्याह अनुजानीहीति वाचमित्युपलक्षणंसर्वेंद्रियाणांवाचंनियम्यकिंकरिष्यसितदाहमुक्ताःकामाशयाःतद्वासनायेनतच्चेतःअधोक्षजेप्रवेश्य असून्विसृजामि ६ ननु किंप्राणत्यागेनकिंचित्कालंज्ञाननिष्ठोभवेतिचेत्तत्राह अज्ञानंचेति चकारात्तत्संस्काराश्च नच्चत्वत्कृपयैवेत्याह भवतेति ७ ८ आत्मनाबुद्ध्या आत्मानंमनःआत्मनिप्रत्यक्प्रकाशेसमाधाय परमात्मानंदध्यौअस्पंदासुः लीनप्राणःयथातरुःस्थाणुः ९ तमेवविशिनष्टिप्राक्कूलेप्रागग्रेबर्हिषिदर्भे १०

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

तदेवं ब्रह्मभूते तस्मिन् तक्षकागमनादिकं पिष्टपेषणमिवाभवदिति दर्शयति तक्षक इति त्रिभिः हे विप्राः ११ तं विषचिकित्सया परीक्षिद्रक्षणेन द्रव्यार्जनाय गच्छन्तम् तत्र स्थालीदवदृक्षस्य भस्मीभूतस्य पुनरंकुरादिक्रमेणोत्थापनाद्विषहारिणं तदपेक्षितद्रविणैः संतर्प्य ततो निवर्त्य द्विजरूपेण तिरोहितः सन्नदशत् १२ तच्चपुंभंरुत्यमिव जातमित्याह ब्रह्मभूतस्येति १३ तत्र क्षणं सर्वेषां दुःखं-चततः परमुत्सवं चाह द्वाभ्यां हाहाकार इति १४ १५ प्रासंगिकमाह जनमेजय इत्यादि सर्पाभिचारसत्रे द्विजैः सह वर्तमानः यथा

तक्षकः प्रहितो विप्राः क्रुद्धेन द्विजसूनुना हन्तुकामो नृपं गच्छन्ददर्श पथि कश्यपम् ११ तं तर्पयित्वा द्रविणैर्निवर्त्य विषहारिणम् द्विजरूपप्रतिच्छन्नः कामरूपोऽदशन्नृपम् १२ ब्रह्मभूतस्य राजर्षेर्देहोऽहिगरलाग्निना बभूव भस्मसात्सद्यः पश्यतां सर्वदेहिनाम् १३ हाहाकारो महानासीद्भुवि खे दिक्षु सर्वतः विस्मिता ह्यभवन्सर्वे देवासुरनरादयः १४ देवदुन्दुभयो नेदुर्गन्धर्वाप्सरसो जगुः ववृषुः पुष्पवर्षाणि विबुधाः साधुवादिनः १५ जनमेजयः स्वपितरं श्रुत्वा तक्षकभक्षितम् यथाजुहाव संक्रुद्धो नागान्सत्रे सह द्विजैः १६ सर्पसत्रे समिद्धाग्नौ दह्यमानान्महोरगान् दृष्ट्वेन्द्रं भयसंविग्नस्तक्षकः शरणं ययौ १७ अपश्यंस्तक्षकं तत्र राजा पारीक्षितो द्विजान् उवाच तक्षकः कस्मान्न दह्येतोरगाधमः १८ तं गोपायति राजेन्द्र शक्रः शरणमागतम् तेन संस्तम्भितः सर्पस्तस्मान्नाग्नौ पतत्यसौ १९ पारीक्षित इति श्रुत्वा प्राहर्त्विज उदारधीः सहेन्द्रस्तक्षको विप्रा नाग्नौ किमिति पात्यते २० तच्छ्रुत्वाजुहुवुर्विप्राः सहेन्द्रं तक्षकं मखे तक्षकाशु पतस्वेह सहेन्द्रेण मरुत्वता २१ इति ब्रह्मोदिताक्षेपैः स्थानादिन्द्रः प्रचालितः बभूव संभ्रान्तमतिः सविमानः सतक्षकः २२

यदाजुहाव जुहावेति वा सर्वसर्पाह्वाने कारणमाह संक्रुद्ध इति १६ १७ १८
कस्मात्तक्षको न दह्येतेत्युक्ताः संतो द्विजा ऊचुः तमिति तेन इन्द्रेण असौ सर्पः १९ ऋत्विजः प्रति प्राह सहेन्द्रः इन्द्रसहितः किमिति न पात्यते २० तद्राज्ञो वाचः श्रुत्वा आजुहुवुः साक्षेपमाह्वानं दर्शयति तक्षकेति इहाग्नावाशु पत मरुत्वता मरुद्गणवता इन्द्रेण सह
२१ ब्राह्मणैरुक्तैराक्षेपैः परुषवाक्यैः सतक्षकः तक्षकेन सह २२

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अंगिरसः पुत्रो बृहस्पतिः प्राह २३ २४ भवतु नाम अजरामरः तथाऽपि पितृमारकं धक्ष्यामीति चेत्तत्राह जीवितमिति गतिः परलो
कः अतो दुर्मरणनिमित्ता पितुः दुर्गतिरनेन कृतेत्यपि न शंकनीयमित्यर्थः २५ कथमन्यः सुखदुःखप्रदाता नास्ति सर्पादीनामुपल
भ्यमानत्वादिति चेत्तत्राह सर्पादिनाजंतुः पंचत्वंमृत्युमृच्छति प्राप्नोतीति यत्तदारब्धं कर्मैव भुंक्ते स्वकर्मप्रयुक्ता एव सर्पादयो
न स्वतंत्रा इति भावः २६ संस्थीयेत समाप्यतां अभिचारकं हिंसाफलं दिष्टं प्राचीनं कर्म अतः सर्पादिष्टप्रयुक्तस्य तवाप्ययं नापराध इ

तंपतंतंविमानेनसहतक्षकमंबरात् विलोक्यांगिरसः प्राहराजानंतंबृहस्पतिः २३ नैषत्वयामनुष्येंद्र
वधमर्हतिसर्पराट् अनेनपीतममृतमथवाअजरामरः २४ जीवितंमरणंजंतोर्गतिःस्वेनैवकर्मणा राजं
स्ततोऽन्योनान्यस्यप्रदातासुखदुःखयोः २५ सर्पचौराग्निविद्युद्भ्यः क्षुत्तृड्व्याध्यादिभिर्नृप पंचत्वमृ-
च्छतेजंतुर्भुंक्त आरब्धकर्मतत् २६ तस्मात्सत्रमिदंराजन्संस्थीयेताभिचारकम् सर्पाअनागसोदग्धा
जनैर्दिष्टंहिभुज्यते २७ इत्युक्तःसतथेत्याहमहर्षेर्मानयन्वचः सर्पसत्रादुपरतः पूजयामासवाक्पति
म् २८ सैषाविष्णोर्महामायाऽबाध्ययाऽलक्षणायया मुह्यंत्यस्यैवात्मभूताभूतेषुगुणवृत्तिभिः २९

तिभावः वाक्पतिं बृहस्पतिं २८ ननु कथं विदुषामप्येवं संमोहः यतो ब्रह्मकोपात्परीक्षितो मृत्युः जन्मेजयकोपात्सर्पाणामित्या-
दितत्राह सैषेति तस्या महत्त्वं दर्शयति अलक्षणा न लक्ष्यत इत्यलक्षणा अप्रतर्क्येत्यर्थः कासावित्यत आह ययास्य विष्णोरेवात्म
भूता आत्मांशभूताः प्राणिनः गुणवृत्तिभिः क्रोधादिभिः सह भूतेषु देहेषु मुह्यंति बाध्यबाधकतां व्रजंतीत्यर्थः ननु श्रवणादिना
बाधितया तया कुतो मोहः स्यात्तत्राह अबाध्यया बाधितुमशक्यया २९

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

भा·द्वा·टी
१३

कथंतर्हि मायातत्कार्यनिवृत्तिरित्याशंक्य श्रीविष्णुस्वरूपनिरूपणपूर्वकं तद्भजनात्सर्वानर्थनिवृत्तिरिति शास्त्रार्थमुपसंहरति नयत्रेति
पंचभिः दंभीति मायाकपटवानयंपुमानित्येवंभूतायांबुद्ध्या वृसहृद्भिरुच्यमानायासेत्यर्थः साआत्म वादेक्रियमाणेआत्मवा
दिभिर्यत्रत्रपया नाविराजिता नप्रकाशिता किंतु भीतेवस्वकार्यंमोहादिकमकुर्वती कथंचिद्वर्ततइति प्रतिपादितेत्यर्थः तदुक्तं
स्वेन नमोभगवतेवासुदेवायधीमहि यन्मायया दुर्जयया मांब्रुवंति जगद्गुरुम् विलज्जमानयायस्यस्थातुमीक्षापथेऽमुया विमोहिता
विकत्थंते ममाहमिति दुर्धियइति किंच यद्यस्मिन्नतदाश्रयो मायाश्रयो विविधो वादोपिनास्ति विशेषविषयत्वाद्विवादानां तस्य च
विशेषातीतत्वादिति भावः संकल्पविकल्पा वृत्तयो यस्य तन्मनोपि यत्रनास्ति संकल्पविकल्पानामपि विशेषविषयत्वात् ३० किं

नयत्रदंभीत्यभया विराजिता मायात्मवादेऽसकृदात्मवादिभिः नयद्विवादो विविधस्तदाश्रयो मनश्च
संकल्पविकल्पवृत्तियत् ३० नयत्रसृज्यंसृजतोभयोः परंश्रेयश्चजीवस्त्रिभिरन्वितस्त्वहं तदेतदुत्सा
दितबाध्यबाधकं निषिध्यचोर्मीन्विरमेत्स्वयंमुनिः ३१ परंपदंवैष्णवमामनंति तत्यन्नेतिनेतीत्यत
दुत्सिसृक्षवः विसृज्यदौरात्म्यमनन्यसौहृदा हृदोपगुह्यावसितंसमाहितैः ३२ तएतदधिगच्छंति विष्णो
र्यत्परमंपदम् अहंममेतिदौर्जन्यंनयेषांदेहगेहजम् ३३

नसृज्यंकर्मसृजताकारकवर्गेणसहउभयोःसृज्यस्रष्ट्रोःपरंसा
ध्यंश्रेयःफलमपिअतस्त्रिभिःसृज्यस्रष्टृफलैरन्वितोजीवश्चअहंकारात्मकोयत्रनास्तिअतएवोत्सादितौनिरस्तौबाध्यबाधकौयस्मि-
स्मिन्तदेतत्स्वयमात्मस्वरूपमित्यर्थः तत्तस्मिन्ऊर्मीनहंकारादीन्निषिध्यविरमेत् विशेषेणक्रीडेदित्यर्थः ३१ यतस्तद्वैष्णवं
पदमामनंतीत्याह परमिति यदेतत्तदेवपरंवैष्णवंपदंस्वरूपमामनंति केऽनतत् आत्मव्यतिरिक्तमुत्सिसृक्षवः त्यक्तुमिच्छवः यतः
अनन्यसौहृदाः नास्तिअन्यस्मिन्सौहृदंयेषांते कुतः दौरात्म्यंदेहाद्यहंभावंविसृज्यदेहेअहंकाराभावादन्यत्रसौहृदंनास्ति
अतस्त्यक्तुमिच्छवइत्यर्थः कथंनेतिनेतीत्येवमत्रविद्वदनुभवमपिप्रमाणयति हृदोपगुह्यध्यानादिना ततःसमाहितैरव
सितंनिश्चितम् यद्वा अवसितमवबद्धमात्मतयागृहीतमित्यर्थः ३२ एवंप्राप्ताधिकारिणोदर्शयति तएतदिति देहजं १३
अहमिति गेहजंममेति ३३ छ छ छ छ छ

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तत्राप्युपायमाह अतिवादानिति ३४ शास्त्रसमाप्तौगुरुंप्रणमति नमइति कृष्णायव्यासाय अध्यगाम् अधिगतवानस्मि ३५ इ-
मांसंहितामध्यगामित्युक्तं तत्रपुराणसंहिताविभागंविशेषतोबुभुत्सुर्वेदविभागमपिप्रसंगात्पृथक्पृच्छति पैलादिभिरिति हे
सौम्य ३६ तत्रप्रथमंवेदाविर्भावप्रकारमाह समाहितात्मनइत्यष्टभिः ब्रह्मणोहृदयआकाशस्तस्मान्नादोऽभूत् यः कर्णपुटपि
धाने श्रोत्रनिरोधादस्मदादिष्वपिविभाव्यते वितर्क्यते ३७ प्रसंगान्नादोपासकानांमोक्षफलमाह यस्यनादस्योपासनयाआत्म
नोमलंधूत्वाअपोह्य कथंभूतंमलंतमाह द्रव्यमधिभूतम् क्रियाअध्यात्मंकारकमधिदैवं एवंत्रिधाभूताआख्यायस्येतितथातम्
३८ त्रिवृत् त्रिमात्रः कंठोष्ठादिभिरुच्चार्यमाणस्योंकारस्याक्षरसमाम्नायांतर्भावात् सूक्ष्मत्वात्तंविशिनष्टि अव्यक्तःप्रभवोय-

अतिवादांस्तितिक्षेतनावमन्येतकंचन नचेमंदेहमाश्रित्यवैरंकुर्वीतकेनचित् ३४ नमोभगवतेतस्मै
कृष्णायाकुंठमेधसे यत्पादांबुरुहध्यानात्संहितामध्यगामिमाम् ३५ शौनकउवाच पैलादिभि
र्व्यासशिष्यैर्वेदाचार्यैर्महात्मभिः वेदाश्चकतिधाव्यस्ताएतत्सौम्याभिधेहिनः ३६ सूतउवाच समाहि
तात्मनोब्रह्मन्ब्रह्मणःपरमेष्ठिनः हृद्याकाशादभून्नादोवृत्तिरोधाद्विभाव्यते ३७ यदुपासनयाब्रह्मन्योगि
नोमलमात्मनः द्रव्यक्रियाकारकाख्यंधूत्वायांत्यपुनर्भवम् ३८ ततोऽभूत्त्रिवृदोंकारोयोऽव्यक्तप्र-
भवःस्वराट् यत्तल्लिंगंभगवतोब्रह्मणःपरमात्मनः ३९ शृणोतियइमंस्फोटंसुप्तश्रोत्रेचशून्यदृक्
येनवाग्व्यज्यतेयस्यव्यक्तिराकाशआत्मनः ४०

स्यसः तदेवाह स्वराट् स्वतएवहृदिप्रकाशमानः तमेवकार्येणलक्ष
यति यत्तदिति नपुंसकत्वंलिंगशब्दविशेषणत्वात् लिंगंगमकम् ३९ कोऽसौपरमात्मातमाह शृणोतीति इमंस्फोटम् अव्यक्तमों
कारम् ननुजीवएवतंशृणोतुनेत्याह सुप्तश्रोत्रकर्णपिधानादिनाअवृत्तिकेऽपिश्रोत्रेसति जीवस्तुकरणाधीनत्वात् नतदाश्रोता
तदुपलब्धिस्तु तस्यपरमात्मद्वारिकैवेतिभावः ईश्वरस्तुनैवंयतः शून्यदृक् शून्येपींद्रियवर्गेदृक् ज्ञानंयस्य तथाहिसुप्तोयदाशब्दंश्रु
त्वाप्रबुध्यते नतदाजीवःश्रोतालीनेंद्रियत्वात् अतोयस्तदाशब्दंश्रुत्वाजीवंप्रबोधयति सयथापरमात्मैवतद्वत् कोऽसावोंकारः तंवि
शिनष्टिसार्द्धेन येनवाक् वैखरीव्यज्यते यस्यचहृदयाकाशेआत्मनःसकाशाद्व्यक्तिः अभिव्यक्तिः ४० ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

किंच स्वधाम्नः स्वस्याश्रयः कारणं यत्ब्रह्म तस्य किंच परमात्मांशभूतसमस्तदेवतानाञ्च कोऽपीत्याशयेनाह संइति सर्वमंत्राणां सुप
निषद्रहस्यं सूक्ष्मं रूपमित्यर्थः तत्र हेतुः वेदानां बीजं कारणं बीजत्वेप्यविकारिताम् आह सनातनं सदेकरूपं तस्य ब्रह्मरूपत्वात् ४१ इ
दानीं ततः सर्वप्रपंचोत्पत्तिप्रकारमाह तस्यहीति त्रयस्त्रिसंख्यायुक्ता भावाः ये रकारोकारमकारैर्धार्यंते तत्कारणत्वात् तानेवाह
गुणाः सत्वादयः नामानि ऋग्यजुःसामानि अर्थाः भूर्भुवःस्वर्लोकाः वृत्तयो जाग्रदाद्याः ४२ ततस्तेभ्यो वर्णेभ्यः अक्षराणां समाम्ना
यं समाहारं तमेवाह अंतस्थाः यरलवाः ऊष्माणः शषसहाः स्वराः अकाराद्याः स्पर्शाः कादयः ह्रस्वदीर्घाश्च आदिशब्दाज्जिह्वामू
लीयादयः तएवलक्षणं स्वरूपं यस्य तं ४३ विभुः चतुर्मुखस्वरूपो भगवान् असृजदिति पूर्वस्यैवानुषंगः चातुर्होत्रविवक्षया तत्सा

स्वधाम्नो ब्रह्मणः साक्षाद्वाचकः परमात्मनः स सर्वमंत्रोपनिषद्वेदबीजं सनातनं ४१ तस्य ह्यासंस्त्रयो व
र्णा अकाराद्या भृगूद्वह धार्यंते यैस्त्रयो भावा गुणनामार्थवृत्तयः ४२ ततोक्षरसमाम्नायमसृजद्भगवा
नजः अंतस्थोष्मस्वरस्पर्शह्रस्वदीर्घादिलक्षणम् ४३ तेनासौ चतुरो वेदांश्चतुर्भिर्वदनैर्विभुः सव्याहृति
कान्सोंकारांश्चातुर्होत्रविवक्षया ४४ पुत्रानध्यापयत्तांस्तु ब्रह्मर्षीन्ब्रह्मकोविदान् ते तु धर्मोपदेष्टारः
स्वपुत्रेभ्यः समादिशन् ४५ ते परंपरया प्राप्तास्तत्तच्छिष्यैर्धृतव्रतैः चतुर्युगेष्वथ व्यस्ता द्वापरादौ महर्षि
भिः ४६ क्षीणायुषः क्षीणसत्वान्दुर्मेधान्वीक्ष्य कालतः वेदान्ब्रह्मर्षयो व्यस्यन्हृदिस्थाच्युतनोदिताः ४७
अस्मिन्नप्यंतरे ब्रह्मन्भगवाल्लोकभावनः ब्रह्मेशाद्यैर्लोकपालैर्याचितो धर्मगुप्तये ४८

रोहोत्रोपलक्षितान्स लिज
श्चातुर्होतारः तैरनुष्ठेयं होत्राध्वर्यवादिकं कर्म चातुर्होत्रं तद्विवक्षया ४४ पुत्रान् मरीच्यादीन् तान्वेदान् ब्रह्मकोविदान् वेदोच्चार-
णादिनिपुणान् ४५ एवं चतुर्युगेषु प्राप्ताः द्वापरादौ द्वापरमादिर्यस्य तदंत्यांशलक्षणस्य कालस्य तस्मिन्द्वापरांते वेदविभागप्रसिद्धेः
शंतनुसमकालव्यासावतारप्रसिद्धेश्च व्यस्ता विभक्ताः ४६ तत्र हेतुः क्षीणायुषो जनान् तर्हि पुरुषबुद्धिप्रभवत्वादनादरणीयं स्यादि
त्याशंक्याह हृदिस्थेति ४७ एवं सामान्यतो वेदविभागक्रममुक्त्वा वैवस्वतमन्वंतरे विशेषतो निरूपयितुमाह अस्मिन्नपीति ४८ १४

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अंशोमायातस्यांशः सत्वंतस्यकलयाअंशेनअवतीर्णःसन् ४९ चातुर्विध्यमेवाह ऋगिति ऋगादिमंत्राणांराशीन्वर्गशःतत्तत्प्रक
रणभेदेनकृत्य यथानेकविधमणिराशेर्मणिगणाः पद्मरागादयोविविच्योद्ध्रियंतेतद्वदुद्धृत्यतेर्मंत्रैश्चतस्रः ऋगादिसंहिताश्चक्रे ५०
तासांसंहितानांमध्येएकैकां ५१ ऋक्समुदायरूपत्वात्बह्वृचाख्यां नितरांप्रश्लेषेणगद्यमानत्वान्निगदाख्यम् ५२ छंदःसुगीयमा
नत्वात् छंदोगाख्यांसंहितां ५३ तत्रऋग्वेदशाखाविभागमाह पैलइति स्वसंहितांद्विधाविभज्य इंद्रप्रमितयेबाष्कलायचऊचे ५४

पराशरात्सत्यवत्यामंशांशकलयाविभुः अवतीर्णोमहाभाग वेदंचक्रेचतुर्विधम् ४९ ऋगथर्वयजुःसा
म्नांराशीनुद्धृत्यवर्गशः चतस्रःसंहिताश्चक्रेमंत्रैर्मणिगणाइव ५० तासांसचतुरःशिष्यानुपाहूयमहाम
तिः एकैकांसंहितांब्रह्मन्नेकैकस्मैददौविभुः ५१ पैलायसंहितामाद्यांबह्वृचाख्यामुवाचह वैशंपायन
संज्ञायनिगदाख्यंयजुर्गणम् ५२ साम्नांजैमिनयेप्राहतथाछंदोगसंहिताम् अथर्वांगिरसींनामस्वशि
ष्यायसुमंतवे ५३ पैलःस्वांसंहितामूचइंद्रप्रमितयेमुनिः बाष्कलायचसोप्याहशिष्येभ्यःसंहितांस्वका
म् ५४ चतुर्धाव्यस्यबोध्याययाज्ञवल्क्यायभार्गव पराशरायाग्निमित्रेइंद्रप्रमितिरात्मवान् ५५ अ
ध्यापयत्संहितांस्वांमांडूकेयमृषिंकविम् तस्यशिष्योदेवमित्रःसौभर्यादिभ्यऊचिवान् ५६ शाकल्य
स्तत्सुतस्स्वां तु पंचधाव्यस्यसंहिताम् वात्स्यमुद्गलशालीयगोखल्यशिशिरेष्वधात् ५७ जातूकर्ण्यश्चतच्छि
ष्यःसनिरुक्तांस्वसंहिताम् बलाकपैजवैतालविरजेभ्योददौमुनिः ५८ बाष्कलिःप्रतिशाखाभ्योवालखि
ल्याख्यसंहिताम् चक्रेबालायनिर्भज्यकाशारश्चैवतांदधुः ५९

सबाष्कलोऽपिस्वसंहितांचतुर्धाव्यस्यबोध्यादि
भ्यः शिष्येभ्यआह हेभार्गव ५५ इंद्रप्रमितिरपिस्वांसंहितांस्वसुतंमांडूकेयं अध्यापयामास तस्यमांडूकेयस्य शिष्योदेवमित्रः
५६ तत्सुतःमांडूकेयसुतः शाकल्योवात्स्यायनादिषुपंचसुअधात् तानेध्यापयामासेत्यर्थः ५७ तच्छिष्यःशाकल्यशिष्यः स्व
संहितांत्रेधाविभज्यचतुर्थंवैदिकपदार्थव्याख्यानरूपंनिरुक्तंचबलाकादिभ्यश्चतुर्भ्योददौ ५८ बाष्कलिःपूर्वोक्तस्यबा
ष्कलस्यपुत्रः प्रतिशाखाभ्यःउक्तसर्वशाखाभ्यः बालायन्यादयस्तामादधुः अधीतवंतः ५९ ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

ऋक्शाखोपसंहारपूर्वकंतच्छ्रवणफलमाह बह्वृचाइति एतच्छंदसामेतेषांछंदसाम् ६ यजुर्वेदेतैत्तिरीयशाखोत्पत्तिप्रस्तावमा
ह वैशंपायनशिष्याइत्यादिना चरकनामनिरुक्तिमाह यच्चेरुरिति यद्यस्मात् ब्रह्महत्यारूपमंहः क्षपयतीतिनथातत् स्वगुरो
रनुष्ठेयंव्रतंतच्चरणाच्चरकाइत्यर्थः ६१ तच्छिष्यःवैशंपायनशिष्यः अल्पसाराणामेतेषांचरितेनकियत्सुदुश्चरमहंचरिष्यामीति
६२ विप्राणामवमंता अवज्ञाकर्त्ता मत्तोऽधीतमाशुत्यजेति ६३ देवरातसुतोयाज्ञवल्क्यः ६४ छर्दितस्यादानंविप्ररूपेणाशुचित्व

बह्वृचःसंहिताह्येताएभिर्ब्रह्मर्षिभिर्धृताः ऋत्वेतच्छंदसांव्यासंसर्वपापैःप्रमुच्यते ६० वैशंपायनशि
ष्यावैचरकाध्वर्यवोऽभवन् यच्चेरुर्ब्रह्महत्यांऽहःक्षपणंस्वगुरोर्व्रतम् ६१ याज्ञवल्क्यश्चतच्छिष्यआहा
होभगवन्कियत् चरितेनाल्पसाराणांचरिष्येऽहंसुदुश्चरम् ६२ इत्युक्तोगुरुरप्याहकुपितोयाह्यलंत्वया
विप्रावमंत्राशिष्येणमदधीतंत्यजाश्विति ६३ देवरातसुतःसोऽपिछर्दित्वायजुषांगणम् ततोगतोऽथमुन
योददृशुस्तान्यजुर्गणान् ६४ यजूंषितित्तिराभूत्वातल्लोलुपतयाददुः तैत्तिरीयाइतियजुःशाखाआसन्
सुपेशलाः ६५ याज्ञवल्क्यस्ततोब्रह्मंश्छंदांस्यधिगवेषयन् गुरोरविद्यमानानिसूपतस्थेऽर्कमीश्वरम्
६६

मिति तित्तिराः पक्षिविशेषाः भूत्वाआददुः ततश्चतेतैत्तिरीयाइतिप्रसिद्धाः सुपेशलाः अतिरम्याः बहुवचनमवांतरभेदविवक्ष
या ६५ काण्वमाध्यंदिनादिशाखाप्रसंगमाह याज्ञवल्क्यइत्यादिना गुरोर्वैशंपायनस्यव्यासेनविभज्यानुक्तादविद्यमानानिअ
धिकानिगवेषयन् मृगयन्सूपतस्थे सम्यक्तुष्टाव ईश्वरमृगादिवेदानां तथाचश्रुतिः ऋग्भिः पूर्वाण्हेदिवि देवईयतेयजुर्वेदेन १५
तिष्ठतिमध्येअन्हः सामवेदेनास्तमयेमहीयतेवेदैरशून्यस्त्रिभिरेतिसूर्यइति ६६

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

नमोभगवतेतुभ्यमादित्याययोभगवानेकएवेमांलोकयात्रामनुवहतीत्यन्वयः तदेवदर्शयति अखिलजगतामात्मस्वरूपेणांतर्हृदयेषुका लस्वरूपेणचबहिरपिवर्तमानइति अखिलजगतामित्यस्यप्रपंचः चतुर्विधेति हृदयांतर्वर्तित्वेऽपिजीववत्तेनोपाधिनाऽव्यवधीयमा नोऽनाच्छाद्यमानः कालस्वरूपेणचेत्यस्यप्रपंचः क्षणेति क्षणलवाद्यैर्योऽवयवास्तैरुपचिताः संवत्सरास्तेषांगणेनप्रत्यब्दमपामादा नंशोषणंविसर्गोवृष्टिस्ताभ्यामनेनगायत्रीप्रथमपादोक्तवरेण्यताऽनुवर्णिता ६७ द्वितीयपादार्थानुवर्णनेनस्तौति यदुहेति हेविबुधर्ष भहेसवितः यदयदोभगवतः तवमंडलंतपतितत्समभिधीमहि सम्यगाभिमुख्येनध्यायेम पुनस्तस्यैवसंबोधनम् प्रत्यहंत्रिषवणं

याज्ञवल्क्यउवाच ओंनमोनमोभगवतेआदित्यायाखिलजगतामात्मस्वरूपेणकालस्वरूपेणचतु र्विधभूतनिकायानांब्रह्मादिस्तंबपर्यंतानामंतर्हृदयेषुबहिरपिचाकाशइवोपाधिनाऽव्यवधीयमानोभग वानेकएवक्षणलवनिमेषावयवोपचितसंवत्सरगणेनापामादानविसर्गाभ्यामिमांलोकयात्रामनुवह ति ६७ यदुहवावविबुधर्षभसवितरदस्तपत्यनुसवनमहरहराम्नायविधिनोपतिष्ठमानानामखिल दुरितवृजिनबीजावभर्जनभगवतःसमभिधीमहितपनमंडलं ६८ यइहवावस्थिरचरनिकराणांनिजनि केतनानांमनइंद्रियासुगणाननात्मनःस्वयमात्मांतर्यामीप्रचोदयति ६९ यएवेमंलोकमतिकरालवदनांधका रसंज्ञाजगरग्रहगिलितंमृतकमिवविचेतनंमवलोक्यानुकंपयापरमकारुणिकईक्षयैवोत्थाप्याहरहरनु सवनंश्रेयसिस्वधर्माख्यात्मावस्थानेप्रवर्तयत्यवनिपतिरिवासाधूनांभयमुदीरयन्नटति ७०

वैदिककर्ममार्गेपासकवतांभक्तानांयान्यखिलानिदुरितानितत्फलानिचवृजिनानिदुःखानितेषांबीजमज्ञानंचतेषामवभर्जन विनाशकहेतपनेति ६८ तृतीयपादेनस्तौति यइहेति योभवान्स्थावरजंगमसमूहानांस्वाश्रयाणांजीवानांमनइंद्रियप्राणगणान् अनात्मनोजडान् स्वयमात्मैवांतर्यामीप्रचोदयति ६९ तृतीयपादमेवमंडलस्थपरतयाव्याचक्षाणस्तौति यएवेति यएकएवभगवा न् अतिकरालवदनोयोऽंधकारसंज्ञोऽजगरग्रहः तेनगिलितमतएवमृतकमिवविचेतनंस्वधर्माख्यंयदात्मावस्थानंप्रत्यक्प्रवणत्वं तदेवश्रेयस्तस्मिन्प्रवर्तयति किंचयोभवानवनिपतिरिवाटति गच्छति ७० ५ ५ ५

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

आशापालैरिंद्रादिभिः कमलकोशयुक्तैः तत्तुल्यैर्वांजलिभिः उपहृतार्हणः दत्तार्घः ७१ यत एवंभूतस्त्वमथातः हे सुर अयातया-
मानि अन्यैर्यथावदविज्ञातानि यजूंषि तत्कामोऽहमुपसरामि भजामि ७२ एवंस्तुतः प्रसादितश्च ७३ पंचदशशाखाः याः शतैः प-
रिमितैर्यजुर्भिरकरोत् स तेनैव शिनिपादेः स एष याज्ञवल्क्यस्तैर्यजुर्भिरकरोदिति जगृहुः अधीतवंतः रविणाऽश्वरूपेण वाजेभ्यः केस-
रेभ्यः वाजेन वेगेन वा संन्यस्ताः त्यक्ताः शाखाः वाजसनीसंज्ञास्ताः शाखा इति वा ७४ सामशाखाविभागमाह जैमिनेरिति तत्सुतः
सुमंतुसुतः ताभ्यां पुत्रपौत्राभ्यां क्रमेणैकैकां प्राह ७५ तच्छिष्यः जैमिनेः शिष्यः महान् अतिमेधावी सहस्रं संहितारूपं भेदं चक्रे

पूरित आशापालैस्तत्र तत्र कमलकोशांजलिभिरुपहृतार्हणः ७१ अथ ह भगवंस्तव चरणनलिनयुगलं
त्रिभुवनगुरुभिर्वंदितमहमयातयामयजुःकाम उपसरामीति ७२ सूत उवाच एवंस्तुतः स भग-
वान् वाजिरूपधरो हरिः यजूंष्ययातयामानि मुनयेऽदात्प्रसादितः ७३ यजुर्भिरकरोच्छाखा दश पंच शतै-
र्विभुः जगृहुर्वाजसन्यस्ताः काण्वमाध्यंदिनादयः ७४ जैमिनेः सामगस्यासीत्सुमंतुस्तनयो मुनिः सुत्वां-
स्तु तत्सुतस्ताभ्यामेकैकां प्राह संहिताम् ७५ सुकर्मा चापि तच्छिष्यः सामवेदतरोर्महान् सहस्रसंहिताभे-
दं चक्रे साम्नां ततो द्विजः ७६ हिरण्यनाभः कौशल्यः पौष्यंजिश्च सुकर्मणः शिष्यौ जगृहतुश्चान्य आवंत्यो
ब्रह्मवित्तमः ७७ उदीच्याः सामगाः शिष्या आसन्पंचशतानि वै पौष्यंज्यावंत्ययोश्चापि तांश्च प्राच्यान्प्र-
चक्षते ७८

साम्नां तं संहिताभेदम् ततस्तदनंतरम् ७६ सुकर्मणः शिष्य एकः कौशल्यो हिरण्यनाभः पौष्यंजिर्नामैकः
तौ जगृहतुः आवंत्यश्चान्यस्तस्यैव शिष्यः सोऽपि जग्राह ७७ पौष्यंज्यावंत्ययोरपि चकाराद्धिरण्यनाभस्यापि पंचशतानि शिष्या आ-
सन् ते तावतीः शाखा यथायथं जगृहुः तानुदीच्यान् सतः कालतः कांश्चित्प्राच्यांश्च प्रचक्षत इत्यर्थः यथैवोक्तं वैष्णवे उदीच्याः साम-
गाः शिष्यास्तस्य पंचशतं स्मृताः हिरण्यनाभात्तावत्यः संहिता यैर्द्विजोत्तमैः गृहीतास्तेऽपि चोच्यंते पंडितैः प्राच्यसामगा इति ७८

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पुनरप्येतेषांत्रयाणांक्रमेणःशिष्याणांशिष्यांतरैः शाखाबाहुल्यंदर्शयति लौगाक्षिरिति द्वाभ्याम् ७९ कृतोनामहिरण्यनाभ-
स्यशिष्यः स्वशिष्येभ्यऊचे शेषाअन्याअपियाःप्रसिद्धाः शाखास्ताआवंत्यः स्वशिष्येभ्यऊचइति ८० इतिद्वादशेटीकायांष
ष्ठोऽध्यायः ६ सप्तमेऽथर्वविस्तारःपुराणव्यसनंततः पुराणलक्षणादीनिफलंभागवतश्रुतेः १ क्रमप्राप्तमथर्ववेदविभागमा
ह शिष्यंकबंधनामानंस्वकांस्वकीयांसंहितांसोऽपिशिष्याऽपितांद्विधाविभज्य तदुक्तंवैष्णवे अथर्ववेदंसमुनिःसुमंतुरमितद्युतिः
शिष्यमध्यापयामासकबंधंसोऽपितांद्विधाकृत्वातुवेददर्शायतथापथ्यायदत्तवानिति १ तत्रवेददर्शःस्वसंहितांचतुर्धाविभज्यतत्तु

लौगाक्षिर्मांगलिःकुल्यःकुशीदःकुक्षिरेवच पौष्यंजिशिष्याजगृहुःसंहितास्तेशतंशतम् ७९ कृतोहिरण्य
नाभस्यचतुर्विंशतिसंहिताः शिष्यऊचेस्वशिष्येभ्यःशेषाआवंत्यआत्मवान् ८० इतिश्रीभागवतेम
हापुराणेद्वादशस्कंधेवेदशाखाप्रणयनंनामषष्ठोऽध्यायः ६ सूतउवाच अथर्ववित्सुमंतुश्च
शिष्यमध्यापयत्स्वकाम् संहितांसोऽपिपथ्यायवेददर्शायचोक्तवान् १ शौल्कायनिर्ब्रह्मबलिर्मोदोषःपि
प्पलायनिः वेददर्शस्यशिष्यास्तेपथ्यशिष्यानथोशृणु कुमुदःशुनकोब्रह्मन्जाजलिश्चाप्यथर्ववित् २
बभ्रुःशिष्योथांगिरसःसैंधवायनएवच अधीयेतांसंहितेद्वेसावर्ण्याद्यास्तथापरे ३ नक्षत्रकल्पःशां
तिश्चकश्यपांगिरसादयः एतेआथर्वणाचार्याःशृणुपौराणिकान्मुने ४ त्रय्यारुणिःकश्यपश्चसावर्णि
रकृतव्रणः वैशंपायनहारीतौषड्वैपौराणिकाइमे ५

रः शिष्यानध्यापयामास पथ्यश्चत्रिधाविभज्यत्रीनितिसा
र्द्धेनाह शौल्कायनिरिति २ आंगिरसःशुनकस्यशिष्योबभ्रुःसैंधवायनश्च तदुक्तम् शुनकस्तांद्विधाकृत्वाददावेकांतुबभ्रवे द्वि-
तीयांसंहितांप्रादात्सैंधवायनसंज्ञिनइति सावर्ण्याद्याःसैंधवायनादीनांशिष्याः ३ नक्षत्रकल्पःशांतिकल्पश्चेतिद्वौ तदुक्तम् नक्षत्र
कल्पोवेदानांसंहितानांतथैवच चतुर्थःस्यादांगिरसःशांतिकल्पश्चपंचमइति नक्षत्रकल्पादीनांकर्त्तारस्तत्तन्नामभिरुच्यंते ४

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मत्पितुर्मुखादिति प्रथमंव्यासः षट्संहिताः कृत्वामात्पित्रेरोमहर्षणाय प्रादात् तस्यचमुखादेतेत्रय्यारुण्यादयः एकैकांसंहितां अधीयंत एतेषांषण्णांशिष्यः अहंताःसर्वाःसमधीतवान् ६ रामशिष्योयोऽकृतव्रणएवंचत्वारोवयम् मूलसंहितादृत्यनेनततःसंहिताचतुष्टयंसूचितं ७ शुकपरीक्षित्संवादेननिरूपितमपिपुराणलक्षणंतद्भेदकथनाय दर्शयति पुराणेति ८ अस्यविश्वस्य अत्र सर्गोविसर्गश्चस्थानंपोषणमूतयः मन्वंतरेशानुकथानिरोधोमुक्तिराश्रयइत्यत्रोक्तेःस्थानपोषणेवृत्तिरक्षाशब्दाभ्यामुच्येते अंतराणिमन्वंतराणि वंशो वंश्यानुचरितमितिईशानुकथाः संस्थानिरोधः अनेनैवात्यंतिकलयरूपामुक्तिरप्युक्ता हेतुशब्देनजीवाश्रयवासनाशब्दवाच्याऊतयोगृहीताः ९ दशभिरेतैर्लक्षणैरर्थैर्युक्तंमहापुराणंविदुः केचित्पंचविधं सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच वंश्यानुचरितंचेतिपुराणंपंचलक्षणमिति महत्पुराणमल्पंचेतिव्यवस्थयायत्रदशापिलक्षणानिपृथक्निरूप्यंते तन्महापुराणं यत्रत्वन्येषांपंचस्वेवांतर्भावस्य विवक्षातदल्पमिति व्यवस्थयेत्यर्थः १० सर्गादिलक्षणानिव्याचष्टे अव्याकृतेत्यादिना प्रधानस्यगुणानांक्षोभात् योमहान् तस्मात् यस्त्रिवृदहंकारस्तस्माद्भूतमात्राणांसूक्ष्माणामिंद्रियाणांचतदर्थानांचस्थूलानांदेवतानांचसंभवःसर्गःकारणसृष्टिःसर्गइत्यर्थः उच्यतइतियथापेक्षमुत्तरत्राप्यनुषंगः ११ विसर्गंव्याचष्टे पुरुषेणेश्वरेणानुगृहीतानामेतेषांमहदादीनांपूर्वकर्मवासनाप्रधानोऽयंसमाहारः कार्यभूतश्चराचरप्राणिरूपोबीजाद्बीजमिवप्रवाहापन्नोविसर्गउच्यतइत्यर्थः १२ ५

अधीयंतव्यासशिष्यात्संहितांमत्पितुर्मुखात् एकैकामहमेतेषांशिष्यःसर्वाःसमध्यगाम् ६ कश्यपोऽहंचसावर्णीरामशिष्योऽकृतव्रणः अधीमहिव्यासशिष्याच्चत्वारोमूलसंहिताः ७ पुराणलक्षणंब्रह्मन्ब्रह्मर्षिभिर्निरूपितम् शृणुष्वबुद्धिमाश्रित्यवेदशास्त्रानुसारतः ८ सर्गोस्याथविसर्गश्चवृत्तीरक्षांतराणिच वंशो वंश्यानुचरितंसंस्थाहेतुरपाश्रयः ९ दशभिर्लक्षणैर्युक्तंपुराणंतद्विदोविदुः केचित्पंचविधंब्रह्मन्महदल्पव्यवस्थया १० अव्याकृतगुणक्षोभान्महतस्त्रिवृतोऽहमः भूतसूक्ष्मेंद्रियार्थानांसंभवःसर्गउच्यते
११ पुरुषानुगृहीतानामेतेषांवासनामयः विसर्गोयंसमाहारोबीजाद्बीजंचराचरम् १२

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain, Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

चराणाम्भूतानांसामान्यतोऽचराणिचकाराच्चराणिचकामात्वृत्तिः तत्रतुनृणांस्वेनस्वभावेनकामाच्चोदनयाऽपिवायानियतावृत्ति-
र्जीविकाकृतासाद्वृत्तिरुच्यतइत्यर्थः १३ तिर्यङ्मर्त्यर्षिदेवेषु येअच्युतावतारास्तेषामीहालीलासाविश्वस्यरक्षोच्यतइत्यर्थः येरव
तारैरितिसमासान्निष्कृष्यकर्थचित्संबंधः त्रयीद्विषोदैत्याः १४ षड्विधंमन्वंतरमुच्यते षड्विधत्वमेवाह मनुरितिमन्वादयः षडेतेव
र्गाः स्वस्वाधिकारेणयदाप्रवर्तंतेतन्मन्वंतरमित्यर्थः १५ वंशमाह राज्ञामिति ब्रह्मणःसकाशात्प्रसूतिर्येषांतेषांशुद्धानामित्यर्थः तेषाम
न्वयोवंशः तत्रभवावंश्याःतेषांचरितंयेचतद्वंशधरास्तेषांचवृत्तंवंश्यानुचरितमुच्यते १६ अस्यविश्वस्यस्वभावतोमायातोनित्यन्तस्य
यद्वा मायातश्चतुर्विधोलयइति १७ अस्यजगतःसर्गादेर्हेतुर्निमित्तंजीवःसोऽत्रहेतुरुच्यतइत्यर्थः तस्यनिमित्ततामाह अविद्याक

वृत्तिर्भूतानिभूतानांचराणामचराणिच कृतास्वेननृणांतत्रकामाच्चोदनयाऽपिवा १३ रक्षाच्युतावतारे
हाविश्वस्यानुयुगेयुगे तिर्यङ्मर्त्यर्षिदेवेषुहन्यन्तेयैस्त्रयीद्विषः १४ मन्वंतरंमनुर्देवामनुपुत्राःसुरेश्वराः
ऋषयोंऽशावताराश्चहरेःषड्विधमुच्यते १५ राज्ञांब्रह्मप्रसूतानांवंशस्त्रैकालिकोऽन्वयः वंश्यानुचरितंते
षांवृत्तंवंशधराश्चये १६ नैमित्तिकःप्राकृतिकोनित्यआत्यंतिकोलयः संस्थेतिकविभिःप्रोक्ताचतुर्धास्य-
स्वभावतः १७ हेतुर्जीवोऽस्यसर्गादेरविद्याकर्मकारकः यंचानुशयिनंप्राहुरव्याकृतमुतापरे १८ व्यतिरे-
कान्वयोयस्यजाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु मायामयेषुतद्ब्रह्मजीववृत्तिष्वपाश्रयः १९ पदार्थेषुयथाद्रव्यंसन्मात्रंरू
पनामसु बीजादिपंचतांतासुह्यवस्थासुयुतायुतम् २०

र्मकारकः कर्मकर्ताजीवाहत्वप्रपञ्चत्वाद्विश्वसर्गादेः सनुन
न्नहेतुरित्यर्थः नन्वनुशयीनिमित्तमितिकेचित् अव्याकृतमित्यपरेतत्राह यमिति चैतन्यप्राधान्येनानुशयिनमुपाधिप्राधान्यविव
क्षयाअव्याकृतं १८ अपाश्रयमाह व्यतिरेकेति जाग्रदादिष्ववस्थासुजीवतयावर्ततइतिजीववृत्तयोविश्वतैजसप्राज्ञास्तेषु मायाम
येषुसाक्षितयाऽन्वयःसमाध्यादौचव्यतिरेकोयस्यतद्ब्रह्मसंसारप्रतीतिबाधयोरधिष्ठानावधिभूतमपाश्रयउच्यतइत्यर्थः १९ तदेव
सदृष्टांतंप्रपंचयति पदार्थेषुघटादिषुद्रव्यंमृदादियथायुतमन्वितमयुतंच बहिरप्यवस्थानात् रूपनामसुचसन्मात्रं सत्तामात्रंयथा ए
वंगर्भाधानादियांसां पंचतांतोयासांतासुदेहावस्थासुनवस्वपि अधिष्ठानत्वेनयुतमयुतंचयत्तदपाश्रयइति २०

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एवंदशापिलक्षणानिव्याख्यायवर्णयंति महात्मानइतियदुक्तंतदाह विरमेतेति यदासर्गादीनांमायामयत्वानुसंधानेनवामदेवादेरिवस्वयमेवचित्तंविरमेत् इहैवानुष्ठितेनयोगेनवादेवहूत्यादिवत् तदाविक्षेपाभावात् आत्मानंवेदतदाचाविद्यानिवृत्तेरीहायाःसंसाररूपायानिवर्त्ततइत्यर्थः २१ पुराणविभागमस्तावेनतल्लक्षणादिप्रासंगिकमुक्त्वाप्रस्तुतमाह एवंविधेर्लक्षणेर्लक्ष्याणि २२२३ त्रिषट्अष्टादश२४ उपसंहरति ब्रह्मन्निति मुनेर्व्यासस्यशिष्यादीनांच ब्रह्मतेजोब्रह्मवर्चसंतद्विवर्धनंश्रोतॄणामितिशेषः २५ इतिद्वादशेटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७ अष्टमेतुतपश्चर्यामार्कंडेयस्यमोहकैः कामादिभिरसंमोहोनरनारायणस्त

विरमेतयदाचित्तंहित्वावृत्तित्रयंस्वयम् योगेनवातदात्मानंवेदेहायानिवर्तते २१ एवंलक्षणलक्ष्याणिपुराणानिपुराविदः मुनयोऽष्टादशप्राहुःक्षुल्लकानिमहांतिच २२ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंलैंगंसगारुडम् नारदीयंभागवतमाग्नेयंस्कांदसंज्ञितम् २३ भविष्यंब्रह्मवैवर्त्तंमार्कंडेयंसवामनं वाराहंमात्स्यंकौर्मंचब्रह्मांडाख्यमितित्रिषट् २४ ब्रह्मन्निदंसमाख्यातंशाखाप्रणयनंमुनेः शिष्यशिष्यप्रशिष्याणांब्रह्मतेजोविवर्धनम् २५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ७
शौनकउवाच सूतजीवचिरंसाधोवदनोवदतांवर तमस्यपारेभ्रमतांनृणांत्वंपारदर्शनः १ आहुश्चिरायुषमृषिंमृकंडुतनयंजनाः यःकल्पांतेउर्वरितोयेनग्रस्तमिदंजगत् २ सवाअस्मत्कुलोत्पन्नःकल्पेऽस्मिन्भार्गवर्षभः नैवाधुनापिभूतानांसंप्लवःकोऽपिजायते ३ एकएवार्णवेभ्राम्यन्ददर्शपुरुषंकिल वटपत्रपुटेतोकंशयानंत्वेकमद्भुतम् ४ एषनःसंशयोभूयान्सूतकौतूहलंयतः तंनश्छिंधिमहायोगिन्पुराणेष्वपिसंमतः ५

तिः १ पुराणविभागप्रसंगेनपुराणकर्त्तुर्मार्कंडेयस्यचरितंप्रस्तुतमाह सूतेति त्वमेववक्तुंयोग्यइत्याह तमसिसंसारेभ्रमतांपारदर्शनस्तन्निवर्तकः १ वक्तव्यमाह आहुरिति उर्वरितःअवशिष्टः येनकल्पांतेनेतत्कथंघटतइत्येकःप्रश्नः २ प्रलयाभावादप्येतन्नघटतइत्याह सवाइति यतोभार्गवर्षभःकोपिप्राकृतिकोनैमित्तिकोवा ३ अन्यदप्यघटितमेवेत्याह एकएवेति तोकंबालकं ४ कौतूहलमौत्सुक्यंतंसंशयं नकेवलंत्वंमहायोगीकिंतुपुराणेष्वपिज्ञातृत्वेनसंमतः ५ १८

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

प्रश्नमभिनंदति हेमहर्षे अयंप्रश्नः तत्रहेतुः नारायणेति यत्प्रश्नविषये ६ तत्रमार्कंडेयस्तपसाभगवंतमाराध्यमायाप्रदर्श
नंवव्रे ततश्चतेनैवभगवन्मायायासप्तकल्पाद्दृष्टानान्येतिरित्यत्तरंवक्तुमादितआरभ्यतस्यचरितमाह प्राप्तइत्यादिनामार्कं
डेयोमृत्युंजिग्यइतिपंचमप्रश्नोक्तेनान्वयः प्रथमग्रंथेनतस्यधर्मःकथ्यते प्राप्तोद्विजातिसंस्कारःउपनयनाख्योयेनसः
पितुःसकाशात्गर्भाधानादिक्रमात् छंदांसिवेदान् ७ बृहद्व्रतधरःनैष्ठिकःब्रह्मचारीसन् ८ नियमर्द्धयेधर्मद्धयेआग्न्या

सूतउवाच प्रश्नस्त्वयामहर्षेऽयंकृतोलोकभ्रमापहः नारायणकथायत्रगीताकलिमलापहा ६ प्राप्त
द्विजातिसंस्कारोमार्कंडेयःपितुःक्रमात् छंदांस्यधीत्यधर्मेणतपःस्वाध्यायसंयुतः ७ बृहद्व्रतधरःशां
तोजटिलोवल्कलांबरः बिभ्रत्कमंडलुंदंडमुपवीतंसमेखलम् ८ कृष्णाजिनंसाक्षसूत्रंकुशांश्चनि
यमर्द्धये अग्न्यर्कगुरुविप्रात्मस्वर्चयन्संध्ययोर्हरिम् ९ सायंप्रातःसगुरवेभैक्ष्यमाहृत्यवाग्यतः बुभु
जेगुर्वनुज्ञातःसकृन्नोचेदुपोषितः १० एवंतपःस्वाध्यायपरोवर्षाणामयुतायुतम् आराधयन्हृषीके
शंजिग्येमृत्युंसुदुर्जयम् ११ ब्रह्माभृगुर्भवोदक्षोब्रह्मपुत्राश्चयेपरे नृदेवपितृभूतानितेनासन्नति
विस्मिताः १२ इत्थंबृहद्व्रतधरस्तपःस्वाध्यायसंयमैः दध्यावधोक्षजंयोगीध्वस्तक्लेशांतरात्मना
१३ तस्यैवंयुंजतश्चित्तंमहायोगेनयोगिनः व्यतीयायमहान्कालोमन्वंतरषडात्मकः १४ एतत्पुरंद
रोज्ञात्वासप्तमेऽस्मिन्किलांतरे तपोविशंकितोब्रह्मन्नारेभेतद्विघातनम् १५ गंधर्वाप्सरसःकामंव
संतमलयानिलौ मुनयेप्रेषयामासरजस्तोकमदौतदा १६ तेवैतदाश्रमंजग्मुर्हिमाद्रेःपार्श्वउत्तरे पुष्प
भद्रानदीयत्रचित्राख्याचशिलाविभो १७

दिक्षुपंचसुहरिमर्चयन् भैक्ष्यंगुर्वर्थमाहृत्यतेनानुज्ञातश्चेत्तर्हिबुभुजे
नोचेत्सकृत्कदाचिदुपोषितोभवति १० ११ तेनमृत्युंजयेन १२ ध्वस्ताःक्लेशारागादयोयस्यतेनांतरात्मनाप्रत्याहृतमनसा
१३ १४ तस्यतपोनिष्ठामितिहासेनवर्णयति एतदित्यादिना अस्मिन्सप्तमेमन्वंतरेतपसामत्पदंग्रहीष्यतीतिविशंकितः १५
मुनयेमुनिंभ्रंशयितुंरजस्तोकंमतिप्रियकमपत्यंलोभःमदश्चतौ १६ १७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

तदाश्रमपदं प्रविष्टो वायुर्ववाविति तृतीयेनान्वयः पुण्यैर्द्रुमैर्लताभिश्चांचितं पूजितम् पुण्यद्विजानामृषीणां कुलैराकीर्णं पुण्या अत्यमला जलाशया यस्मिन् १८ मत्तभ्रमराणां संगीतं यस्मिन् मत्तकोकिलानां कूजितं यस्मिन् मत्तबर्हिण एव नटास्तेषामाटोपः संभ्रमो यस्मिन् मत्तद्विजानां पक्षिणां कुलैराकुलं व्याप्तम् १९ एवंभूतं तदाश्रमपदं प्रविष्टः सन् वायुर्मलयानिलो ववौ प्रससार उत्तंभयन् उद्दीपयन् तत्र वृक्षेषु प्रवेशान्मांद्यम् हिमनिर्झरकणानामादानात् शैत्यम् पुष्पपरिष्वंगात्सौगंध्यं चोक्तम् २० किंच उद्यंश्चंद्रो यस्मिन् तन्निशावक्त्रं रजनीमुखं यस्मिन्सः प्रवालस्तबकानामालयः श्रेणयो येषु तैः गुल्मैर्निर्विटपैः संश्लिष्यंतीति गोपा द्रुमाः लताश्च तेषां जालैः समूहैरा

तदाश्रमपदं पुण्यं पुण्यद्रुमलतांचितम् पुण्यद्विजकुलाकीर्णं पुण्यामलजलाशयम् १८ मत्तभ्रमरसंगीतं मत्तकोकिलकूजितम् मत्तबर्हिनटाटोपं मत्तद्विजकुलाकुलम् १९ वायुः प्रविष्ट आदाय हिमनिर्झरशीकरान् सुमनोभिः परिष्वक्तो ववावुत्तंभयन्स्मरम् २० उद्यच्चंद्रनिशावक्त्रः प्रवालस्तबकालिभिः गोपद्रुमलताजालैस्तत्रासीत्कुसुमाकरः २१ अन्वीयमानो गंधर्वैर्गीतवादित्रयूथकैः अदृश्यतात्तचापेषुः स्वःस्त्रीयूथपतिः स्मरः २२ हुत्वाऽग्निं समुपासीनं ददृशुः शक्रकिंकराः मीलिताक्षं दुराधर्षं मूर्तिमंतमिवानलम् २३ ननृतुस्तस्य पुरतः स्त्रियोऽथो गायका जगुः मृदंगवीणापणवैर्वाद्यं चक्रुर्मनोरमम् २४ संदधेऽस्त्रं स्वधनुषि कामः पंचमुखं तदा मधुर्मनो रजस्तोक इंद्रभृत्या व्यकंपयन् २५ क्रीडंत्याः पुंजिकस्थल्याः कंदुकैः स्तनगौरवात् भृशमुद्विग्नमध्यायाः केशविस्रंसितस्रजः २६ इतस्ततो भ्रमद्दृष्टेश्चलंत्या अनुकंदुकम् वायुर्जहार तद्वासः सूक्ष्मं त्रुटितमेखलम् २७ विससर्ज तदा बाणं मत्वा तं स्वजितं स्मरः सर्वं तत्राभवन्मोघमनीशस्य यथोद्यमः २८

र्विर्बभूव २१ किंच तदा गीतवादित्रयूथकैः गायकादिसमुदायिभिः गंधर्वैरन्वीयमानः तथा स्वःस्त्रियोऽप्सरसः तासां यूथपतिः आत्तं चापमिषुश्च येन सः स्मरश्च तत्रादृश्यत २२ दुराधर्षमभिभवितुमशक्यं २३ २४ शोषणदीपनसंमोहनतापनोन्मादनाख्यानि पंचमुखानि यस्य तदस्त्रं संदधे तदेव मधुर्वसंतः रजस्तोकश्च पुंस्त्वमार्षम् अन्ये चेंद्रभृत्यास्तस्य मनो व्यकंपयन् २५ २६ किंच वायुर्मलयानिलः पुंजिकस्थल्यास्तत्सूक्ष्मं वासो जहार २७ सर्वं तेषां कर्म तत्र तस्मिन्मोघं व्यर्थं अनीशस्यानिर्दैवस्य २८

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मुनेरपकुर्वतः प्रतिकूलमाचरतः हेमुने २९ अहमः अहंकारस्य भावंविकारं ३० निस्तेजसंम्लानवदनं स्वराडिंद्रः ३१ नरना-
रायणरूपोहरिः ३२ तावनुवर्णयति द्वाभ्याम् ताविति रौरवंकृष्णाजिनंवल्कलंचांबरंययोस्तौ पवित्रेपाण्योर्ययोस्तौत्रिवृत्
त्रिगुणंनवतंतुकमितिवा त्रिवृत्बर्हिः पवमानमित्यादौनवकेप्रयोगादितिनवतंतलादिमयम् ३३ वेदंचदर्भमुष्टिम् किंच सा
क्षात्तपएवतौ तत्रहेतुः तप्ततडिद्वर्णंदीप्यमानविद्युत्संकाशंयत्पिशंगरोचिस्तेनरूपिणौमूर्तिमंतौ तादृक्तेजोयुक्तमूर्तिभ्यां

तइत्थमपकुर्वंतोमुनेस्तत्तेजसामुने दह्यमानानिववृतुःप्रबोध्याहिमिवार्भकाः २९ इतींद्रानुचरैर्ब्रह्म
न्धर्षितोऽपिमहामुनिः यन्नागादहमोभावंनतच्चित्रंमहत्सुहि ३० दृष्ट्वानिस्तेजसंकामंसगणंभग
वान्स्वराट् श्रुत्वानुभावंब्रह्मर्षेर्विस्मयंसमगात्परम् ३१ तस्यैवंयुंजतश्चित्तंतपःस्वाध्यायसंयमैः अ
नुग्रहायाविरासीन्नरनारायणोहरिः ३२ तौशुक्लकृष्णौनवकंजलोचनौचतुर्भुजौरौरववल्कलांबरौ प
वित्रपाणीउपवीतकंत्रिवृत्कमंडलुंदंडमृजुंचवैणवम् ३३ पद्माक्षमालामुतजंतुमार्जनंवेदंचसाक्षा
त्तपएवरूपिणौ तपत्तडिद्वर्णपिशंगरोचिषाप्रांशूदधानौविबुधर्षभार्चितौ ३४ तेवैभगवतोरूपेनर
नारायणावृषी दृष्ट्वोत्थायादरेणोच्चैर्नर्नामांगेनदंडवत् ३५ सतत्संदर्शनानंदनिर्वृतात्मेंद्रियाशयः
हृष्टरोमाश्रुपूर्णाक्षोनसेहेतावुदीक्षितुम् ३६ उत्थायप्रांजलिःप्रह्वओत्सुक्यादाश्लिषन्निव नमोन
मइतीशानौबभाषेगद्गदाक्षरः ३७ तयोरासनमादायपादयोरवनिज्यच अर्हणेनानुलेपेनधूपमा
ल्यैरपूजयत् ३८ सुखमासनमासीनौप्रसादाभिमुखौमुनी पुनरानम्यपादाभ्यांगरिष्ठाविदमब्र-
वीत् ३९

तपोमयत्वेनप्रकाशमानावित्यर्थः प्रांशूउन्नतौ ३४ उच्चैर्महताआदरेण ३५ तयोःसंदर्शनेनयआनंद-
स्तेननिर्वृताउपशांता आत्मेंद्रियाशयादेहेंद्रियमनांसियस्यसः नसेहेनाशक्नोत् ३६ आश्लिषन्आश्लिष्यन्आलिंगय-
न्निव ३७ पादयोरवनिज्यपादौप्रक्षाल्य अर्हणेनअर्घ्येण ३८ पादाभ्यांपादौ आनम्यगरिष्ठौपूज्यतमौतौप्रति ३९ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अंतर्यामिणस्तस्यैव प्राणादिप्रवर्तकत्वादात्मनस्तत्कृतावस्वातंत्र्यंपश्यन्नाह किमिति हे विभो तवलीलांकिमहंवर्णयेकथंस्तोमिय
त्प्रेरितः प्रेरितोऽस्कः प्राणःसंस्पंदते प्रवर्त्तते तमनुचवागादयःस्पंदंति अत्रहेतुःवैअन्वयव्यतिरेकाभ्यांश्रोत्रस्य-
श्रोत्रमित्यादिश्रुतिभिश्चतत्प्रसिद्धमित्यर्थः नकेवलंप्राकृतानांतनुभृतांकिंत्वजशर्वयोश्चातःस्वस्यममापितथैव एवंयद्यपि
नकस्यापिस्वातंत्र्यम् अथापिदारुयंत्रवत्तूत्प्रवर्तितैरपिवागादिभिर्भजतांपुंसांभावबंधः आत्मबंधुरसिनतुपित्रादिवत्देह
मात्रबंधुःअहोकृपालुतातवेत्यर्थः ४० ननुकथमावांप्राणादिप्रवर्तकौधर्मपुत्रत्वादावयोरितिचेत्तत्राह मूर्तीइतिहेभगवन्भग
वतस्तवइमेमूर्तीत्रिलोक्याःक्षेमायपालनायतापविरमायचदुःखनिवृत्त्यैमृत्युजित्यैमोक्षाय नतुत्वंकस्यापिपुत्रइत्यर्थः अत्रदृष्टां

मार्कंडेयउवाच किंवर्णयेतवविभोयदुदीरितोऽस्कःसंस्पंदतेतमनुवाङ्मनइंद्रियाणि स्पंदंतिवैत
नुभृतामजशर्वयोश्चस्वस्याप्यथापिभजतामसिभावबंधुः ४० मूर्तीइमेभगवतोभगवंस्त्रिलोक्याः
क्षेमायतापविरमायचमृत्युजित्यै नानाबिभर्ष्यवितुमन्यतनूर्यथेदंसृष्ट्वापुनर्ग्रससिसर्वमिवोर्णना-
भिः ४१ तस्यावितुःस्थिरचरेशितुरंघ्रिमूलंयत्स्थंनकर्मगुणकालरजःस्पृशंति यद्वैस्तुवंतिनिनमंतिय
जंत्यभीक्ष्णंध्यायंतिवेदहृदयामुनयस्तदासे ४२

तः यथेदंविश्वमवितुमन्यास्तनूर्मत्स्यकूर्मादिलक्षणाः नाना-
अनेकप्रकाराबिभर्षितद्वत् नकेवलंपालनादिमात्रंतवकर्मकिंतुसृष्टिलयावपीत्याह सृष्ट्वेति तत्राप्यन्यनिरपेक्षत्वेदृष्टांतःऊ
र्णनाभिरिवेति ४१ यस्मादेवंभूतस्त्वंतस्मात्तवांघ्रिमूलंभजामीत्याह तस्येति तस्यावितुःपालकस्यस्थावरजंगमानामीश्वर-
स्यांघ्रिमूलंभजामीति तृतीयश्लोकस्यानुषंगःकथंभूतमंघ्रिमूलं यत्स्थंयत्रस्थितंकर्मगुणकालानांरजोमलं अन्येत्वपूर्वोक्ता
स्तापादयोनस्पृशंतिरुजइतिवापाठः यतः वेदोहृदयेयेषांतेवेदतात्पर्यविदोमुनयः यदेवस्तुवंति नितरांनमंति तत् तदास्ये
तत्प्राप्तये एवंस्तवनादिकुर्वंति ४२ २०

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यतः अन्यः पुरुषार्थोनास्तीत्याह नान्यमिति अंघ्र्युपनयात् श्रीमच्चरणप्राप्तेः अन्यंक्षेमंनविद्मः परितःसर्वेष्वपिलोकेषुभीर्यस्य तस्यजनस्य तदेवाह द्विपरार्द्धंधिष्ण्यंस्थानं यस्यसः ब्रह्माऽपितेकालस्यलङ्घ्यितुंमशक्यरूपात्कालादलंबिभेति अतःकिमुतवक्तव्यम् तेनब्रह्मणाकृतानांभौतिकानांप्राणिनांभयमिति ४३ यस्मादेवंतस्मात्तवपादमूलंभजामिकथंभूतस्य ऋतधियः सत्यज्ञानस्वरूपस्य यद्वा सत्याधीर्यस्य यस्मिन्वातस्य आत्मगुरोर्जीवस्यनियंतुः अतःकारणात्परस्य किंकृत्वा आत्मच्छदिस्वात्मावरकं अपार्थंचनिष्फलं असच्चतुच्छम् अंत्यंचनश्वरम् इदंदेहादिहित्वा देहादिभजनंत्यक्त्वा असच्चेत्कथंप्रतीयेततत्राह अभिज्ञमात्रम् नह्यत्यंतमसत् किंत्वात्ममात्रम् नततः पृथगस्तीत्यर्थः नत्वपवर्गायभवतुमद्भजनं फलांतरार्थंतुअन्यभजनंकार्यमेव न

नान्यंतवांघ्र्युपनयादपवर्गमूर्तेः क्षेमंजनस्यपरितोभियईशविद्मः ब्रह्माबिभेत्यलमतोद्विपरार्द्धधिष्ण्यः कालस्यतेकिमुततत्कृतभौतिकानाम् ४३ तद्वैभजाम्यृतधियस्तवपादमूलंहित्वेदमात्मच्छदिचात्मगुरोःपरस्य देहाद्यपार्थमसदंत्यमभिज्ञमात्रंविंदेततेतर्हिसर्वमनीषितार्थम् ४४ सत्वंरजस्तमइतीशतवात्मबंधोमायामयाःस्थितिलयोदयहेतवोऽस्य लीलाधृतायदपिसत्वमयीप्रशांत्यैनान्येनृणांव्यसनमोहभियश्चयाभ्याम् ४५ तस्मात्तवेहभगवन्नथतावकानांशुक्लांतनुंस्वदयितांकुशलाभजंति यत्सात्वताःपुरुषरूपमुशंतिसत्वंलोकोयतोऽभयमुतात्मसुखंनचान्यत् ४६

आह नहीति यदि त्वांभजतिपुरुषः तर्हितेत्वत्त एवसर्वंमनीषितमर्थंविंदेतेति ४४ ननुब्रह्मरुद्रावपिममैवमूर्ती अतोमामेवकिमत्यंतमाश्रियसेतत्राह सत्वमिति यदपि यद्यपितवैवमायया कृता एतालीलास्त्वयैवधृताः तथाऽपियासत्वमयीसैवप्रशांत्यैमोक्षाय नकेवलमस्यप्रशांत्यभावमात्रमन्यभजने किंतुअनिष्टंचभवेदित्याह व्यसनेति ४५ तदेवसदाचारेणद्रढयति तस्मादिति हेभगवन् तवशुक्लांतनुंश्रीनारायणाख्याम् अथतावकानांचशुक्लांतनुंनराख्यां यद्यस्मात्सात्वताः सत्वमेवपुरुषस्येश्वरस्यरूपमुशंति मन्यंतेनत्वन्यत् रजस्तमश्चेति अत्रहेतुः यतः सत्वात् लोकोवैकुंठाख्यः लोकत्वेसत्यप्यभयंच भोगेसत्यप्यात्मसुखंच ४६ ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

अतस्तंप्रणमति तस्मैनमइति हंसायशुद्धायसंयतगिरेनियतवाचे अथचनिगमेश्वरायवेदमार्गप्रवर्तकाय ४७ वेदार्थसंप्रदाय
प्रवर्तनेहेतुत्वंवदन्स्तौति यमिति कपटेंद्रियमार्गैः भ्रमद्धीःविक्षिप्तबुद्धिःपुमान्स्वेंद्रियादिषुनियंतृत्वेनसंतमपियत्त्वांनवेद दृक्पथे
षुविषयेषु बुद्धिविक्षेपेहेतुःतन्मायया तस्यतवैवमायया आवृताआत्मनिधीमतिर्यस्य सउसोऽपिआद्य एवपूर्वमज्ञानेन अखिलगु-
रोस्तवलब्धवर्तितंवेदमुपसाद्यप्राप्यतंत्वांसाक्षाद्वेद ४८ वेदेनैवतत्ज्ञानमित्युपपादयन्प्रणमतितस्यतवदर्शनंनिगमेभवति कथं
भूतं आत्मनस्तवरहःरहस्यप्रकाशकम् अन्यथादुर्ज्ञेयतामाह अजपराब्रह्मप्रमुख्याः कवयोऽपिसांख्ययोगादिभिर्यतमानाः

तस्मैनमोभगवतेपुरुषायभूम्नेविश्वायविश्वगुरवेपरदेवतायै नारायणायऋषयेचनरोत्तमायहंसाय
संयतगिरेनिगमेश्वराय ४७ यंवैनवेदवितथाक्षपथैर्भ्रमद्धीः संतंस्वखेष्वसुषुहृद्यपिदृक्पथेषु तन्माय
यावृतमतिःसउएवसाक्षादाद्यस्तवाखिलगुरोरुपसाद्यवेदम् ४८ यद्दर्शनंनिगमआत्मरहःप्रकाशंमुह्यं
तियत्रकवयोऽजपरायतंतः तंसर्ववादविषयप्रतिरूपशीलंवंदेमहापुरुषमात्मनिगूढबोधम् ४९ इ
तिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेअष्टमोऽध्यायः ८ सूतउवाच संस्तुतोभगवानित्थं
मार्कंडेयेनधीमता नारायणोनरसखःप्रीतआहभृगूद्वहम् १ श्रीभगवानुवाच भोभोब्र
ह्मर्षिवर्योऽसिसिद्धआत्मसमाधिना मयिभक्त्यानपायिन्यातपःस्वाध्यायसंयमैः २ वयंतेपरितुष्टाःस्म
त्वद्बृहद्व्रतचर्यया वरंप्रतीच्छभद्रंतेवरदेशादभीप्सितम् ३

यत्रत्वयिमुह्यंति कुतइत्यतआह सर्वेषांसांख्यादिवादानांविषयाभेदादयस्तेषांप्रतिरूपंतत्तदनुसारिशीलंस्वभावोयस्यतं
कुतः आत्मनादेहादिसंघातेननिगूढोबोधोयस्यतम् एवंभूतंमहापुरुषंत्वांवंदे ४९ इतिद्वादशेटीकायामष्टमोऽध्या-
यः ८ नवमेभगवन्मायादिदृक्षोर्दर्शनंमुहुः मायाशिशोर्लयाब्धौचमुनेर्निर्वेशनिर्गमौ १ भगवतःपरितोषपूर्वकंतद
पेक्षितवरदानंकथयितुमाह संस्तुतइत्यादिना १ आत्मसमाधिनाचित्तैकाग्र्येण २ वयंतेपरितुष्टाःस्मेतिबहुवचनंसर्वदेवा २१
भिप्रायेण वरदेशादित्येकवचनंद्वयोरैक्याभिप्रायेण प्रतीच्छगृहाण ३ ५ ५ ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

वरेणालं हे यतात्वयाजितमुत्कर्षो दर्शितः ममतु वराकांक्षानास्तीत्याह वरेणेति ४ यस्यतवश्रीमत्पादाब्जदर्शनंमनसाऽपिगृहीत्वाप्राप्यकृतार्थाअजादयोभवंति सभवान्मेक्षगोचरोजातोऽस्तिकिमतः परंवरेणेत्यर्थः ५ द्रक्ष्येद्रष्टुमिच्छामि लोकपालैः ब्रह्मादिभिः सहितोऽयंलोकोजनः सद्भिदांसतिवस्तुनिभिदांययेति ६ तथेतिद्रक्ष्यसीति सईश्वरःस्मयन् प्रागात् पाठांतरेक्रियाविशेषणम् ७ तमेवार्थंमायादर्शनरूपम् अग्न्यादिमूर्तिषु ८ भावद्रव्यैर्मनोमयैर्द्रव्यैः क्वचित्कदाचित् प्रेमप्रसरसंप्लुतः प्रेमोद्रेकंप्राप्तः ९ मायादर्शनमाह तस्येत्यादिना १० तंवायुमनुबलाहकामेघाअभवन् आविर्बभूवुः तेचतडिद्भिःसहिताःउच्चैःस्वनंतःगर्जंतः अक्षोरथांगं

ऋषिरुवाच जितंतेदेवदेवेशप्रपन्नार्तिहराच्युत वरेणतावतालंनोयद्भवान्समदृश्यत ४ गृहीत्वाऽजादयोयस्यश्रीमत्पादाब्जदर्शनम् मनसायोगपक्वेनसभवान्मेक्षगोचरः ५ अथाप्यंबुजपत्राक्षपुण्यश्लोकशिखामणे द्रक्ष्येमायांययालोकःसपालोवेदसद्भिदाम् ६ सूतउवाच इतीडितोऽर्चितःकाममृषिणाभगवान्मुने तथेतिसस्मयन्प्रागाद्बदर्याश्रममीश्वरः ७ तमेवचिंतयन्नर्थमृषिःस्वाश्रमएवसः वसन्नग्न्यर्कसोमांबुभूवायुवियदात्मसु ८ ध्यायन्सर्वत्रचहरिंभावद्रव्यैरपूजयत् क्वचित्पूजांविसस्मारप्रेमप्रसरसंप्लुतः ९ तस्यैकदाभृगुश्रेष्ठपुष्पभद्रातटेमुने उपासीनस्यसंध्यायांब्रह्मन्वायुरभून्महान् १० तंचंडशब्दंसमुदीरयंतंबलाहकाअन्वभवन्कराला: अक्षस्थविष्ठामुमुचुस्तडिद्भिःस्वनंतउच्चैरभिवर्षधाराः ११ ततोव्यदृश्यंतचतुःसमुद्राःसमंततःक्ष्मातलमाग्रसंतः समीरवेगोर्मिभिरुग्रनक्रमहाभयावर्तगभीरघोषाः १२ अंतर्बहिश्चाद्भिरतिद्युभिःखरैःशतह्रदाभीरुपतापितंजगत् चतुर्विधंवीक्ष्यसहात्मनामुनिर्जलाप्लुतांक्ष्मांविमनाःसमत्रसत् १३

तद्वत् स्थविष्ठाः अभितोवर्षधारामुमुचुः ११ चतुर्दिक्षुवर्तमानाः समुद्राः समीरवेगेनोर्मयस्तैर्भूतलंग्रसंतः उग्रानक्रायेषु महाभया आवर्तायेषुगंभीरोघोषोयेषुतैश्चतेच १२ आत्मनासहजरायुजादिचतुर्विधंजगत् अंतर्बहिश्चोपतापितंवीक्ष्यक्ष्मांचजलाप्लुतांवीक्ष्यमुनिःसमत्रसत् भयंप्रापकेनोपतापितम् अद्भिः कथंभूताभिः अतिद्युभिः अतिक्रांताद्यौर्याभिःखरैश्चसूर्यरश्मिभिःवायुभिर्वाइतिशेषः शतह्रदाभिश्चविद्युद्भिः दीर्घमार्षंछंदानुसारेण १३

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

प्रभंजनेन आघूर्णितं वाः उदकं यस्मिन् सः अप्यधात् छादयामास समं सह १४ सक्ष्मांतरिक्षं भूम्यंतरिक्षस्थप्राणिसहितं स
दिवं स्वर्गस्थदेवसहितं भागणाः ज्योतिर्गणाः तैः सहितं जटाः विक्षिप्य विकीर्य १५ परिश्रमेण इषितः गतः प्राप्त इत्यर्थः इषु स
र्पण इत्यस्मात् १६ अन्योन्यघातिभिः तद्भक्षणाय परस्परं युध्यद्भिः १७ १८ विष्णुमायावृतात्मन इति स तथा दृष्टवानित्यर्थः १९
ककुदि उन्नतप्रदेशे न्यग्रोधपोतं कोमलं वटम् २० तस्य ईशानदिक् शाखायां शिशुमपि २१ श्रीमत् रम्यं वदनपंकजं यस्य तं कं
बुवत् त्रिरेखावृता ग्रीवा यस्य तम् महोरस्कं विशालवक्षसं सुनासं शोभननासा यस्य तम् सुंदरे भ्रुवौ यस्य तं २२ श्वासैरेजं-

तस्यैवमुद्वीक्षत ऊर्मिभीषणः प्रभंजनाघूर्णितवार्महार्णवः आपूर्यमाणो वरषद्भिरंबुदैः क्ष्मामप्यधात्-
द्वीपवर्षाद्रिभिः समम् १४ सक्ष्मांतरिक्षं सदिवं सभागणं त्रैलोक्यमासीत्सह दिग्भिराप्लुतम् स एक एवोर्व
रितो महामुनिर्बभ्राम विक्षिप्य जटा जडांधवत् १५ क्षुत्तृट्परीतो मकरैस्तिमिंगिलैरुपद्रुतो वीचिनभस्वता
हतः तमस्यपारे पतितो भ्रमन्दिशो न वेद खं गां च परिश्रमेषितः १६ क्वचिद्गतो महावर्ते तरलैस्ताडितः क्व-
चित् यादोभिर्भक्ष्यते क्वापि स्वयमन्योन्यघातिभिः १७ क्वचिच्छोकं क्वचिन्मोहं क्वचिद्दुःखं सुखं भयम् क्वचि-
न्मृत्युमवाप्नोति व्याध्यादिभिरुतार्दितः १८ अयुतायुतवर्षाणां सहस्राणि शतानि च व्यतीयुर्भ्रमतस्त-
स्मिन्विष्णुमायावृतात्मनः १९ स कदाचिद्भ्रमंस्तस्मिन्पृथिव्याः ककुदि द्विजः न्यग्रोधपोतं ददृशे फलपल्लव
शोभितम् २० प्रागुत्तरस्यां शाखायां तस्यापि ददृशे शिशुम् शयानं पर्णपुटके ग्रसंतं प्रभया तमः २१ म-
हामरकतश्यामं श्रीमद्वदनपंकजम् कंबुग्रीवं महोरस्कं सुनासं सुंदरभ्रुवम् २२ श्वासैजदलकाभातं
कंबुश्रीकर्णदाडिमम् विद्रुमाधरभासेषच्छोणायितसुधास्मितम् २३ पद्मगर्भारुणापांगं हृद्यहासा
वलोकनम् श्वासैजद्वलिसंविग्ननिम्ननाभिदलोदरम् २४

तः कंपमानाः अलकास्तैः आभातं शोभितम् कंबुवत्
अंतर्वलयेन श्रीर्ययोस्तौ कंबुश्रियौ तयोः कर्णयोः दाडिमपुष्पे यस्य तम् विद्रुमतुल्याधरभासा ईषत् शोणायितं सुधातुल्यं स्मितं य
स्य तं २३ पद्मगर्भवत् आ ईषत् अरुणौ अपांगौ नेत्रप्रांतौ यस्य तम् हृद्यो हासो यस्मिन् तदवलोकनं यस्य तम् श्वासैरेजंत्यश्चलंत्यो
वलयस्तिर्यक् निम्नरेखास्ताभिः संविग्ना चंचला निम्ना गभीरा नाभिर्यस्मिन् दलवदश्वत्थपत्रसंकाशमुदरं यस्य तम् २४

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

चारुणंगुलयोययोस्ताभ्यामुन्नीयआकृष्यधयंतम्पिबंतम् २५ हृत्पद्मंचविलोचनांबुजेचप्रोत्फुल्लानितानियस्यसः अद्भुतभावं
अत्याश्चर्यरूपंतेनशंकितःसन्नपितंप्रष्टुंपुरःप्रससारसमीपंगतः २६ अदः इदंजगत् यथापुराप्रलयात्पूर्वंन्यस्तंविन्यस्तंदृष्ट्वाचा-
तीवविस्मितःसन्नमुह्यत् २७ कृत्स्नशोदर्शनंप्रपंचयति खमित्यादिना ककुभोदिशःपुराणिआकरांश्चखेटान्कर्षकग्रामान्व्रजा

चार्वंगुलिभ्यांपाणिभ्यामुन्नीयचरणांबुजम् मुखेनिधायविप्रेंद्रोधयंतंवीक्ष्यविस्मितः २५ तद्दर्शना-
द्वीतपरिश्रमोमुदाप्रोत्फुल्लहृत्पद्मविलोचनांबुजः प्रहृष्टरोमाऽद्भुतभावशंकितःप्रष्टुंपुरस्तंप्रससारबा
लकम् २६ तावच्छिशोर्वैश्वसितेनभार्गवःसोंऽतःशरीरंमशकोयथाऽविशत् तत्राप्यदोन्यस्तमचष्टकृत्स्न
शोयथापुरामुह्यदतीवविस्मितः २७ खंरोदसीभगणानद्रिसागरान्द्वीपान्सवर्षान्ककुभःसुरासुरान्
वनानिदेशान्सरितःपुराकरान्खेटान्व्रजानाश्रमवर्णवृत्तयः २८ महांतिभूतान्यथभौतिकान्यसौका
लंचनानायुगकल्पकल्पनम् यत्किंचिदन्यद्व्यवहारकारणंददर्शविश्वंसदिवावभासितम् २९ हिमाल
यंपुष्पवहांचतांनदींनिजाश्रमंतत्रऋषीनपश्यत् विश्वंविपश्यन्श्वसिताच्छिशोर्वैबहिर्निरस्तोन्य
पतल्लयाब्धौ ३० तस्मिन्पृथिव्याःककुदिप्ररूढंवटंचतत्पर्णपुटेशयानम् तोकंचतत्प्रेमसुधास्मिते
ननिरीक्षितोपांगनिरीक्षणेन ३१ अथतंबालकंवीक्ष्यनेत्राभ्यांधिष्ठितंहृदि अभ्ययादतिसंक्लिष्टःप
रिष्वक्तुमधोक्षजम् ३२

न् गोकुलानि आश्रमांश्चवर्णांश्चतेषांवृत्तीश्चेत्यर्थः २८ नानायुगानिकल्पांश्चकल्पयतितैः
र्विकल्पनइतितथातंकालंचसदिवपरमार्थइवेत्यवभासितंतत्तेनैवेति २९ ३० वटंचतोकंचवीक्ष्यतस्यप्रेम्णासुधातुल्यस्मितयुक्ते
नापांगनिरीक्षणेननिरीक्षितःसन् ३१ अथतंबालकमधोक्षजंपरिष्वक्तुमभ्ययादितिद्वयोरन्वयः कथंभूतं नेत्राभ्यांहृदिधिष्ठितं ३२

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

तावत्परिष्वंगलाभात्पूर्वमेवऋषेस्तस्यानार्हतोबभूव तदुद्यमवैफल्ये दृष्टांतः अनीशोभिर्दैवः तेननिर्मितांईहा क्रीडायथेति ३३
अंतर्हितंभगवंतमनुवटः सलिलंलोकसंप्लवश्चतिरोधाय अंतर्हितः सचस्वाश्रमएवयथापूर्वंस्थितइति ३४ इतिद्वादशस्कं
धेटीकायांनवमोऽध्यायः ९ दशमेशिवआगत्यमुनेस्तुष्टोवरानदात् तेनसाकमतिप्रीत्यासमाभाष्यसभाजयत् १ । ज्ञान
काशयाज्ञानवत्प्रकाशमानयामाययालब्धजन्मविनाविद्वांसोऽपिज्ञानिनोवयमित्यहंकारेणयस्यतवमाययाविमुह्यंतीत्यर्थः २ श्री

तावत्सभगवान्साक्षाद्योगाधीशोगुहाशयः अंतर्दधऋषेःसद्योयथेहानीशनिर्मिता ३३ तमन्वथवटोब्रह्म
न्सलिलंलोकसंप्लवः तिरोधायिक्षणादस्यस्वाश्रमेपूर्ववत्स्थितः ३४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वा
दशस्कंधेमायादर्शनंनामनवमोऽध्यायः ९ सूतउवाच सएवमनुभूयेदंनारायणविनिर्मितम्
वैभवंयोगमायायास्तमेवशरणंययौ १ मार्कंडेयउवाच प्रपन्नोऽस्म्यंघ्रिमूलंतेप्रपन्नाभय
दंहरे यन्माययाऽपिविबुधामुह्यंतिज्ञानकाशया २ सूतउवाच तमेवंनिभृतात्मानंवृषेणा-
दिविपर्यटन् रुद्राण्याभगवान्रुद्रोददर्शस्वगणैर्वृतः ३ अथोमातमृषिंवीक्ष्यगिरिशंसमभाषत पश्ये
मंभगवन्विप्रंनिभृतात्मेंद्रियाशयम् ४ निभृतोदझषव्रातोवातापायेयथाऽर्णवः कुर्वस्यतपसःसाक्षा
त्संसिद्धिंसिद्धिदोभवान् ५ श्रीभगवानुवाच नैवेच्छत्याशिषःक्वापिब्रह्मर्षिर्मोक्षमप्युत भ
क्तिंपरांभगवतिलब्धवान्पुरुषेऽव्यये ६ अथापिसंवदिष्यामोभवान्येतेनसाधुना अयंहिपरमोलाभो
नृणांसाधुसमागमः ७ सूतउवाच इत्युक्त्वातमुपेयायभगवान्सत्वतांपतिः ईशानःसर्व
विद्यानामीश्वरःसर्वदेहिनाम् ८

नारायण एवस्वमायादर्शनभ्रांतंशिवरूपेणसांत्वयामासतदाह तमेवमित्यादि
नानिभृतात्मानंसमाहितचित्तं रुद्राण्याभवान्या ३ निभृतानिश्चलाआत्मेंद्रियाशयादेहेंद्रियमनांसियस्यतम् ४ निभृतंनिश्च
लमुदकंझषव्रातश्चयस्मिन् सःसंसिद्धिंफलंसाक्षात्कुरु प्रकटीकुरु यतोभवान्सिद्धिदः ५ यतो आशिषः अभ्युदयलक्षणाःउ २३
तमिव् अत्रहेतुः भक्तिमिति ६ संवदिष्यामःसंवादंकरिष्यामः ७ सात्वतांसताम् गतित्वेहेतुः ईशानइति ८ ७

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

रुद्राधियोंऽतःकरणवृत्तयोयेनसः ९ १० नकेवलंबहिरेव आत्मन्यपिप्राप्तं शिवंविचक्ष्यविस्मितः कथंप्राप्तंसहसा अकस्मा देवहृदिभातम् कथंभूतं तडिद्वत्पिशंगाजटाधारयतीतितथातम् त्रीण्यक्षीणियस्य ११ शूलादिभिः सहाक्षमालादीन् बिभ्रा णमित्यन्वयः अक्षमालादीनांहृद्देक्ष्यम् १२ विस्मयपूर्वकम्बहिर्दर्शनमाह किमिदमिति सोमयाउमयासह आगतंरुद्रंददृशे १३

तयोरागमनंसाक्षादीशयोर्जगदात्मनोः नवेदरुद्धधीवृत्तिरात्मानंविश्वमेवच ९ भगवांस्तदभिज्ञा यगिरीशोयोगमायया आविशत्तद्गुहाकाशंवायुश्छिद्रमिवेश्वरः १० आत्मन्यपिशिवंप्राप्तंतडित्पिंगज टाधरम् त्र्यक्षंदशभुजंप्रांशुमुद्यंतमिवभास्करम् ११ व्याघ्रचर्मांबरंशूलधनुरिष्वसिचर्मभिः अक्षमा लाडमरुकंकपालपरशुंसह बिभ्राणंसहसाभातंविचक्ष्यहृदिविस्मितः १२ किमिदंकुतएवेतिसमाधेर्वि रतोमुनिः नेत्रेउन्मील्यददृशेसगणंसोमयागतम् १३ रुद्रंत्रिलोकैकगुरुंननामशिरसामुनिः तस्मैसपर्यां व्यदधात्सगणायसहोमया स्वागतासनपाद्यार्घ्यगंधस्रग्धूपदीपकैः १४ आहत्वात्मानुभावेनपूर्णकाम स्यतेविभो करवामकिमीशानयेनेदंनिर्वृतंजगत् १५ नमःशिवायशांतायसत्वायप्रमृडायच रजोजुषे ऽथघोरायनमस्तुभ्यंतमोजुषे १६ सूतउवाच एवंस्तुतःसभगवानादिदेवःसतांगतिः परितुष्टःप्र सन्नात्माप्रहसंस्तमभाषत १७ श्रीभगवानुवाच वरंवृणीष्वनःकामंवरदेशावयंत्रयः अमो घंदर्शनंयेषांमर्त्योयद्विंदतेमृतम् १८ ब्राह्मणाःसाधवःशांतानिःसंगाभूतवत्सलाः एकांतभक्ताअस्मासु निर्वैराःसमदर्शिनः १९

ततोननाम १४ पूर्णकामत्वंव्यनक्तियेनत्वयाजगन्निर्वृतंभवतीति १५ निर्गुणत्वेनत्रिगुणात्वेन चनमस्करोति नमःशिवायनिर्गुणायसत्वायसत्वाधिष्ठात्रे अतएवमृडयतीतितथातस्मै १६ १७ नोऽस्माकं त्रयःब्रह्मविष्णुमहे श्वराः यत्तुयेभ्यः तेवयं १८ वरदानादिना भवत्सेवैवास्माभिःक्रियतेनत्वनुग्रहः जगद्वंद्यत्वाद्भवतामिति ब्राह्मणान्स्तौति ब्राह्म णाइत्यादि येसाधवःसदाचाराःशांतामत्सरादिरहिताःनिःसंगाःनिष्कामाः १९ ५ ५ ५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

नकेवलंसएवकिंतुअहंचेत्यादि २० पूर्व्यतमस्तेहेत्वंतरमाह नेति अण्वपि अणुमात्रमपिनचक्षतेनपश्यंति तत्तस्माद्देवं भूतान् युष्मान् ईमहि भजेम २१ २२ ब्राह्मणेभ्यः ब्राह्मणान् आत्मसमाधानंचित्तैकाग्र्यं तपः आलोचनं स्वाध्यायः अध्ययनंसंयमोमनसः तैः २३ किंच श्रवणादित्यादि २४ चंद्रोललामोभूषणंयस्यतस्य धर्मरहस्ययुक्तममृतास्पदंवचः कर्णाभ्यांपिबन्नातृप्यत् अलमितिनामन्यत् कर्णयोरमृतायनमितिवाऽन्वयः २५ शिवस्यवागेवामृतंतेन ध्वस्तः क्लेशपुंजोयस्यसः २६ इयंलीला दुर्विभाव्या अवितर्क्या यत्‌यया ईशितव्यानिस्वनियम्यानियानिभूतानि जगदीश्वराः स्वयंनमंति स्तुवंतिचेति २७ अथवा

सलोकाल्लोकपालांस्तान्वंदंत्सर्चंत्युपासते अहंचभगवान्ब्रह्मास्वयंचहरिरीश्वरः २० नतेमय्यच्युते जेचभिदामण्वपिचक्षते नात्मनश्चजनस्यापितद्युष्मान्वयमीमहि २१ नह्यंमयानितीर्थानिनदेवा श्चेतनोज्झिताः तेपुनंत्युरुकालेनयूयंदर्शनमात्रतः २२ ब्राह्मणेभ्योनमस्यामोयेऽस्मद्रूपंत्रयीमयम् बिभ्रत्यात्मसमाधानतपःस्वाध्यायसंयमैः २३ श्रवणाद्दर्शनाद्वापिमहापातकिनोऽपिवः शुद्ध्येरन्नंत्यजा श्चापिकिमुसंभाषणादिभिः २४ सूतउवाच इतिचंद्रललामस्यधर्मगुह्योपबृंहितम् वचोमृतायनमृषिर्नातृप्यत्कर्णयोःपिबन् २५ सचिरंमाययाविष्णोर्भ्रामितःकर्शितोभृशम् शिववागमृतध्वस्तक्लेशपुंजस्तमब्रवीत् २६ ऋषिरुवाच अहोईश्वरचर्येयंदुर्विभाव्याशरीरिणाम् यन्नमंतीशितव्यानिस्तुवंतिजगदीश्वराः २७ धर्मंग्राहयितुंप्रायः प्रवक्तारश्चदेहिनाम् आचरंत्यनुमोदंतेक्रियमाणं स्तुवंतिच २८ नैतावताभगवतःस्वमायामयवृत्तिभिः नदुष्येतानुभावस्तैर्मायिनःकुहकंयथा २९

लोकसंग्रहमात्रमेतदित्याह धर्ममितिप्रवक्तारोऽपियस्त्वयंदेहिनांधर्मंग्राहयितुमाचरंति २८ नन्वेतत्स्वप्रभावतिरस्कारकं कथंमयाक्रियतेतत्राह नैति एतावतालोकसंग्रहमात्रेणतैर्नमनादिभिः कथंभूतैः स्वमायामयीवृत्तिर्येषुतैः भगवतोमायिनःतवानुभावोनदुष्येत यतःप्रसिद्धस्यमायिनःकुहकंकपटंयथातथा एतानिनमनादीनि अतस्तस्ययथाकुहकैः आत्मानुभावो २४
नदुष्यतइतिनद्वत्‌ नदुष्येतानुभावइतिपाठेनकारस्यदृष्टांतेऽनुषंगः २९ ॐ ॐ ॐ

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

मायाचेष्टितं प्रपंचयति सृष्ट्वेति स्वप्नदृक् यथेत्यविद्याचेष्टिते दृष्टांतः ३० त्रिगुणत्वेऽपि न जीववत्तदभिभूताय किंतु गुणानामा
त्मने नियंत्रे ३१ वरं वृणीष्वेति यदुक्तं तत्राह किमिति वरं दर्शनं यस्य तस्मात्त्वत्तः परं कं नु वरं वृणे यस्य तव दर्शनात् अवलोकनात् पू
र्णकामः सर्वानंदसंदोहरूपः सत्यकामः यथेच्छं प्राप्तसर्वानंदः पुमान् भवेत् ३२ ३३ वरदानाय स्वयमेव प्रवृत्तः शर्वयाऽभ्यभि
नंदितः अनुमोदितः सन्नाह ३४ कामोऽयं सर्वोऽपि अस्त्वित्ययं तु पुण्यं यश इत्यादि ब्रह्मवर्चस्विनस्ते भूयादित्युत्तरेणान्वयः यतस्त्व
मधोक्षजे भक्तिमान् ३५ ३६ तस्य कर्म तपआदि मुनेः पुरानुभूतं च भगवन्मायावैभवं तच्च कथयन् ३७ अवाप्तो महायोगमहि-

सृष्ट्वेदं मनसा विश्वमात्मनाऽनुप्रविश्य यः गुणैः कुर्वद्भिराभाति कर्त्तेव स्वप्नदृग्यथा ३० तस्मै नमो भग
वते त्रिगुणाय गुणात्मने केवलायाद्वितीयाय गुरवे ब्रह्ममूर्तये ३१ कं वृणे नु परं भूमन्वरं त्वद्वरदर्शनात् य
द्दर्शनात्पूर्णकामः सत्यकामः पुमान्भवेत् ३२ वरमेकं वृणेऽथापि पूर्णात्कामाभिवर्षणात् भगवत्यच्यु
तां भक्तिं तत्परेषु तथा त्वयि ३३ सूत उवाच इत्यर्चितोऽभिष्टुतश्च मुनिना सूक्तया गिरा तमाह भ
गवाञ्छर्वः शर्वया चाभिनंदितः ३४ कामस्तेऽयं महर्षेऽस्तु भक्तिमांस्त्वमधोक्षजे आकल्पांताद्यशः पुण्यम
जरामरता तथा ३५ ज्ञानं त्रैकालिकं ब्रह्मन्विज्ञानं च विरक्तिमत् ब्रह्मवर्चस्विनो भूयात्पुराणाचार्यताऽस्तु
ते ३६ सूत उवाच एवं वरान्स मुनये दत्त्वाऽगात्त्र्यक्ष ईश्वरः देव्यै तत्कर्म कथयन्ननुभूतं पुराऽमुना ३७
सोऽप्यवाप्तमहायोगमहिमा भार्गवोत्तमः विचरत्यधुनाऽप्यद्धा हरावेकांततां गतः ३८ अनुवर्णितमेतत्ते
मार्कंडेयस्य धीमतः अनुभूतं भगवतो मायावैभवमद्भुतम् ३९ एतत्केचिदविद्वांसो मायासंसृतिमात्मनः
अनाद्यावर्तितं नृणां कादाचित्कं प्रचक्षते ४०

मा येन सः ३८ एतन्मार्कंडेयस्य चरितं तेनानुभूतं च भगवन्मायावै
भवं तेऽनुवर्णितम् ३९ नन्वेवमप्यस्मत्कुलोत्पन्नस्यास्य सप्तकल्पायुष्यं दृष्टेरुच्यमानं विरुद्धमेव तत्राह एतन्मार्कंडेयेनानुभूतं भग
वन्मायावैभवं नानाकल्परूपं कादाचित्कमीश्वरेच्छया तस्यैवाकस्मिकं न तु सर्वसाधारणं एतत्केचिदनादिबहुकालमावर्तितम् तदे
व युगसहस्रद्वयमानेन पुनःपुनः परिवर्तितं प्रचक्षते के ते नृणां संसृतिं सर्गप्रलयादिलक्षणामात्मनो भगवतो माययेत्येवमविद्वांसः
विद्वांसस्तु माया शिशोः श्वासोच्छ्वासाभ्यां सप्तकृत्वस्तदुदरे प्रवेशनिर्गमतः सप्तकल्पत्वं तत्क्षणमात्रेणेति वदंति अतो न विरोध इत्य
र्थः ४०

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

संशृणुयात् उइतिहर्षे संश्रावयेद्वा यौतावुभौतयोः कर्मवासनाकृतासंसृतिर्नभवेदिति ४१ इतिद्वादशेटीकायांदशमो॰
ध्यायः १० एकादशेतुपूजार्थंमहापुरुषवर्णनम् रवेर्व्यूहस्यचाख्यानंप्रतिमासंपृथक्पृथक् १ येनामर्त्यत्वमापन्नोमर्त्यो
सौभार्गवोत्तमः तंपृच्छतिक्रियायोगंसांगोपांगादिकल्पितम् २ अथेति हेभगवन् हेभागवत यतोभवान्समस्ततंत्रराद्धांतेतत्व
वित् १ प्रष्टव्यमाह तांत्रिकाइति पारचर्यायामुपासनायांविषयेकेवलस्यचैतन्यघनस्यांगानिपादादीनि उपांगानिगरुडादीनिस्व
दर्शनादीनि आकल्पाःकौस्तुभादयः तेषांहृद्वैक्यं तद्यथाकल्पयंतियेश्वतत्वैः कल्पयंति २ तन्नोवर्णयेति ३ गुरूपदेशगम्यत्वा

यएवमेतद्भृगुवर्यवर्णितंरथांगपाणेरनुभावभावितं संश्रावयेत्संशृणुयादुतावुभौतयोर्नकर्माशयसंसृ
तिर्भवेत् ४१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेदशमोऽध्यायः १० शौनकउवाच
अथेममर्थंपृच्छामोभवंतंबहुवित्तमम् समस्ततंत्रराद्धांतेभवान्भागवततत्ववित् १ तांत्रिकाःपरिच
र्यायांकेवलस्यश्रियःपतेः अंगोपांगायुधाकल्पंकल्पयंतियथैवयैः २ तन्नोवर्णयभद्रंतेक्रियायोगंबुभु
त्सताम् येनक्रियानैपुणेनमर्त्योयायादमर्त्यताम् ३ सूतउवाच नमस्कृत्यगुरून्वक्ष्येविभूतीर्वै-
ष्णवीरपि याःप्रोक्तावेदतंत्राभ्यामाचार्यैःपद्मजादिभिः ४ मायाद्यैर्नवभिस्तत्वैःसविकारमयोविराट्
निर्मितोदृश्यतेयत्रसचित्केभुवनत्रयम् ५ एतद्वैपौरुषंरूपंभूःपादौद्यौःशिरोनभः नाभिःसूर्योऽक्षि
णीनासेवायुःकर्णौदिशःप्रभोः ६

दत्वादर्थस्यतन्नमस्कारपूर्वकमाह नमस्कृत्वेति विभूतीः विराड्विग्रहाद्याः ४ अं
गादिकल्पनां भूरादिभिर्दर्शयितुंप्रथमंतावद्यथाकल्पयंतीतिप्रश्नस्यवैराजरूपेणोत्तरंवक्तुम् विराड्विग्रहमाह मायाद्यैःप्र
कृतिसूत्रमहदहंकारपंचतन्मात्रैर्नवभिस्तत्वैः विकार एकादशेंद्रियाणि पंचमहाभूतानीतिषोडश तन्मयोविराट् सप्रसिद्धो-
निर्मितः यत्रविराजिसचित्केचेतनाधिष्ठिते भुवनत्रयंदृश्यते अनेनांगादिकल्पनासौलभ्यमुद्दर्शितम् ५ एतद्वैपौरुषंरूपंपु
रुषस्यवैराजस्यरूपमेवेश्वरेणाधिष्ठितत्वात्तदभेदविवक्षयातस्यरूपमुच्यते अंगकल्पनामाह भूः पादावित्यादित्रिभिः भूरा २५
द्यनुवादेनभगवत्पादादि भावनाविधीयते ६

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

प्रजननंमेढ्रम् अपानःपायुः ७ ८ अनुक्तमन्यदप्येवमूह्यमित्याह यावानयंव्यष्टिपुरुषःस्वमानतः सप्तवितस्तिसंस्थयाअ
वयवसन्निवेशेनमितः ९ भूषणादीन्याह कौस्तुभेत्यादिना स्वात्मज्योतिः शुद्धजीवचैतन्यंयतस्यकौस्तुभस्यप्रभातामेवबि
भर्ति १० त्रिवृत्स्वरंत्रिमात्रंप्रणवम् ११ पारमेष्ठ्यंपदंब्रह्मलोकम् अव्याकृतंप्रधानं यदधिष्ठितःअधिष्ठायस्थितःतदासन
भूतंपद्मंसत्त्वंसत्त्वगुणः १३ मुख्यंतत्त्वंप्राणतत्त्वं प्राणोवैमुख्यइतिश्रुतेः दरवरंशंखम् १४ १५ आकूतीःक्रियाशक्तिरूपंमनः

प्रजापतिःप्रजननमपानोमृत्युरीशितुः तद्बाहवोलोकपालामनश्चंद्रोभ्रुवौयमः ७ लज्जोत्तरोऽध
रोलोभोदंताज्योत्स्नास्मयोभ्रमः रोमाणिभूरुहाभूम्नोमेघाःपुरुषमूर्द्धजाः ८ यावानयंवैपुरुषोया
वत्यासंस्थयामितः तावानसावपिमहापुरुषोलोकसंस्थया ९ कौस्तुभव्यपदेशेनस्वात्मज्योतिर्बिभ
र्त्यजः तत्प्रभाव्यापिनीसाक्षात्श्रीवत्समुरसाविभुः १० स्वमायांवनमालाख्यांनानागुणमयींदधत्
वासश्छंदोमयंपीतंब्रह्मसूत्रंत्रिवृत्स्वरम् ११ बिभर्त्तिसांख्यंयोगंचदेवोमकरकुंडले मौलिंपदंपार
मेष्ठ्यंसर्वलोकाभयंकरम् १२ अव्याकृतमनंताख्यमासनंयदधिष्ठितः धर्मज्ञानादिभिर्युक्तंसत्त्वंप
द्ममिहोच्यते १३ ओजःसहोबलयुतंमुख्यतत्त्वंगदांदधत् अपांतत्त्वंदरवरंतेजस्तत्त्वंसुदर्शनम् १४
नभोनिभंनभस्तत्त्वमसिंचर्मतमोमयम् कालरूपंधनुःशार्ङ्गं तथाकर्ममयेषुधिम् १५ इंद्रियाणिश
रानाहुराकूतीरस्यस्यंदनम् तन्मात्राण्यस्याभिव्यक्तिंमुद्रयार्थक्रियात्मताम् १६ मंडलंदेवयजनं
दीक्षासंस्कारआत्मनः परिचर्याभगवतआत्मनोदुरितक्षयः १७

अस्यरथस्याभिव्यक्तिंबहिरभिव्यक्तंरूपं
मुद्रयाधृतयाअर्थक्रियात्मतांवरदाभयदादिरूपत्वंबिभर्ति तत्तन्मुद्रयातथातथाभावयेदित्यर्थः १६ मंडलंदेवयजनंदेव-
पूजाभूमिम् सूर्यमंडलत्वेन भावयेदित्यर्थः अंतर्वह्निमंडलंवादीक्षासंस्कार आत्मनःगुरुकृतांमंत्रदीक्षामेवात्मनस्त-
त्पूजायोग्यतां भावयेदित्यर्थः परिचर्येति भगवतस्तांपरिचर्यांस्वस्यसकलपापक्षयायएवंरूपांभावयेदित्यर्थः १७

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

पूर्वमासनपद्ममुक्तमिदानीं करस्थं पद्ममाह भगवानिति भगशब्दार्थमैश्वर्यादिषाड्गुण्यम् १८ हे द्विजाः एकवचनांतो वापाठः अकुतोभयं कैवल्यं धाम गृहम् सम भजत यद्वा वैकुंठस्य विशेषणमकुतोभयं यद्धामेति त्रिवृत् ऋग्यजुःसामरूपो वेदः सुपर्णोऽसि गरुत्मांस्त्रिवृत्ते शिर इत्यादिमंत्रलिंगात् यज्ञं यज्ञरूपं पुरुषं यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतेः १९ अनपायिनी हरेः शक्तिः तत्र हेतुः साक्षादात्मनः स्वस्वरूपस्य चिद्रूपत्वात्तस्यास्तदभेदादित्यर्थः तंत्रमूर्तिः पंचरात्राद्यागमरूपः अणिमाद्योऽष्टौ गुणाः ते हरेर्द्वारपाला नंदादयः २० तस्यैव चतुर्व्यूहोपासनामाह वासुदेवादिशब्दैः पुरुषः श्रीनारायण एव स्वयं मूर्तिभेदैरुपास्य इत्यभिधीयते २१ तस्यैवाध्यात्मनि चतुर्धोपासनमाह स एव भगवान् विश्वादिशब्दैः वृत्तिभिर्जाग्रदाद्यवस्थाभिः परिभाव्यते तद्धृत्कुपाधीनाह अर्थाः बाह्याः

भगवान्भगशब्दार्थं लीलाकमलमुद्वहन् धर्मं यशश्च भगवांश्चामरव्यजनेऽभजत् १८ आतपत्रं तु वैकुंठं द्विजा धामाकुतोभयम् त्रिवृद्वेदः सुपर्णाख्यो यज्ञं वहति पूरुषम् १९ अनपायिनी भगवती श्रीः साक्षादात्मनो हरेः विष्वक्सेनस्तंत्रमूर्तिर्विदितः पार्षदाधिपः २० नंदादयोऽष्टौ द्वाःस्थाश्च तेऽणिमाद्या हरेर्गुणाः २० वासुदेव संकर्षणः प्रद्युम्नः पुरुषः स्वयम् २१ अनिरुद्ध इति ब्रह्मन्मूर्तिव्यूहोऽभिधीयते २१ स विश्वस्तैजसः प्राज्ञस्तुरीय इति वृत्तिभिः अर्थेंद्रियाशयज्ञानैर्भगवान्परिभाव्यते २२ अंगोपांगायुधाकल्पैर्भगवांस्तच्चतुष्टयम् बिभर्ति स्म चतुर्मूर्तिर्भगवान्हरिरीश्वरः २३ द्विजऋषभ स एष ब्रह्मयोनिः स्वयंदृक्स्वमहिमपरिपूर्णो मायया च स्वयैतत् सृजति हरति पातीत्याख्ययाऽनावृताक्षो विवृत इव निरुक्तस्तत्परैरात्मलभ्यः २४

इंद्रियं मनः आशयस्तदुभयसंस्कारफलमज्ञानं ज्ञानं त्रिवयसाक्षिनेः २२ उक्तचतुर्व्यूहद्वयोपासनेऽपि पूर्वोक्तमंगाद्युपासनमाह अंगेति अंगादिभिरुपलक्षितो भगवान्हरिर्वासुदेवादिचतुर्मूर्तिः सन् विश्वादिचतुष्टयं बिभर्ति स्म विश्वादिभावेऽपि तन्नियंतुस्तस्य न जीवत्वमित्याह विश्वादिचतुष्टयं बिभ्रदपि भगवानीश्वर एवेति २३ तस्य ब्रह्मादित्रिमूर्तितामाह द्विजऋषभेति स एष एव भगवान् ब्रह्मयोनिर्वेदस्य कारणमित्यादि हेतुत्रयम् वस्तुतो भेदाभावेऽपि स्वगतमायया सृजति हरति पातीति कृत्वा आख्यया ब्रह्मादिरूपयाऽनावृताक्षः अनाच्छन्न ज्ञानोऽपि विवृत इव भिन्न इव निरुक्तः शास्त्रेषु न तु भिन्नः अत्र विद्वदनुभवं प्रमाणयति यतस्तत्परैरात्मत्वेनैव लभ्यत इति २४

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

यस्येदमुपासनमुक्तंतंश्रीकृष्णंप्रार्थयते कृष्णासखस्यार्जुनस्यसखेवृष्णिश्रेष्ठ अवनिद्रुहोयेराजन्याः तेषांवंशस्य दहन अनपव र्गमक्षीणंवीर्यंयस्य गोपवनितानांव्रजाः समूहाः भृत्यानारदादयः तैर्गीतंतीर्थभूतंश्रवः कीर्तिर्यस्य श्रवणमेवमंगलंयस्य २५ एतज्जपमात्रस्यापिब्रह्मज्ञानफलमित्याह यइति कल्येउषःकाले यस्तच्चित्तः प्रयतः शुचिश्चसज्जप्त्वागुहाशयंहृदिस्थं ब्रह्मपश्यति २६ मंडलंदेवयजनमित्युक्तस्याबुद्धिमागतः मूर्तिव्यूहप्रसंगेनरविव्यूहोऽत्रपृच्छ्यते शुकइति पंचमेयदाहतथा ऽन्येनऋषयोगंधर्वाप्सरसोनागाग्रामण्योयातुधानादेवाइत्येकैकशोगणाः सप्तेत्यादिनासौरः सूर्यसंबंधीसप्तानांगणः २७ तेषांसप्तानामधीश्वरैस्तत्पतिभिः तत्तन्मासाधिकृतसूर्यैर्वाव्यूहंविभागं २८ तत्रतावत्व्यूहंनिरूपयितुंप्रथमंसूर्यस्वरूपमा

श्रीकृष्णकृष्णसखवृष्ण्यृषभावनिध्रुग्राजन्यवंशदहनानपवर्गवीर्य गोविंदगोपवनिताव्रजभृ-
त्यगीततीर्थश्रवःश्रवणमंगलपाहिभृत्यान् २५ यइदंकल्यउत्थायमहापुरुषलक्षणम् तच्चित्तःप्रयतो
जप्त्वाब्रह्मवेदगुहाशयम् २६ शौनकउवाच शुकोयदाहभगवान्विष्णुरातायशृण्वते सौ
रोगणोमासिमासिनानावसतिसप्तकः २७ तेषांनामानिकर्माणिसंयुक्तानामधीश्वरैः ब्रूहिनःश्र
द्दधानानांव्यूहंसूर्यात्मनोहरेः २८ सूतउवाच अनाद्यविद्ययाविष्णोरात्मनःसर्वदेहिना
म् निर्मितोलोकतंत्रोयंलोकेषुपरिवर्तते २९ एकएवहिलोकानांसूर्यआत्मादिकृद्धरिः सर्ववेदक्रि
यामूलमृषिभिर्बहुधोदितः ३० कालोदेशःक्रियाकर्ताकरणंकार्यमागमः द्रव्यंफलमितिब्रह्मन्न-
वधोक्तोऽजयाहरिः ३१

ह अनाद्यविद्ययामायया ऽयंसूर्यः लोकतंत्रः लोकयात्राप्रवर्तकः २९ अतस्तस्यक्रियाभेदोपाधि कृमेवनानात्वंनस्वतइत्याह एकएवेति सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्चेतिश्रुतेः जगदात्मा आदिकृत् सृष्टिकर्ताहरिरेवसू- र्यः सचसर्वासांवेदोक्तक्रियाणांमूलंसन्तेनोपाधिनाबहुधोक्तः ३० कालस्वरूपधारिणोहरेर्द्वादशादित्यस्वरूपभेदंक्रियोपा धिकंदर्शयितुंप्रथमंसर्वकर्मप्रवृत्तयेमायाकृतंनवधाभेदमाह कालइति कालः प्रातरादिः देशःसमादिः क्रियाअनुष्ठानंकर्ताब्रा ह्मणादिः करणंस्रुवादि कार्यंयागादि आगमः मंत्रादिः द्रव्यंव्रीह्यादि फलंस्वर्गादि ३१ ५ ५५

तत्रतत्र कालस्वरूपधारी भगवान्पृथक् चरति मध्वादिषु चैत्रादिषु लोकतंत्राय लोकयात्रानिर्वाहाय ३२ तानेव गणानाह धा
तेति द्वादशभिः धाता सूर्यः कृतस्थली अप्सराः हेतिराक्षसः वासुकिर्नागः रथकृत् यक्षः पुलस्त्य ऋषिः तुंबुरुर्गंधर्वः नयंति
अनुवर्तयंति ३३ अथौजा यक्षः प्रहेती राक्षसः नारदो गंधर्वः कच्छनीरो नागः माधवं वैशाखं ३४ मित्रः सूर्यः पौरुषेयो राक्ष
सः रथस्वनो यक्षः शुक्रमासं ज्येष्ठं ३५ वरुणः सूर्यः सहजन्यो यक्षः शुक्रो नागः चित्रस्वनो राक्षसः शुचिमासमाषाढम् ३६
इंद्रः सूर्यः विश्वावसुर्गंधर्वः श्रोता यक्षः एलापत्रो नागः वर्यो राक्षस इति स्वयमेव व्याख्यातं नभोमासं श्रावणं ३७ विवस्वान्

मध्वादिषु द्वादशसु भगवान्कालरूपधृक् लोकतंत्राय चरति पृथग्द्वादशभिर्गणैः ३२ धाता कृतस्थ
ली हेतिर्वासुकी रथकृन्मुने पुलस्त्यस्तुंबुरुरिति मधुमासं नयंत्यमी ३३ अर्यमा पुलहोऽथौजाः प्रहे
तिः पुंजिकस्थली नारदः कच्छनीरश्च नयंत्येते स्म माधवम् ३४ मित्रोऽत्रिः पौरुषेयोऽथ तक्षको मेनका
हाहाः रथस्वन इति ह्येते शुक्रमासं नयंत्यमी ३५ वसिष्ठो वरुणो रंभा सहजन्यस्तथा हूहूः शुक्रश्चित्र
स्वनश्चैव शुचिमासं नयंत्यमी ३६ इंद्रो विश्वावसुः श्रोता एलापत्रस्तथाऽङ्गिराः प्रम्लोचा राक्षसो वर्यो
नभोमासं नयंत्यमी ३७ विवस्वानुग्रसेनश्च व्याघ्र आसारणो भृगुः अनुम्लोचा शंखपालो नभस्याख्यं
नयंत्यमी ३८ पूषा धनंजयो वातः सुषेणः सुरुचिस्तथा घृताची गौतमश्चेति तपोमासं नयंत्यमी ३९
ऋतुर्वर्चा भरद्वाजः पर्जन्यः सेनजित्तथा विश्व ऐरावतश्चैव तपस्याख्यं नयंत्यमी ४० अथांशुः कश्यप
स्तार्क्ष्य ऋतसेनस्तथोर्वशी विद्युच्छत्रुर्महाशंखः सहोमासं नयंत्यमी ४१

सूर्यः उग्रसेनो गंधर्वः व्याघ्रो राक्ष
सः आसारणो यक्षः शंखपालो नागः नभस्याख्यं भाद्रपदं ३८ धनंजयो नागः वातो राक्षसः सुषेणो गंधर्वः सुरुचिर्यक्षः तपोमा
सं माघम् मासक्रमातिलंघनं कौर्मोक्तादिक्रमानुसारेण वैष्णवे तु मासक्रमेणोक्तिः कश्चिन्नामव्यत्ययस्तु कल्पभेदेनेति ज्ञेयम्
३९ ऋतुर्यक्षः वर्चा राक्षसः पर्जन्यः सूर्यः सेनजिदप्सराः विश्वो गंधर्वः ऐरावतो नागः तपस्याख्यं फाल्गुनं ४० अंशुः सूर्यः अं
श इति वा पाठः तार्क्ष्यो यक्षः ऋतसेनो गंधर्वः विद्युच्छत्रुः राक्षसः महाशंखो नागः सहोमासं मार्गशीर्षम् ४१

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri
Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

...पसः अरिष्टनेमिर्गंधर्वः ऊर्णायक्षः आयुर्ऋषिः कर्कोटकोनागः ४२ कर्मकांडार्थाः शतजिद्यक्षः धृतराष्ट्रोगंधर्वः इषंभराः आश्विनपालकाः ४३ जमदग्निः कंबलोनागः ब्रह्मापेतोराक्षसः ऊर्जमासं कार्तिकमासम् ४४ एतेचादित्यादयः कौर्मेऽभिहिताः विष्णुरादित्यः अश्वतरोनागः सूर्यवर्चागंधर्वः सत्य...

...चविवस्वानथपूषाचपर्जन्यश्चांशुरेवच भगस्त्वष्टाचविष्णुश्च आदित्याद्वादशस्मृताः धातार्यमाचमित्रश्च वरुणश्चेंद्रएव भृगुः गौतमोऽथभरद्वाजः कश्यपः क्रतुरेवचजमदग्निः कौशिकश्चमुनयोब्रह्मवादिनः पुलस्त्यः पुलहश्चात्रिर्वसिष्ठोऽथांगिरा... नः रथचित्रस्वनः श्रोताअरुणः सेनजित्तथातार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्चशतजित्सत्यजित्तथा रथकृच्चोऽरिष्टनेमिर्ग्रामणीश्चरथस्व... एतेयक्षाः अहेतिश्च प्रहेतिश्चपौरुषेयोव...

भगःस्फूर्जो ऽरिष्टनेमिरूर्णआयुश्चपंचमः कर्कोटकःपूर्वचित्तिःपुष्यमासंनयंत्यमी ४२ त्वष्टाऋची कतनयःकंबलश्चतिलोत्तमा ब्रह्मापेतोऽथशतजिद्धृतराष्ट्रइषंभराः ४३ विष्णुरश्वतरोरंभासूर्यव र्चाश्चसत्यजित् विश्वामित्रोमखापेतऊर्जमासंनयंत्यमी ४४ एताभगवतोविष्णोरादित्यस्यवि भूतयः स्मरतांसंध्ययोर्नृणांहरंत्यंहोदिनेदिने ४५

धस्तथा वर्योव्याघ्रस्तथाऽयुश्चवायुर्विद्युद्दिवाकरः ब्रह्मापेतश्च विप्रेंद्रयज्ञापेतश्चराक्षसाः वासुकिः कच्छनीरश्चतक्षकः सर्पपुंगवः एलापुत्रः शंखपालस्तथैरावतसंज्ञितः धनंजयोमहापद्म स्तथाकर्कोटकोद्विजाः कंबलोऽश्वतरश्चैववहंत्येवंयथाक्रमम् तुंबरुर्नारदोहाहाहूहूर्विश्वावसुस्तथा उग्रसेनोवसुरुचिर्वि श्वावसुरथापरः चित्रसेनस्तथोर्णायुर्धृतराष्ट्रोद्विजोत्तमाः सूर्यवर्चाद्वादशैतेगंधर्वागायतांवराः कृतस्थल्यप्सरोवर्यातथा ऽन्यापुंजिकस्थलामेनकासहजन्याचप्रम्लोचाचद्विजोत्तमाः अनुम्लोचाघृताचीचविश्वाचीचोर्वशीतथा अन्याचपूर्वचित्तिः स्यादन्याचैवतिलोत्तमारंभाचेतिद्विजश्रेष्ठास्तथैवाप्सरसः स्मृताइति ४५

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

एतेषां पृथक्कर्माणि निरूपयति द्वादशस्वपीति त्रिभिः असौ देवः सूर्यः षड्भिर्गणैर्वक्ष्यमाणैः ऋष्यादिभिः अस्य जनस्य समंताच्चरन् शं आमतिं तनुते गायन्त्यर्थोऽनेन सूचितः ४६ तल्लिंगैः सूर्यप्रकाशकैः ४७ उन्नह्यंति दृढं बध्नंति ग्रामण्यो यक्षाः नैर्ऋता राक्षसाः ४८ किंच वालखिल्या इति एवं प्रतिमासं त एव स्तुवंति विभुं सूर्यं ४९ व्यूह्य विभज्य ५० इति द्वादशे टीकायामेकादशोऽध्यायः ११ द्वादशे तु पुराणोक्तसर्वार्थानुक्रमः कृतः प्रथमस्कंधमारभ्य प्राधान्येन समासतः १ तदेवमस्मिन्पुराणोक्तानर्थान् संक्षेपतो वर्ण

द्वादशस्वपि मासेषु देवोऽसौ षड्भिरस्य वै चरन्समंतात्तनुते परत्रेह च सन्मतिम् ४६ सामर्ग्यजुर्भिस्तल्लिंगैर्ऋषयः संस्तुवंत्यमुम् गंधर्वास्तं प्रगायंति नृत्यंत्यप्सरसोऽग्रतः ४७ उन्नह्यंति रथं नागा ग्रामण्यो रथयोजकाः नोदयंति रथं पृष्ठे नैर्ऋता बलशालिनः ४८ वालखिल्याः सहस्राणि षष्टिर्ब्रह्मर्षयोऽमलाः पुरतोऽभिमुखं यांति स्तुवंति स्तुतिभिर्विभुं ४९ एवं ह्यनादिनिधनो भगवान्हरिरीश्वरः कल्पे कल्पे स्वमात्मानं व्यूह्य लोकानवत्यजः ५० इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे आदित्यव्यूहविवरणं नाम एकादशोऽध्यायः ११ सूत उवाच नमो धर्माय महते नमः कृष्णाय वेधसे ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य धर्मान्वक्ष्ये सनातनान् १ एतद्वः कथितं विप्रा विष्णोश्चरितमद्भुतम् भवद्भिर्यदहं पृष्टो नराणां पुरुषोचितम् २ अत्र संकीर्तितः साक्षात्सर्वपापहरो हरिः नारायणो हृषीकेशो भगवान्सात्वतां पतिः ३ अत्र ब्रह्म परं गुह्यं जगतः प्रभवाप्ययम् ज्ञानं च तदुपाख्यानं प्रोक्तं विज्ञानसंयुतम् ४

यिष्यन् धर्मादीन् प्रणमति नम इति
३९ कृष्णाय कृते हरिभक्तिलक्षणाय ब्राह्मणेभ्यः ब्राह्मणान् सनातनान् धर्मान् इत्येकपद्यलक्षणं पुराणोक्तार्थानाम् १ पुरुषस्य उचितं श्रवणाय इति वा पाठः २ एतत्प्रपंचयति अत्रेति भगवान् ऐश्वर्यादिषड्गुणः साक्षात्संकीर्तित इति देवताकांडार्थः ३ ब्रह्मकांडार्थमाह अत्र
...र्गोणं प्रभवाप्ययम् प्रभवंत्यस्मादिति प्रभवम् अप्येत्यस्मिन्निति अप्ययम् न च तन्न अनेनाश्रयशब्दार्थो दर्शि २९
...भ्यज्ञानपर्यंतं ज्ञानं तदुपाख्यानं तज्ज्ञानमुपाख्यायते प्रकाश्यते येन तत् ज्ञानसाधनमित्यर्थः ४ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

कर्मकांडार्थमाह भक्तियोगश्चसाध्यसाधनरूपः तदाश्रयं भक्तियोगेनतिष्यादितम् एवंसामान्यतोनिरूप्येदानींद्वादशस्कंधप्रक
रणार्थाननुक्रामति पारीक्षितमुपाख्यानंपरीक्षिज्जन्मादितत्प्रस्तावायनारदाख्यानंच ५ ब्रह्मर्षेर्ब्राह्मणोत्तमस्य इतिप्रथमस्कं
धार्थः ६ उत्क्रांतिरर्चिरादिगतिः प्राधानिकः प्रधानकार्यंविराड्रूपःसर्गःअग्रतः आदितः महदादिक्रमेणेत्यर्थः इतिद्वितीयार्थः ७
महापुरुषस्यसंस्थितिः प्रलयेतूष्णीमवस्थानं ८ प्राकृतिकः प्रकृतिप्रभवोगुणक्षोभरूपःवैकृतिकामहदादयः चकाराद्विकाराश्चये

भक्तियोगःसमाख्यातोवैराग्यंचतदाश्रयम् पारीक्षितमुपाख्यानंनारदाख्यानमेवच ५ प्रायोपवेशो
राजर्षेर्विप्रशापात्परीक्षितः शुकस्यचब्रह्मर्षेःसंवादश्चपरीक्षितः ६ योगधारणयोत्क्रांतिः संवादोना
रदाजयोः अवतारानुगीतंचसर्गःप्राधानिकोऽग्रतः ७ विदुरोद्धवसंवादःक्षत्तृमैत्रेययोस्ततः पुराणसं
हितप्रश्नोमहापुरुषसंस्थितिः ८ ततःप्राकृतिकःसर्गःसप्तवैकृतिकाश्चये ततोब्रह्मांडसंभूतिर्वैराजः
पुरुषोयतः ९ कालस्यस्थूलसूक्ष्मस्यगतिःपद्मसमुद्भवः भुवउद्धरणेऽंभोधौहिरण्याक्षवधोयथा १०ऊ
र्ध्वतिर्यगवाक्सर्गोरुद्रसर्गस्तथैवच अर्द्धनारीनरस्याथयतःस्वायंभुवोमनुः ११ शतरूपाचयास्त्रीणा
माद्याप्रकृतिरुत्तमा संतानोधर्मपत्नीनांकर्दमस्यप्रजापतेः १२ अवतारोभगवतः कपिलस्यमहात्म
नः देवहूत्याश्चसंवादःकपिलेनचधीमता १३ नवब्रह्मसमुत्पत्तिर्दक्षयज्ञविनाशनम् ध्रुवस्यच
रितंपश्चात्पृथोःप्राचीनबर्हिषः १४ नारदस्यचसंवादस्ततःप्रैयव्रतंद्विजाः नाभेस्ततोऽनुचरितमृष
भस्यभरतस्यच १५ ततोद्वीपसमुद्राद्रिवर्षनद्युपवर्णनम् ज्योतिश्चक्रस्यसंस्थानंपातालनरक
स्थितिः १६

तयोस्तेषांसर्गः ९ गतिःस्वरूपं उद्धरणेउद्धारणे १० अर्द्धाभ्यांनारीचनरश्चतस्य ११ संतानोधर्मपत्नी
नामितिनवब्रह्मसमुत्पत्तिरित्यस्यानंतरंद्रष्टव्यम् १२१३ चतुर्थस्कंधार्थमाह नवब्रह्मणांमरीच्यादीनांसमुत्पत्तिः संतानः १४
पंचमस्कंधार्थमाह ततःप्रैयव्रतंप्रियव्रतस्यचरितं १५ द्वीपाद्युपवर्णनंप्रथमंसंक्षेपतः ततोद्वीपादीनांयेगिरयोनद्यश्चतेषामुप
वर्णनम् पातालनरकादीनांचसंस्थितिः अनेनैवनरकनिवर्तकभजामिळोपाख्यानंगृहीतंततः प्राचीनम् १६ ७९

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

षष्ठार्थमाह दक्षजन्मेति १७ सप्तमार्थमाह पुत्रयोश्चेति १८ अष्टमार्थमाह मन्वंतरानुचरितमिति क्वचित्कस्यचिदनुक्तिः व्यु
त्क्रमोक्तिश्च भक्तिरसानुकूलत्वेनेतिद्रष्टव्यम् १९ २० नवमार्थमाह राजवंशेति २१ सोमवंशादिभूतस्यैलस्यचरितम् २२ २३

दक्षजन्मप्रचेतोभ्यस्तत्पुत्रीणांचसंततिः यतोदेवासुरनरास्तिर्यङ्नगखगादयः १७ त्वाष्ट्रस्यजन्मनि
धनंपुत्रयोश्चदितेर्द्विजाः दैत्येश्वरस्यचरितंप्रह्लादस्यमहात्मनः १८ मन्वंतरानुचरितंगजेंद्रस्यविमोक्ष
णम् मन्वंतरावताराश्चविष्णोर्हयशिरादयः १९ कौर्मंमात्स्यंनारसिंहंवामनंचजगत्पतेः क्षीरोदमथ
नंतद्वदमृतार्थेदिवोकसां २० देवासुरमहायुद्धंराजवंशानुकीर्तनम् इक्ष्वाकुजन्मतद्वंशःसुद्युम्नस्यमहा
त्मनः २१ इलोपाख्यानमत्रोक्तंतारोपाख्यानमेवच सूर्यवंशानुकथनंशशादाद्यानृगादयः २२ सौकन्यं
चाथशर्यातेःककुत्स्थस्यचधीमतः खट्वांगस्यचमांधातुःसौभरेःसगरस्यच २३ रामस्यकोशलेंद्रस्यच
रितंकिल्बिषापहम् निमेरंगपरित्यागोजनकानांचसंभवः २४ रामस्यभार्गवेंद्रस्यनिःक्षत्रकरणंभुवः
ऐलस्यसोमवंशस्ययथातेर्नहुषस्यच २५ दौष्यंतेर्भरतस्यापिशंतनोस्तत्सुतस्यच ययातेर्ज्येष्ठपुत्रस्यय
दोर्वंशोऽनुकीर्तितः २६ यत्रावतीर्णोभगवान्कृष्णाख्योजगदीश्वरः वसुदेवगृहेजन्मततोवृद्धिश्चगोकु
ले २७ तस्यकर्माण्यपाराणिकीर्तितान्यसुरद्विषः पूतनासुपयःपानंशकटोच्चाटनंशिशोः २८ तृणाव
र्तस्यनिष्पेषस्तथैवबकवत्सयोः धेनुकस्यसहभ्रातुःप्रलंबस्यचसंक्षयः २९ गोपानांचपरित्राणंदावाग्नेःप
रिसर्पतः दमनंकालियस्याहेर्महाहेर्नंदमोक्षणम् ३० व्रतचर्यातुकन्यानांयत्रतुष्टोऽच्युतोव्रतैः प्रसादो
यज्ञपत्नीभ्योविप्राणांचानुतापनम् ३१ गोवर्द्धनोद्धारणंचशक्रस्यसुरभेरथ यज्ञाभिषेकंकृष्णस्यस्त्री
भिःक्रीडाचरात्रिषु ३२

२४ २५ तत्सुतस्यभीष्मस्य २६ २७ दशमार्थमाह तस्यकर्माणीति पूतनायाअसुसहितस्यस्तन्य
पयसःपानम् २८ सहभ्रातुःससखस्य २९ ३० ३१ यज्ञाभिषेकंयज्ञःपूजा अभिषेकश्चतयोर्द्वंद्वैक्यम् ३२ २९

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

३३ ३४ ३५ ३६ द्विषतः शत्रून्प्रमथ्य ३७ ३८ चैद्यशंबरादयस्तेषां माहात्म्यं प्रभावः ३९ ४० एकादशार्थमाह विप्रशापेनेति ४१ ध
र्मविनिर्णयः वर्णाश्रमधर्मविनिश्चयः मर्त्यपरित्यागः मनुष्यत्वस्यान्तर्द्धानं ४२ द्वादशार्थमाह युगेति कालक्षणं तदनुरूपाचार-

शंखचूडस्य दुर्बुद्धेर्वधो ऽरिष्टस्य केशिनः अक्रूरागमनं पश्चात्प्रस्थानं रामकृष्णयोः ३३ व्रजस्त्रीणां
विलापश्च मथुरालोकनं ततः गजमुष्टिकचाणूरकंसादीनां च यो वधः ३४ मृतस्यानयनं सूनोः पुनः सांदीप
नेर्गुरोः मथुरायां निवसता यदुचक्रस्य यत्प्रियम् कृतमुद्धवरामाभ्यां युतेन हरिणा द्विजाः ३५ जरासंधस
मानीतसैन्यस्य बहुशो वधः घातनं यवनेन्द्रस्य कुशस्थल्या निवेशनम् ३६ आदानं पारिजातस्य सुधर्मायाः
सुरालयात् रुक्मिण्याहरणं युद्धे प्रमथ्य द्विषतो हरेः ३७ हरस्य जृंभणं युद्धे बाणस्य भुजकृंतनम् प्राग्
ज्योतिषपतिं हत्वा कन्यानां हरणं च यत् ३८ चैद्यपौंड्रकशाल्वानां दंतवक्रस्य दुर्मतेः शंबरो द्विविदः
पीठो मुरः पंचजनादयः ३९ माहात्म्यं च वधस्तेषां वाराणस्याश्च दाहनम् भारावतरणं भूमेर्निमित्तीकृत्य
पांडवान् ४० विप्रशापापदेशेन संहारः स्वकुलस्य च उद्धवस्य च संवादो वासुदेवस्य चाद्भुतः ४१ यत्रात्म
विद्या ह्यखिला प्रोक्ता धर्मविनिर्णयः ततो मर्त्यपरित्याग आत्मयोगानुभावतः ४२ युगलक्षणवृत्तिश्च
कलौ नृणामुपप्लवः चतुर्विधश्च प्रलय उत्पत्तिस्त्रिविधा तथा ४३ देहत्यागश्च राजर्षेर्विष्णुरातस्य धीम
तः शाखाप्रणयनमृषेर्मार्कंडेयस्य सत्कथा महापुरुषविन्यासः सूर्यस्य जगदात्मनः ४४ इति चोक्तं
द्विजश्रेष्ठा यत्पृष्टो ऽहमिहास्मि वः लीलावतारकर्माणि कीर्तितानीह सर्वशः ४५

त्तिश्चेत्यर्थः त्रिविधा प्राकृतनैमित्तिकनित्या चेति ४३ ऋषेर्व्यासस्य सूर्यस्य च विन्यास इत्यर्थः ४४ इति चोक्तमिति च
कारादन्यदपि वः युष्माभिरिह यत्पृष्टो ऽस्मि तदुक्तमिति किमेवं नानार्थकथनेन तत्राह लीलेति सर्वशः तत्तदर्थकीर्तनद्वारेणेत्यर्थः
४५

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

नत्कीर्तनेनापि किमित्यपेक्षायां तत्फलमाह द्वाभ्याम् पतितः कूपादिषु स्खलितः सोपानादिषु आर्त्तः दुःखितः क्षुत्वा क्षुतं कृत्वा विवशोऽपि ४६ संकीर्त्यमानः यद्वा श्रुतोऽनुभावो यस्य सः पुंसां चित्तं प्रविश्य निःशेषं दुःखं विधुनोति हीति सत्यमनुभवं प्रमाणयति अर्को गिरिगुहादि ध्वांतं तन्निवर्त्तयतीत्यपरितोषात् दृष्टांतांतरमाह अतिवातोऽभ्रमिवेति ४७ हरिसंकीर्तनमेव महाफलं तद्व्यतिरिक्तं सर्वं मिथ्यालापमात्रमिति प्रपंचयति मृषागिर इति चतुर्भिः मृषागिरः मिथ्यावाचः असतीः असत्यः असत्कथाः याः कृताः यत्तु यासु उत्तमश्लोकस्य यशोऽनुगीयत इति यत् तदेव सत्यं तदेव हि मंगलम् ह इति हर्षे भगवद्गुणानामभ्युदयो यस्मात्तत् ४८

पतितः स्खलितश्चार्त्तः क्षुत्त्वा वा विवशो ब्रुवन् हरये नम इत्युच्चैर्मुच्यते सर्वपातकात् ४६ संकी-
र्त्यमानो भगवाननंतः श्रुतानुभावो व्यसनं हि पुंसाम् प्रविश्य चित्तं विधुनोत्यशेषं यथा तमोऽर्कोऽभ्र
मिवातिवातः ४७ मृषागिरस्ता ह्यसतीरसत्कथा न कथ्यते यद्भगवानधोक्षजः तदेव सत्यं तदु हैव मं
गलं तदेव पुण्यं भगवद्गुणोदयम् ४८ तदेव रम्यं रुचिरं नवं नवं तदेव शश्वन्मनसो महोत्सवम् तदे
व शोकार्णवशोषणं नृणां यदुत्तमश्लोकयशोऽनुगीयते ४९ न यद्वचश्चित्रपदं हरेर्यशो जगत्पवित्रं
प्रगृणीत कर्हिचित् तद्ध्वांक्षतीर्थं न तु हंससेवितं यत्राच्युतस्तत्र हि साधवोऽमलाः ५० स वाग्विसर्गो
जनताघसंप्लवो यस्मिन्प्रतिश्लोकमबद्धवत्यपि नामान्यनंतस्य यशोंऽकितानि यत् शृण्वंति गायं
ति गृणंति साधवः ५१

नवं नवं यथा भवति तथा रुचिरं रुचिप्रदं महोत्सवो यस्मात् ४९ चित्राणि पदानि यस्मिन् तदपि जगत् पवित्रयतीति तथा तद्धरेर्यशो न प्रगृणीत न वर्णयेत् तद्वचः ध्वांक्षतीर्थं काकतुल्यनराणां रतिस्थानं न तु हंसैर्ज्ञानिभिः सेवितम् तत्र हेतुः यत्रेति ५० स वाग्विसर्गः स एव वाचः प्रयोगः जनताघसंप्लवः जनसमूहस्याघनाशकः यद्यस्मान्नामान्येवान्यैः कीर्त्यमानानि शृण्वंति श्रोतरि सति गायंति नो चेत्स्वयमेव गृणंति ५१ ३०

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri
Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इदानींज्ञानकर्मोदरादपिभगवत्कीर्तनादिष्वेवादरः कर्तव्यइत्याहनैष्कर्म्यंब्रह्मतत्प्रकाशकंयत्ज्ञानं यतोनिरंजनमुपाधिनि
वर्तकंतदप्यच्युतभक्तिवर्जितंचेन्नशोभते नापरोक्षपर्यंतंभवतीत्यर्थः ईश्वरेनचेदर्पितंतर्हियदनुत्तमंसर्वोत्तममपिकर्मत
दपिपुनःकुतःशोभेत यतःशश्वत्साधनकालेफलकालेच अभद्रंदुःखात्मकम् १२ किंच वर्णाश्रमाचारादिषुयःपरोमहा
नपरिश्रमः सयशोयुक्तायांश्रियामेवकीर्तिः संपत्तिश्चकेवलंनपरःपुरुषार्थइत्यर्थः गुणानुवादादिभिस्तुश्रीधरपादपद्मयोर
विस्मृतिर्भवति ५३ ततःकिमतआह अविस्मृतिरिति क्षिणोतिनाशयति ५४ अथेदानींश्रोतॄनात्मानंचाभिनंदन्नाहयू

नैष्कर्म्यमप्यच्युतभाववर्जितंनशोभतेज्ञानमलंनिरंजनम् कुतःपुनःशश्वदभद्रमीश्वरेनचार्पितंक
र्मयदप्यनुत्तमम् ५२ यशःश्रियामेवपरिश्रमःपरोवर्णाश्रमाचारतपःश्रुतादिषु अविस्मृतिःश्रीध
रपादपद्मयोर्गुणानुवादश्रवणादिभिर्हरेः ५३ अविस्मृतिःकृष्णपदारविंदयोःक्षिणोत्यभद्राणिशमंत
नोतिच सत्वस्यशुद्धिंपरमात्मभक्तिंज्ञानंचविज्ञानविरागयुक्तम् ५४ यूयंद्विजाग्र्यावतभूरिभागाय
च्छश्वदात्मन्यखिलात्मभूतम् नारायणंदेवमदेवमीशमजस्रभावाभजताविवेश्य ५५ अहंचसंस्मा
रितआत्मतत्वंश्रुतंपुरामेपरमर्षिवक्त्रात् प्रायोपवेशेनृपतेःपरीक्षितःसदस्यृषीणांमहतांचशृण्वतां
५६ एतद्वःकथितंविप्राःकथनीयोरुकर्मणः माहात्म्यंवासुदेवस्यसर्वाशुभविनाशनम् ५७ यएवंश्रा
वयेन्नित्यंयामंक्षणमनन्यधीः श्रद्धावान्योनुशृणुयात्पुनात्यात्मानमेवसः ५८

यमितिद्वाभ्याम् हेद्विजा
ग्र्याः यद्यस्मादात्मन्यंतःकरणेश्रीनारायणमाविवेश्यशश्वद्भजत संभावनायांलोट् अतोभूरिभागाःबहुपुण्याःकथंभूतम्
अखिलात्मभूतम्सर्वांतर्यामिणं अतएवदेवंसर्वोपास्यम् अदेवंनदेवोन्योयस्यतम् कुतः ईशम् यद्वायस्मात् यूयंभूरिभागाः
तपआदिसंपन्नाः ततोनारायणंभजतेतिविधिः ५५ मेमयाश्रुतम् ५६ एतत्पुराणकीर्तनादिफलंप्रपंचयितुमाह एतदि
त्यष्टभिः ५७ यामंक्षणंचेत्यर्थः आत्मानमेवसाक्षात्पुनाति नतुस्नानादिवद्देहमात्रम् ५८ ६१ ६२

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

५९ ६० ६१ ऋगाद्यधीत्य द्विजो मधुकुल्यादि यदनुविंदते तत्फलमेतां पठित्वा अनुविंदत इति ६२ किंच प्रोक्तमिति ६३ राजन्य उदधिमेखलां पृथ्वीम् संधिरार्षः ६४ अस्य पुराणस्यैव प्रभावातिरेके कारणमाह कलिमलानां संहतिं समूहं कालयति विनाशयतीति तथा इतरत्र शास्त्रांतरे ६५ शास्त्रप्रतिपादितम् भगवंतं नमस्करोति तमिति द्वाभ्यां जगदुदयस्थितिसंयमा आत्मनो रजआद्याः शक्तयो यस्य तं द्युपतिभिर्देवैरपि दुरवसितः अज्ञातः स्तवः स्तोत्रं यस्य तम् ६६ उपचिताभिः उद्रिक्ताभिर्नवश-

द्वादश्यामेकादश्यां वा शृण्वन्नायुष्यवान्भवेत् पठत्यनश्नन्प्रयतस्ततो भवत्यपातकी ५९ पुष्करे मथुरायां च द्वारवत्यां यतात्मवान् उपोष्य संहितामेतां पठित्वा मुच्यते भयात् ६० देवता मुनयः सिद्धाः पितरो मनवो नृपाः यच्छंति कामान्गृणतः शृण्वतो यत्र कीर्तनात् ६१ ऋचो यजूंषि सामानि द्विजोधीत्यानुविंदते मधुकुल्या घृतकुल्याः पयःकुल्याश्च तत्फलम् ६२ पुराणसंहितामेतामधीत्य प्रयतो द्विजाः प्रोक्तं भगवता यत्तु तत्पदं परमं व्रजेत् ६३ विप्रोधीत्याप्नुयात्प्रज्ञां राजन्योदधिमेखलाम् वैश्यो निधिपतित्वं च शूद्रः शुद्ध्येत पातकात् ६४ कलिमलसंहतिकालनोऽखिलेशो हरिरितरत्र न गीयते ह्यभीक्ष्णम् इह तु पुनर्भगवानशेषमूर्तिः परिपठितोनुपदं कथाप्रसंगैः ६५ तमहमजमनंतमात्मतत्त्वं जगदुदयस्थितिसंयमात्मशक्तिम् द्युपतिभिरजशक्रशंकराद्यैर्दुरवसितस्तवमच्युतं नतोऽस्मि ६६ उपचितनवशक्तिभिः स्व आत्मन्युपरचितस्थिरजंगमालयाय भगवत उपलब्धिमात्रधाम्ने सुरऋषभाय नमः सनातनाय ६७ स्वसुखनिभृतचेतास्तद्व्युदस्तान्यभावोऽप्यजितरुचिरलीलाकृष्टसारस्तदीयम् व्यतनुत कृपया यस्तत्त्वदीपं पुराणं तमखिलवृजिनघ्नं व्याससूनुं नतोऽस्मि ६८ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे द्वादशस्कंधार्थनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः १२

क्तिभिः प्रकृतिपुरुषमहदहंकारतन्मात्ररूपाभिः स्व आत्मन्येवोपरचितं स्थिरं जंगमं च आलयो यस्य तस्मै भगवते ६७ श्रीगुरुं नमस्करोति स्वसुखेनैव निभृतं पूर्णं चेतो यस्य तेनैव व्युदस्तोऽन्यस्मिन् भावो यस्य तथाभूतोऽपि अजितस्य रुचिराभिर्लीलाभिः आकृष्टः सारः स्वसुखगतं स्थैर्यं यस्य सः तत्त्वदीपं परमार्थप्रकाशकं श्रीभागवतं यो व्यतनुत तं नतोऽस्मीति ६८ इति द्वादशे स्कंधे टीकायां द्वादशोऽध्यायः १२ ३१

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

सर्वपुराणसंख्यादीनुपवर्णयिष्यन्नूतप्रतिपाद्यं देवं प्रणमति यमिति स्तवैर्वेदैश्च स्तुवन्ति स्तुवंति उपनिषच्छब्दस्याकारांतत्वंछं
दोऽनुरोधेन ध्यानेनावस्थितं निश्चलं तद्गतं यन्मनस्तेन यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणाः १ क्षीरोदमथनादौ दुर्जेयत्वमेव प्रदर्शयि
तुं कूर्मावतारमनुस्मारयन्नाशिषः प्रार्थयते पृष्ठेभ्राम्यत् अमंदो मंदरागिरिः गरिष्ठो मंदराचलस्तस्य ग्रावाणस्तेषामग्राणि तैः
कंडूयनात्तेन सुखेन निद्रालोः निद्राशीलस्य येषां श्वासानिलानां संस्कारास्तेषां कलाश्च लेशाः तदनुवर्त्तनवशात् जलनिधेरंभ

सूतउवाच यं ब्रह्मावरुणेंद्ररुद्रमरुतः स्तुन्वंति दिव्यैः स्तवैर्वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायंति यं सा
मगाः ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यंति यं योगिनो यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः
१ पृष्ठेभ्राम्यदमंदमंदरगिरिग्रावाग्रकंडूयनान्निद्रालोः कमठाकृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पांतुवः
यत्संस्कारकलानुवर्त्तनवशाद्वेलानिभेनांभसां यातायातमतंद्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति २ पु
राणसंख्यासंभूतिमस्य वाच्यप्रयोजने दानं दानस्य माहात्म्यं पाठादेश्च निबोधत ३ ब्राह्मं दशसहस्राणि
पाद्मं पंचोनषष्टिश्च श्रीवैष्णवं त्रयोविंशच्चतुर्विंशति शैवकम् ४ दशाष्टौ श्रीभागवतं नारदं पंचविंशति
मार्कंडेयं नव वाह्नं तु दशपंच चतुःशतम् ५ चतुर्दश भविष्यं स्यात्तथा पंचशतानि च दशाष्टौ ब्रह्मवैवर्त्तं
लिंगमेकादशैव तु ६ चतुर्विंशति वाराहमेकाशीतिसहस्रकम् स्कांदं शतं तथा चैकं वामनं दश कीर्त्ति
तम् ७ कौर्मं सप्तदशाख्यातं मात्स्यं तत्तु चतुर्दश एकोनविंशत्सौपर्णं ब्रह्मांडं द्वादशैव तु ८

सांयातायातं न विश्राम्यति ननु समुद्रक्षोभादेव तत्तु न संस्कारवशात् तत्राह वेलाक्षोभस्तस्य निभेन मिषेण २ पुराणसंख्या-
स्तासां संभूतिं समाहारं चास्य तु श्रीभागवतस्य वाच्यं विषयः प्रयोजनं च दानं च तस्य पाठादेश्च माहात्म्यं निबोधत ३ त्रयोविंश
त् त्रयोविंशतिर्वैष्णवम् चतुर्विंशतिसहस्राणि शैवकं शिवपुराणम् ४ वाह्नं तु अग्निपुराणं दशपंचसहस्राणि चत्वारिंशता
नि ५ ६ स्कांदं शताधिकैकाशीतिसहस्रम् ७ सौपर्णं गरुडपुराणमेकोनविंशत् एकोनविंशति ८ छ छ

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

महाभारतंत्वितिहासः रामायणंचऋषिप्रोक्तंकाव्यम् अतःपुराणानांसंदोहः समूहश्चतुर्लक्षसंख्याकएव इदानीमस्यवाच्य
प्रयोजनादीन्दर्शयितुमाहतत्रेत्यादिना ९ १० हरिलीलाकथानांव्रातः समूहः सएवामृतंतेनानंदिताःसंतःसुराश्चयेनतत्

एवंपुराणसंदोहश्चतुर्लक्षउदाहृतः तत्राष्टादशसाहस्रंश्रीभागवतमिष्यते ९ इदंभगवतापूर्वंब्रह्मणेनाभिपंकजे स्थितायभवभीतायकारुण्यात्संप्रकाशितम् १० आदिमध्यावसानेषुवैराग्याख्यानसंयुतम् हरिलीलाकथाव्रातामृतानंदितसत्सुरम् ११ सर्ववेदांतसारंयत्ब्रह्मात्मैकत्वलक्षणम् वस्त्वद्वितीयंतन्निष्ठंकैवल्यैकप्रयोजनम् १२ प्रोष्ठपद्यांपौर्णमास्यांहेमसिंहसमन्वितम् ददातियोभागवतंसयातिपरमांगतिम् १३ राजंतेतावदन्यानिपुराणानिसतांगणे यावद्भागवतंनैवश्रूयतेऽमृतसागरम् १४ सर्ववेदांतसारंहिश्रीभागवतमिष्यते तद्रसामृततृप्तस्यनान्यत्रस्याद्रतिःक्वचित् १५ निम्नगानांयथागंगादेवानामच्युतोयथा वैष्णवानांयथाशंभुःपुराणानामिदंतथा १६ क्षेत्राणांचैवसर्वेषांयथाकाशीह्यनुत्तमा तथापुराणव्रातानांश्रीमद्भागवतंद्विजाः १७ श्रीमद्भागवतंपुराणममलंयद्वैष्णवानांप्रियंयस्मिन्पारमहंस्यमेकममलंज्ञानंपरंगीयते तत्रज्ञानविरागभक्तिसहितंनैष्कर्म्यमाविष्कृतंतच्छृण्वन्विपठन्विचारणपरोभक्त्याविमुच्येन्नरः १८

११ तन्निष्ठंतद्विषयम् १२ प्रोष्ठपद्यांभाद्रपद्यां हेमसिंहसमन्वितंसुवर्णसिंहासनारूढम् १३ १४ तद्रसएवामृतंतेनतृप्तस्यनिर्वृतस्य १५ १६ १७ पारमहंस्यंपरमहंसैःप्राप्यंनैष्कर्म्यंसर्वकर्मोपरमः भक्त्यातच्छ्रवणादिपरोविमुच्येत् १८ ७ ७

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

श्रीभागवतसंप्रदायप्रवर्त्तकरूपेणभगवद्ध्यानलक्षणंमंगलमाचरति कस्मैब्रह्मणे अतुलः असमः अयंश्रीभागवतरूपःपुरा
कल्पादौतद्रूपेणब्रह्मरूपेणनारदाय तद्रूपिणानारदरूपिणा कृष्णायव्यासाय तद्रूपिणायोगींद्रायशु कायतदात्मनाशुकरू
पेण तत्परंसत्यंश्रीनारायणाख्यंतत्त्वंधीमहि १९ इतिगायत्र्यैवयथोपक्रममुपसंहरन्गायत्र्याख्य ब्रह्मविद्येयमिति दर्शयति
तमेवदेवतारूपेणगुरुरूपेणचप्रणमति नमइतिद्वाभ्याम् व्याचचक्षेव्याख्यातवान् २० २१ २२ २३ भावार्थदीपिकामेतां

कस्मैयेनविभासितोऽयमतुलोज्ञानप्रदीपःपुरातद्रूपेणचनारदायमुनयेकृष्णायतद्रूपिणा योगींद्रा
यतदात्मनाऽथभगवद्रातायकारुण्यतस्तच्छुद्धंविमलंविशोकममृतंसत्यंपरंधीमहि १९ नमस्तस्मै
भगवतेवासुदेवायसाक्षिणे यइदंकृपयाकस्मैव्याचचक्षेमुमुक्षवे २० योगींद्रायनमस्तस्मैशुका
यब्रह्मरूपिणे संसारसर्पदष्टंयोविष्णुरातममूमुचत् २१ भवेभवेयथाभक्तिःपादयोस्तवजायते त
थाकुरुष्वदेवेशनाथस्त्वंनोयतःप्रभो २२ नामसंकीर्त्तनंयस्यसर्वपापप्रणाशनम् प्रणामोदुःखशम
नस्तंनमामि हरिंपरम् २३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांवैयासि
क्यांद्वादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः १३ समाप्तोयंग्रंथः श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

भगवद्भक्तिवत्सलाम् परमानंदपादाब्जभृंगः श्रीश्रीधरोऽकरोत् १ स्वबालचपलालापैःस्वलीलापरिनर्त्तितैः प्रीयतांपरमानंद
नृहरिःसद्गुरुःस्वयम् २ श्रीपरानंदसंप्रीत्यैगुह्यंभागवतंमया तन्मतेनेदमाख्यातंनतुमन्मतिवैभवात् ३ इतिश्रीभाग
वतेमहापुराणेश्रीभागवतभावार्थदीपिकायांश्रीधरस्वामिविरचितायांद्वादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥ ॥

अग्निहोत्रीत्युपाख्येनसखारामस्यसूनुना विठ्ठलाख्येनकृतिनामुंबादेव्याःपरेशुभे १ शिलायंत्रेंकितंस्वस्यश्रीमद्भागवतं
शिवम् चतुर्मुन्यद्रिभूशाकेमरिधाव्यब्दकेभृगो मार्गशीर्षकृष्णपक्षेपंचम्यांपूर्णतांगतम् २ श्रीकृष्णार्पणमस्तु

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi

CC0.In Public Domain. Digitized by Sarayu Trust/eGangotri

इतिश्रीमद्भागवत द्वादशस्कंधसमाप्तः छु

नं.

Ganesh Varni Digambar Jain Institute, Naria, Varanasi